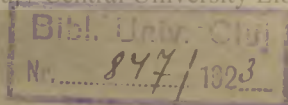

4
398
279077

ANALELE
SOCIETATII ISTORICE

IULIU BARASCH

BCU-Cluj / Central University Library Cluj

ANUL I. — 1887

BUCUREȘTI

TIPIC-LITOGRAFIA EDUARD WIEGAND, STRADA COVACI NO. 14.

1887

COMITETUL DIRIGENT

PE EXERCITIUL ANULUI 1886

Președinte, *M. Taubes*, dr. phil.

Vice-președinte. *L. Șaineanu*,
licenciat în litere și filosofie,

Secretar I, *M. Schwarzfeld*,

Secretar II. *L. Cassvan*,

Bibliotecar. *H. Bidjarano*,

Casier, *I. D. Bally*,

Consilier. *Iacob Psantir*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ADRESA PENTRU SCRISORI ȘI COMUNICĂRI STR. LABIRINT No. 23

ADRESA PENTRU BANI STRADA ISRAELITA No. 11

ANALELE
SOCIETATII ISTORICE

IULIU BARASCH

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL I. — 1887

BUCUREȘTI

TIPO-LITOGRAFIA EDUARD WIEGAND, STRADA COVACI NO. 14.

1887

I. ADUNAREA GENERALA A SOCIETĂȚII

Seara I, 31 Ianuarie 1887

Sedința se deschide la orele 8¹/₂ în marea sală «*Barașeum*» sub președinția d-lui președinte Dr. *M. Taubes*, azistat fiind de întregul Comitet, de aproape unanimitatea membrilor activi din Capitală, o mare parte din membri titulari și de un public numeros compus din Dame și Domni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ALOCUȚIUNEA DOMNULUI PREȘEDINTE

Onorată Adunare,

Cu o vie satisfacțiune deschid prima Adunare generală a «Societății istorice Iuliu Barasch».

Trebue se vă mărturisesc, Domnii mei, că am ezitat multă vreme până ce ne-am decis a procedea la formarea Societății noastre, știind cât de mult sunt descreditate societățile în țară.

Deplina convicțiune anse, că lipsa unei societăți științifice, a unui centru în jurul căruia să se grupeze tot ce e mai cult, devenind foarte simțitoare, ne-a hotărît a face pasul decisiv.

La aceasta a contribuit în mare parte și neobosita stăruință a mult meritului d. M. Schwarzfeld, de la care a pornit ideea fundării Societății, și care luând asupra-și greua sarcină de Prim-Secretar a lucrat cu multă sîrguință și s'a achitat de datoria sa într'un mod demn de toată lauda.

Succesul, constat aceasta cu multă plăcere, a întrecut așteptările

noastre. In scurta durată a funcționării sale, Societatea a dezvoltat deja o activitate, care merită a fi remarcată, și a reușit a-și câștiga simpatiile și interesul publicului; pe lângă alte, prezența Dv. numeroasă aci, ne dă destulă dovadă despre aceasta. Nu mai puțin măguliți ne simțim de prezența a câțiva reprezentanți ai Presei, cari au salutat de la început in mod cordial înființarea Societății, urmând a-i da concursul seu.

Numărul membrilor noștri a ajuns cifra de 85, între cari, o relev ez cu plăcere, și un creștin.

Mai toți D-nii membri activi, cari se află răspândiți aprcape in toată țara, au ținut a dovedi, cât de oportună și necesară e existența Societății, grăbindu-se a se pune pe lucru și a înainta Comitetului ca rezultat al cercetărilor lor, diferite acte de valoare pentru istoria străbunilor noștri în această țară.

Dintre membri, cari s'au distins cu deosebire in această privință citez, drept mulțumire publică, pe d-nii Dr. E. Schwarzf eld, care se află la Paris, Aba Abrham in Roman, A. D. Birnberg in Bacau, W. Schwarzf eld in Iași, Rabinul A. Schor in București, Rabinul A. Cassvan in Rimnic-Sărat, I. Șapira in Ploești și S. I. Rosanis in Rusc iuc. Cel din urmă, d. Rosanis, nefiind Român, meritul d-sale e și mai mare. — D. J. Psantir, primul Cronicar al Evreilor-Români, a depus un zel demn de amintit cu cea mai mare laudă; neobosit, gata la orice sarcină, ce ar putea fi de priință societăței, d-sa luă o parte activă insemnată la explorarea cimitirului din Capitală întreprinsă de Societate îndată după înființarea ei, sub abila dirigiare a d-lui L. Cassvan al II-lea nostru Secretar.

Am zis adinioară, că cu plăcere relev ez faptul aflării unui creștin ca membru activ al Societății noastre. Regret din inimă, că până azi a rămas singurul. In adevăr, Domnilor, in alte țeri un asemenea fapt, nici că-l bagă cineva in seamă. e un ce de toate zilele; dar increderea in bunul simț și in sentimentul de dreptate al acestui popor, me face a avea ferma convicțiune, că peste puțin timp și la noi orice deosebire va dispăre și ori ce materie științifică va deștepta la oamenii noștri de știință un interes egal; să sperăm că in curând nu se va vorbi decât de fii ai aceleasi țeri, de o singură națiune Română, puternică și pretuită de toată lumea. (Aplause prelungite).

Imi rămâne, Domnilor, a spune un cuvânt despre titlul ce-l poartă Societatea noastră. In adevăr, el nu este numele unui mare istoric,

dar al unui mare bărbat de știință, al unui eminent scriitor Român, care și-a câștigat merite prin serviciile aduse Țerei și Judaismului român, și care cel întâi a purtat interes trecutului Evreilor din țară și a scris un pretios studiu istorico-cultural cu privire la ei.

Numele de Iuliu Barasch, ce-l poartă Societatea, este un omagiu adus memoriei sale, scumpă tuturor inimilor Române și Israelite, este spre a ține vie amintirea acestui ilustru bărbat, care a bine-meritat pentru jertfele aduse pe altarul patriei, al umanității și al științei. (Aplause).

Domnilor, voi acorda acum cuvântul d-lui Prim-Secretar *M. Schwarzfeld* spre a ve citi Raportul asupra activității noastre și a rezultatelor la care am ajuns prin cercetările de până acum.

Acest Raport a fost ascultat cu o surprindere vie în sinul Comitetului și l-a aprobat cu cea mare plăcere, spre a fi citit înaintea D-voastre. Este o lucrare de muncă și merit, după cum veți avea ocaziune a vă convinge îndată.

Dau cuvântul d-lui Prim-Secretar.

RAPORTUL DOMNULUI PRIM-SECRETAR

Domnilor membri,

La 22 Iunie 1886. avu loc o modestă intrunire la d. Isac D. Bally. Se punea temelia societății noastre, care in scurtul timp al existenței sale, a reușit deja să atragă asupra-și atenția publică.

Acei ce au subscris primul proces-verbal sunt, după ordinea iscălirii, d-nii :

1. M. Schwarzfeld,
2. I. D. Bally,
3. L. Cassvan,
4. I. Weissberg,
5. Iacob Psantir,
6. H. Bidjarano,
- 7. Dr. M. Taubes,
8. C. Crișian,
9. L. Saineanu,
10. A. Turcu.

In prima intrunire chiar, fundatorii votară *Statutul* elaborat in vederea scopului pentru care se asociaseră și in consideratia mijloacelor noastre intelectuale din țară; votară apoi o listă de membri activi răspândiți peste toată țara, dintre cari cei mai mulți se grăbiră a accepta cu plăcere această frumoasă sarcină; alese și Comitetul din sinul seu, care incepu îndată a desvolta o activitate și energie, necesară cu deosebire la o societate in formatiune.

Misiunea cea mai importantă a Comitetului a fost de a preciza direcția in care societatea să-și indrepte cercetările și a-și formula vederile pentru modul de manifestare a activității sale; intru aceasta, nici unul din noi n'a ezitat a crede, că punctul de vedere curat științific, e singurul ce ni se impune și in «Instrucțiunile» și in «Planul pentru descriere de comunități» formulate de noi, predomină dar, tendența de-a prepara cu incetul intregul material necesar pentru o lucrare critică și științifică.

Nu in dovedirea vechimei noastre in aceste țeri, se poate măr-

gini misiunea noastră ; aceasta nu e decât un factor in complexul chestiunilor și întrebărilor, ce trebuie să ne preocupe. Noi credem imperios necesar de a ne strădui la adunarea materialului, in toată variațiunea și abundența sa, spre a putea pune in evidență toate fazele, toate momentele istorice. Știind că ori ce efect este rezultatul unor cauze, noi credem că nu ne putem depărta de la o chestie până nu ne-am pus acea serie de întrebări la care e accesibilă și până nu ne-am încercat de a ne da răspunsul cu puțință pe temeiul isvoarelor de cari dispunem. Preocupați a ști vechimea noastră in Țările române noi trebuie să urmărim datele diverselor noastre imigrări, motivele cari au provocat pe străbunii noștri la aceasta și a cerceta de aproape, pe cât posibil, starea lor morală și materială, obiceiurile avute și cele păstrate, ocupațiile, regimul legilor sau al datinelor sub cari au fost chemați a-și duce traiul ; împrejurările locale ce au influențat asupra lor ; raporturile lor către stat și populațiunei ; rolul ce au jucat in epoci diverse ; traiul intern și organizarea comunală.

Misiunea noastră astfel înțeleasă, nu e așa ușoară, și vom avea mult de luptat, până să isbândim a scoate la iveală materialul necesar, pentru ca o mână iscusită să-l știe toarce și impleti, și a ne pune in relief toate epocile și a ne trece prin toate fazele și peripețiile unui traiu de veacuri sub formele lui proprii și reale.

* * *

Societatea noastră înființată dar in vederea unui scop *științific*, partea politică a chestiei trebuie să dispară cu totul din cercul investigațiilor ei. Dar dacă nu voim și nu ni se cade a face politică militantă, nu e mai puțin adevărat, că documentele nepărtinitoare sunt menite a spulbera ereziile istorice cu ajutorul cărora se perpetuează contra noastră o dușmănie fără cuvânt. Când bărbați cu o pozițiune înaltă in țară, pretind de ex., că chestia israelită s'a născut aci in țară, din cauza introducerii spirtoaselor prin Evrei ; că ura factice și hărțușile la cari Evreii sunt expuși de la o vreme se datoresc împrejurării, că ei au *răpit* comerțul și industria manuală din mâna Românilor, și aceasta prin o concurență neonestă ; că mai toți Evreii ar fi streini prin origină, etc., atunci fără a ne ocupa *direct* de aceste acuzări sau invinovățiri sau de alte de acest fel, ele își vor primi totuși răspunsul cuvenit, prin simpla fixare liniștită și nepasionată a adevărului istoric, căci ori ce ches-

tiune de domeniu social, ce-și are originea în trecut, este o temă asupra căreia istoricul e dator să-și îndrepte cercetările și s'o studieze cu seriozitatea meritată, lămurind-o cât mai bine.

Acel ce pleacă dintr'un punct de vedere politic, judecând lucrurile în actualitatea palpitândă de pasiune, poate adesea rătăci; pe când istoricul făcându-și cercetările în liniște și fără idei preconceptuate, atunci când sunt deja fapte întemplate, ce mai au doară un ecou în prezent, el le poate pune în evidență în adevărata lor lumină.

Comitetul decis a nu se abate din calea ce și-a propus, nu s'a ocupat și nu se va ocupa decât cu adunarea acelor acte cari ies din cercul strict al actualității și al pasiunelor vii și nu va supune studiului decât materialul ce aparține unui timp, care poate fi privit cu o reflexie rece.

* * *

Materialul ce poate concura la realizarea operei noastre constă din isvoare scrise, din rămășițe archeologice, din tradițiuni, din monumente literare datorite spiritelor luminate ale națiunii și din producțiunile observațiunii și ale imaginațiunii populare, cari circulă vie din gură în gură.

A releva importanța *transmisiunilor scrise* și indeoseb, a documentelor și actelor oficiale, este aproape de prisos. Asupra lor trebușă ne îndreptăm luarea noastră aminte, având ânsă în vedere mai multe împrejurări, spre a le hotări valoarea și locul ce le putem acorda.— Cu cât isvoarele sunt mai multiple, mai variate și mai contemporane cu atât ele, cernute prin sita criticii, ne pot servi mai cu temei la lucrarea istorică întreprinsă.

Verificarea autenticității este una din misiunile de căpitanie ale criticii și trebuie să ne ferim a cădea în cursa, ce unii interesați cearcă a întinde cercetătorilor, cari râvnesc la adevăr.

O misiune nu mai puțin importantă a criticii e de a stabili *gradul de credință* ce merită fiecare act sau pasaj, mai ales acele cu un caracter privat, cum și faptele povestite de cronicari, căletori sau orice soi de cărturari. Trebuie să ne lămurim dacă faptul comunicat, de care voim a ne servi, poate sau nu fi tras la îndoială; dacă povestirea se găsește cumva împodobită sau chiar desfigurată. Odată statornicită autenticitatea unui act și înțelesul asupra valorii conținutului, putem utiliza în libertate toate relevările sale sau a recurge numai la indicațiile indirecte, acărora netenditiozitate e vedită.

Din punctul de vedere al autenticității și al gradului de credință, una din cele mai prețioase izvoare pentru istoria Evreilor din Terile române, ca și din alte țări, sunt desigur întrebările (*Saalet*) cuprinse în operele cunoscute sub numele generic de *Saalet u'tsuboth*, *Response* sau Consultațiuni rabinice.

Consultațiunile fiind procese-verbale cari expun niște fapte, ce sunt a se deslega din punctul de vedere legalo-religios chiar în acel moment, nu pot fi nici decum trase la bănuială; ele sunt acte autentice prin cari *viața socială* se oglindește fără voe. De multe ori obiectul principal, care preocupă pe autorii consultațiunilor, nu au pentru noi decât un interes cu totul secundar, totuși valoarea lor nu încetează a fi însemnată prin prețioasele indicațiuni de detalii, ce mai totdeauna conțin. Ele ne lasă a intervedea ocupațiile cu cari se îndeletniceau Evreii în acele vremi; legăturile lor cu România; modul lor de viață; relațiunile comerciale și sociale ale Evreilor de aici și din alte țări cu Terile române, etc. Nu mai puțin se pot considera ca acte și izvoare prețioase pentru istoria națională a Românilor prin notițele ce o privesc, prin obiceiurile locului ce relevă etc.

Noi am accentuat dar cu deosebire în Statut și în Instrucțiunile către Dv., D-lor membri, toată importanța ce dăm acestui câmp vast și încă neexplorat, pe care numai noi putem fi activi.

Asemenea v'am cerut a acorda o deosebită atenție *izvoarelor ebraice* îndeobște, căci credem mai ales astfel a putea aduce servicii directe și istoriei române; precum în genere întreaga noastră activitate nu se depărtează de acest cerc: istoria petrecerii Evreilor în Principatele române făcând parte integrantă din istoria acestor țări.

Alături cu adunarea și relevarea izvoarelor scrise de tot soiul trebuie să ne preocupăm și *remășițele arheologice*: descoperirea, descrierea și studiarea monumentelor trecutului, în special a pietrelor mormentale; să acordăm atenția cea mai largă vechilor *cimitire* israelite.

În adevăr, cimitirile, în sinistra lor menire, cuprind tot ce a fost suflare vietuitoară; tot ce s'a agitat în lume, găsește acolo un locușor, care acoperit cu o piatră cu o mică inscripție, ne povestește și ne mărturisește despre ceea ce a fost și numai e. Acea povestire concisă este pentru noi câteodată un izvor de o mare importanță; totdeauna de oarecare interes. Ea ne poate lămurii și com-

plecta multe puncte invelitate in negura trecutului, și a ne deștepta atenția asupra altor puncte uitate sau chiar nebănuite; a ne servi de ex. la precizarea unor date, nume sau titluri importante despre cari n'au ramas decât o slabă amintire.

Nu e dar numai aretarea vechimei și oarecum a numărului locuitorilor Evrei din o anume vreme într'o anume localitate, care dă importanță unor cercetări archeologice cu privir: la monumentele religioase și mormentale, ci mai ales ceea ce ne povestesc inscripțiile și ceea ce ne poate grăi felul clădirii sau al sculpturilor și diversele semne simbolice ce se vor fi aflând pe ele; indeobște prin orice observații de detaliu.

Recunoscând dar întreaga atenție ce se cuvine remășitelor archeologice, abia constituiți am și făcut un început in această direcție; am și ales și însărcinat o comisiune ad-hoc pentru explorarea sistematică și științifică a cimitirului din București, misiune, ce în parte, e deja implinită. D-nii *Lazar Cassvan*, *Iacob Psantir*, *I. D. Bally* și *Iosef Weissberg* și-au câștigat merite prin activitatea desfășurată pentru reușita acestei misiuni.

Pe planul al doilea cade materialul *tradițional*.

Nu putem tăgădui valoarea și importanța acestui material; dar trebuie să știm că ea nu poate fi decât relativă. Dacă deja la acte autentice, documente și comunicări contemporane, critica e silită a-și face rezervele ei și a nu le primi decât cu precauțiune, cu atât mai mult la tradițiuni; ele reclamă din parte-ne o și mai scrupuloasă atenție. Trebuie dar să știm isvorul prin care ne vine orice informațiune, putința ce a avut acea persoană de a cunoaște faptele și atunci încă să nu le considerăm că dovezi de acelea, pe temeiul cărora se poate intrupa trecutul sub o formă sigură, ci numai ca *indicațiuni probabile*. Dar și acest rol modest al tradițiunilor, nu e mai pre jos de osteneala ce trebuie să ne pricinuească adunarea lor, căci ele ne pot deștepta atenția asupra unor fapte, persoane sau momente istorice și a ne dirigea la isvoarele autentice, la cari altfel n'am fi dat poate decât anevoe cu gândul; ele trebuie apreciate și ca *stimule* pentru adunarea probelor necesare spre confirmarea lor. Odată actele găsite, cari confirmă cele ce se spun, tradiția va servi la complectarea și luminarea acelor fapte.

Relevările tradiției ne pot servi in mod excelent chiar și stunci când le putem judeca pe temeiul unei critice minutioase: de le găsim

conforme cu împrejurările, caracterul și natura acelor persoane sau vremi.

În fine câtă să știm că valoarea unei tradițiuni depinde în mod însemnat de obiectul despre care se ocupă. Când e vorbă de întemplări ele pot șovăi foarte; ănsă când tratează de generalități, de instituțiuni și de obiceiuri, ele pot fi de o precizie și o siguranță neîndoioasă.

Odată ănsă ce apreciam și recunoaștem, că și materialul tradițional își are importanța sa la complectarea faptelor și la stabilirea adevărului istoric, trebuie să ne silim a-l stringe cu o zi înainte și a-l apăra de pierderi totale prin stingerea generațiilor trecute, marure atător fapte și știutoare atător întemplări.

În urma materialului tradițional vine rëndul acelu material flo-tant, pe care el cunoaștem sub numele generic de *folklore*.

Folklorul sau literatura populară, pe care Lazarus l-a caracterizat în mod așa propriu prin expresiunea de psihologie populară, dă în termeni generali, dar foarte exacti, cheia caracterului acelu popor, a căru patrimoniu este; ne familiarizează cu vederile sale și ne lasă a simți bogăția ideelor și a patimelor, cari l-au agitat și agită încă.

Folklorul cercetat și aprofundat de un psiholog experimentat și studiat din numeroasele puncte de vedere la cari e accesibil, devine un material foarte prețios pentru deslușirea multor chestiuni istorice și multor considerații sociale și culturale. El merită dar a-i acorda cea mai mare atenție și cel mai viu interes și ca știință proprie și ca știință ajutătoare istoriei critice.

Noi avem deja la dispoziția cercetătorilor o colecție de mai bine de 7000 proverbe israelite din țară, precum și ghicitori, cântice, snoave și povești, adunate de mine în curs de un deceniu.

Se înțelege, că rămâne în sarcina Dv., onor. membri, de a continua cu adunarea acestui material variat și bogat și a-l complecta pe cât posibil, în interesul scopului ce urmărim.

* * *

Istoria Evreilor din Principatele române nu este un tărâm cu totul necultivat. Încă înaintea fiintării societății s'au publicat mai multe acte și documente strănse cu sirguintă, cum și câteva încercări de schite și de studii interesante și de valoare.

Inceputul el datorim neobositului și zelosului bătrân *Iacob Psantir*, membrul nostru activ.

Plin de un entuziasmu nobil, frământat mereu de dorința vie de a dovedi, că urmașii neamului evreesc din Țara românească nu sunt soiuri de vagabonzi, ci mai vârtos statornici aci din neam în neam, el colindă țara în lung și în lat și cu o abnegare ce rar o întâlnim în vremile noastre, el înfruntă toate greutatețile nevoiei și ale sărăciei: toate piedecile ce-i se opun de oameni răi și neștiutori — fericit de a dobândi o mică dovadă în mână și de a vedea pe câte unul împărtășind importanța misiunii ce și-a impus.

Este o întreagă poezie în această luptă eroică între sărăcie, trudă și descurajare și între nădejdea depărtată al unui țel de implinit.

Sărăcie și ideal! Descurajare și muncă stăruitoare — eacă contraste, cari puse în evidență, ajung spre a glorifica pe un om.

Acest bătrân, mai tînăr la suflet ca mulți tineri, ne felicităm a-l avea în mijlocul nostru, și noi uniți în societate spre a urma și a seversă opera începută de el, am decis anume a-i arăta în public recunoștința noastră și a-i afirma cu tărie meritele sale; ear spre a-i populariza mai mult numele și a da exemplul unei vieți de jertfă, Comitetul a decis a-i publica biografia în prima dare de seamă anuală a Societății. El merită, fără îndoială, această resplată morală și bucuros i-am indulci lipsurile de cari suferă și acum la bătrânețe, dacă aceasta ne-ar fi cu putință; cu cât animat de frumoasele sale sentimente, el stă la dispoziția Societății, și-i aduce multe servicii fără a primi și voi să primească ceva în schimbul lor.

Bătrânul Psantir a publicat succesiv două volume în graiul popular evreesc¹⁾, cari abundă în fapte și indicațiuni prețioase, datorite vizitării și scormonirii cimitirilor, cercetării izvoarelor scrise și adunării tradițiilor orale. Un început frumos, dar numai un început și rămânând aici, noi n'am fi încetat a șovăi pe acest tărâm.

Trebuca ca pământul destelenit în parte, să fie brăzdat și semănat în toate laturile spre a ne da roade mai îmbelșugate.

Peste puțin apare un alt bărbat zelos întru cultivarea acestui tărâm, este d. *E. Schwarzfeld*.

Editând în Iași la 1874 o publicațiune literară săptămânală: «*Revista israelită*» scria în programa ziarului:

¹⁾ *Sefer divri ha'ivimim leartos Rumanië*, Iași 1871, în 8°, 214 p. și *Sefer corot ha'ivimim be Rumanië*, Lemberg 1873, 168 p.

Vom căuta să publicăm hrisoave, anaforale și alte acte relative la poziția Evreilor în România sub trecutele domnii, dintre cari multe ne stau la dispoziție, pentru ca astfel să aducem înlesnire acelor domni, ce vor voi să se ocupe cu studii asupra Evreilor din România, despre cari, credem, că singuri vom raporta ceva cu timpul¹⁾.

După un salt de câțiva ani, d. E. Schwarzfild revine la această materie. Rezultatul ostenelelor sale se poate aprecia după esceleanta colecție de documente și acte strânse cu osârdie din diverse colecții de documente, din scrieri istorice și opere de călători; toate publicate în ziarul «Fraternitatea» între anii 1882—1885 (IV-VII).

El fu secundat în mod demn de excelentul nostru vice-președinte d. L. Șaineanu și de neobositul literat, d. M. Gaster, membrul nostru activ la Londra, cum și de alți bărbați zeloși.

La 1881 începusem eu a me ocupa cu descrierea pe scurt a comunităților israelite din România și timp de câțiva ani am cultivat acest subiect.

Aceste descrieri și indemnurile și incuragiările noastre directe și ale d-lui E. Schwarzfild, hotărâra la lucru pe alți câțiva domni.

D. *Osiat Kohl* ne dădu o interesantă descriere a comunității orașelului Nămăloasa, județul Putna; apoi d. *Iosef Kaufmann-Piatra* apăru cu descrieri mari și detaliate ale unor comunități vechi și însemnate ca Piatra și Niamț. El îngrămădește în aceste «descrieri istorice» un material abundent și variat, cam fără sistemă și fără critică, dar în fine un material care ne poate servi îndată ce ne silim a-l cerne și sistematiza.

Apoi apărură descrierile comunităților din Măcin de d. *S. I. Rosanis*, din Tirgoviște de d. *Aureliu Turcu*, cari conțin mai puține date, dar sunt scrise cu mai multă metodă.

Îndată ce materialul ajunsese a fi mai imbelșugat, veni rândul *studiilor*, un pas important spre realizarea unei viitoare istorii.

Prima încercare se datorește d-lui L. Șaineanu. D-sa scrisese o monografie concentrată asupra: «Calomniei luări singelui, istoricul ei în România», care se distinge prin explicații și observații originale asupra ivirii acestei calomnii în Principatele române și în care s'a silit a întruni și grupa tot materialul cu privire la acest subiect, cunoscut până la 1881, când apăru în «Anuarul pentru Israeliți».

¹⁾ Revista israelită, Iași 31 Mai 1874, p. 3.

După d. Șaineanu ne surprinse d. *E. Schwarzfeld* cu câteva studii de un înalt interes, lucrate cu o îngrijire, bogăție și precizieune adevărat științifică. Aceste studii sunt : «Evreii sub Zavera» (1821-1824) «Un Evreu în scaunul Moldovei la 1591», «Așezămintele Evreilor în veacul al XVIII și jumătatea veacului al XIX», «Măcelul Evreilor sub Mihai-Viteazul al Munteniei și Aron-Vodă al Moldovii» (1593—1594), toate apărute în «Anuar», anii VII—IX

La aceste studii coroborează eminentele descrieri de călătorii, «Wanderungen durch Krakau, Galizien, Moldau und Walachei» publicate în «All. Ztg. d. Judenthums» din anii 1843—46 și schița istorico-culturală publicată în «Anuarul» lui Wertheimer din Viena 1854, ambele datorite neuitatului *Dr. Barasch*, al cărui nume el avem ca podoabă în frontispiciul Societății noastre; schițele și studiile mele biografice asupra unor personalități israelite marcante, din țară, și schițele fugitive asupra a câțiva Rabini ce au funcționat în Moldova, datorite d-ului Rab. *Abner Cassvan*.

Să nu uităm acum a aminti eminenta încercare a d-ului *B. P. Hasdeu* asupra Evreilor din Principatele române, publicată în a sa «Istorie a toleranței religioase a Românilor» (p. 75—86); și voluminoasa lucrare a d-ului *Isidore Loeb*, membrul nostru onorific în Paris, «La situation des Israélites en Turquie, en Serbie et en Roumanie», de la anii 1866-1877, lucrare de actualitate, dar alcătuită cu multă scrupulozitate și cu o nepărtenire vrednică de remarcă; în fine minunata broșură eșită din pana filoromânului *Canini* sub titlu de : «La verità sulla questione degl' Israeliti in Rumania», Roma 1879. o comoară de informațiuni și de sentimente sincere și nobile.

La aceste publicațiuni, aci amintite, se adaugă acum colecția societății noastre, din cari am publicat unele în «Revista israelită» și în «Infrățirea».

Numărul total al actelor și extraselor din opere și ziare, ce ni s'au înaintat de d-nii membri activi și câțiva particulari, se urcă la numărul de vr'o **300** din diverse timpuri și privind chestiuni diferite, o parte din ele fiind cu total inedite. Din aceste unele sunt originale, dăruite Societății și alte, acte societare originale din ultimul deceniu, cumpărate de Comitet.

Actele cele mai importante și mai numeroase ni s'au comunicat de d-nii membri activi: *E. Schwarzfeld*, în Paris, *Aba Abraham*, în Roman, *W. Schwarzfeld*, în Iași, *L. Șaineanu* și alții.

Mai posedăm două descrieri istorice foarte meritorie ale comuni-

tăților din Bacău și Ploești lucrute de d-nii membrii activi A. D. Birinberg și Israil Șapira și o descriere istorică a comunității din Darabani.

Acum, după ce ne-am precizat calea, după ce ne-am explicat vederile de cari am fost conduși la înființarea și organizarea Societății, ne rămâne sarcina de a da o dare de seamă, o schiță în cadrul activității noastre; dar în realitate aceasta nu ne este cu putință în acest an societar. Neposedând până acum măcar o ochire scurtă, dar complectă asupra trecutului nostru și documentele în-lănțuindu-se și complectându-se unele pe altele și rămăind de multe ori fără preț și neînțelese, de le lăsăm izolate și în afară de conexul lor firesc, am trebuit a imbrățișa în studiul nostru întregul material cunoscut.

Odată studiul făcut, am crezut cu cale să nu lăsăm munca noastră fără rod și să vă prezentăm o ochire asupra istoriei Evreilor din timpurile cele mai depărtate până la anul 1850, care să ne servească ca bază pentru Raporturile ulterioare.

Vom trece dar acum la desvelirea întregului tablou istoric, pe temeiul tuturor actelor ce cunoaștem. El va apare aci în culori vii, colo numai în contururi slabe, după cum actele până acum intrate în cunoștința noastră, ne o vor permite.

I

VECHIMEA EVREILOR ÎN MOLDOVA ȘI VALACHIA

Mai toți istoricii cari și-au pus această chestiune au recunoscut Evreilor o vechime foarte adâncă în aceste Țeri; după unii ea se ridică la timpul dominațiunii dacice; după alții Evreii s'au stabilit pe țărmii Dunării odată cu coloniile romane aduse de Traian în Dacia cucerită. În ceea ce diferă acești istorici sunt probele la cari se referă în susținerea tezei lor. O parte, în frunte cu *Franz Ioseph Sulzer*, crede a putea deduce în mod temeinic existența unor colonii israelite în țărele Dacice, prin numele orașelului *Thalmus*, de la granița Transilvano-română, un important centru comercial în evul mediu, care să fi fost înființat chiar de Evrei.

Această teorie ănsă se bazează pe o eroare elementară de fapt. Sulzer admitend după sasul Haner, că Thalmus azi Talmaci ar deriva din vorba Thalmud, uitase, cum foarte bine observă d. Hasdeu, că această vestită enciclopedie israelită, nu se născuse încă pe timpul cuceririi Daciei, deci nu și-au putut da numele unui oraș crezut prin aceasta ca fundat de Evrei¹⁾.

Deasemenea este o gresală istorică a socoti că, localități ca Jidova, Jidovscîța și-ar datori numele unor colonii evreesti. Ele se pot deriva cum crede d. Hasdeu²⁾ «din numele Suzidava, comun mai multor localități din epoca independenței dacice și carele, din cauza consonanței între *s* și *z*, trebuia naturalmente să se prescurteze cu timpul, de'nțteiu în Szidava și apoi în Jidova»

Dar afară de această considerațiune filologică, de acărei justetă ne putem indoi, e o altă, mai temeinică, care contribuie la resturarea definitivă a acestei credinți. Este dovedit în mod critic, că vorba Jid desemnă pe uriaș sau Tătar și deci este cu puțință ca aceste localități să-și datoreze numele unor colonii tătare. Aci ar fi ănsă atunci locul de a ne întreba, dacă acei Tătari n'au fost cumva acea uriașă și eroică sectă din acest neam, care s'a convertit la judaism la 730 și pe care o cunoaștem sub numele de *Chazari*, dar pe cari Slavii, cu cari au stat în intime relațiuni, fiind o vreme sub suzeranitatea lor, i-au putut desemna ca și Românii, sub porecla de *Jidovi*, după religiunea ce o profesau? *Vaillant*³⁾, pe căt știm, e cel întei, care atribuie Evreilor-Români o origină Chazară și eminentul academician francez *Ernest Renan* a emis o părere analoagă într'o conferență ținută la cercul Saint-Simon în Paris⁴⁾. E ănsă un teren necultivat și teoriile aceste n'au încă în ajutorul lor acel aparat de dovezi, care să ne facă a ne pronunța pentru admiterea sau respingerea lor. Credința noastră ănsă este că va ajunge un moment în care aceste păreri se vor dovedi în mare parte întemeiate.

Asemenea e puțin probabilă părerea lui *Vaillant*, că *Aljudul* s'ar deriva de la *Al-judavos*, adică colonie evreească; un act de

¹⁾ *Bogdan Petriceicu-Hajdea*, Istoria toleranței religioase în România, Buc. 1868, p. 76.

²⁾ Op. cit., p. 76.

³⁾ În opul seu la Românie.

⁴⁾ *Le judaism comme race et comme religion*, Paris 1883, p. 23, traducerea română, acelaș an, de Dr. E. Schwarzfeld, p. 25; «Această convertire a regatului Cazarilor este de o importanță considerabilă în chestia originii Evreilor, cari locuiesc țerile dunărene și sudul Rusiei. Olaturile aceste conțin un număr foarte însemnat din populația evreiască, care nu are probabil nimica sau mai nimica comun cu Evreii din punctul de vedere etnografic».

la 1433 pomenind de Adjud ei numește «Agyd-halma», adică «Movala lui Adjud», ceea ce, pare-ni-se, deslușește destul de bine originea numelui seu ¹⁾).

Dimpotrivă nu incapa nici o indoeală despre originea numelui tur nului *Judaeus*, zidit de Justinian pe termenul român al Dunărei ²⁾).

Afară de aceasta avem mai multe mărturisiri despre asezarea Evreilor în Dacia mai înainte și după cucerirea ei de Romani în *Iosef Flaviu*, *Tertulian* și în tradițiunile despre apostolul Andrei ³⁾). Istoricii Evrei, călăuziți de isvoare, ne arată asemeni, că după arderea templului, Evreii începând a se răspândi în lume se așezară în țările situate la nord și nord-vestul Mării-Negre.

Continuitatea Evreilor în aceste locuri și sporirea lor prin o imigrațiune nouă, se poate urmări până în veacul al VIII-lea.

La 379 întemplându-se desordine împotriva Evreilor, în aceste și în alte provincii romane, Teodosiu I, dă ordine prefectilor provinciei Ilirice și rectorilor lor, în Macedonia și Dacia, de a lăsa în pace pe Evrei și sinagogile lor ⁴⁾).

În veacul al VII-le Evreii urmăriți de împărații Bizantini trecură Dunărea și-și căutară un azil în imperiul Cazarilor, care se întindea pe atunci de la Don până în Panonia (Ungaria de azi) ⁵⁾).

De la această dată ne întâmpină abia peste cinci veacuri o pomenire sigură de Evrei în relație cu Românii ziși Vlachi, dar nu pe teritoriul principatelor, a României de astăzi, ci în munții Macedoniei, unde locuiau Românii trăind din pradă. Pomenirea, o revelație foarte prețioasă și pentru Români, o datorim vestitului călător *Benjamin de Tudela*, care vizitase frontierele Macedoniei cam pe la 1170 și ne povestește în a sa descriere, despre existența a 50 familii israelite la o depărtare de o zi de riul Sperchio, trăind sub conducerea a doi capi Solomon și Iacov. Benjamin de Tudela ne mai spune, că Românii când da de un Evreu nu-l ucidea, cum erau deprinși a face cu Grecii, ci numai îl despoia. Ear pe acei Evrei

¹⁾ *Hasdeu*, *Etymologicum magnum Romaniae*, la acest nume. Actul acesta se păstrează în Arhivul național din Sibiu (Tab. Sax. No. 67), ear o copie în *Exercitationes diplomaticae* de Eder (Hermanstadt 1802, mss. în Bibl. evanghelică din Brașov, în 4°, 26 b).

²⁾ *Procopiu*, de Aedif., 4, 6, 37, ap. Picot et Bengesco, *Alexandre le Bon*, Vienne 1882.

³⁾ *Hasdeu*, în *Foița de istorie și literatură*, p. 124—5 apropos de broșura «Anul nou după închipuirea israeliteană».—D. Hasdeu motivează în altă parte (*Ist. Tol. rel.*, p. 76) convingerea sa despre existența Evreilor în țările române din o adâncă vechime și pe împrejurarea, că d-sa însuși a găsit o monedă evreească de pe timpul Macabeilor în districtul Hotin, cel mai nordic al Basarabiei.

⁴⁾ c. XII. *Codex Theod.* XVI, 8 (De *Judaeis, Caelicolis et Samaritanis*).

⁵⁾ *D. Cassel*, *Magyarische Alterthümer*, p. 208, ap. Picot et Bengesco, op. cit.

cari i avea in mijlocul lor i întâmpina cu aceeași expresie gingașă și familiară de *frate*, care se aude și azi in gura Românului și de care știm, că nu se servește cu dărnicie decât față cu acei cari nu-i mai par străini.

Existența Evreilor pe pământul României, a petrecerii lor împreună cu Românii, din cele mai vechi timpuri, este dar un fapt sigur.

Ei începând a se imprăstia și a se așeza pe întregul continent, și-au căutat și găsit un sălaș și in această parte mănoasă, mult mai apropiată ca alte de patria lor.

Intrebarea ce se naște acum este, dacă Evreii au rămas aci neîntrerupt; dacă au voit și au putut infrunta năvălirile popoarelor barbare, cari s'au succedat cu furie in aceste Țeri timp de mai multe veacuri, încât au gonit din locurile lor de baștină, chiar pe neînfricoșaii și resboinicii Români.

Asupra acestui punct istoria este mută pentru Evrei ca și pentru Români. Veacuri întregi sunt acoperite de un vël des și negru și nici o licărire prin umbră. Suntem dar nevoiți a ne mărgini la ipoteze. Noi credem că Evreii atotrăbdători din fire, deprinși din totdeauna a trăi prin sirguință și muncă, și ferindu-se de provocări de orice soi, nu vor fi simțit mâna vajnică a barbarilor năvălitori; ca acei ce-i întâmpina cu arma in mană; ci mai vartos s'au apropiat și familiarizat indată cu ei și nu au avut nevoie a începe o colindă fără scop; cu cât ei nu se putea aștepta in acele vremi la o soartă mai bună in altă parte.

Totuși o parte din coloniile israelite vor fi urmat pe Români in creerii m unților sau dincolo de Dunăre.

Pășind peste veacurile intunecoase, ne apropiăm de începutul erei moderne. Românii sunt statorniciți in ținere lor pe câmpuri și pe plaiuri și trăesc sub principii lor, ce duc până la un punct o viață independentă. Acum începem a afla și câte ceva in trecut despre Evrei, spre a da apoi de probe evidente, de pasaje luminoase.

Cele mai vechi izvoare pentru *Valachia* ne indică o imigrațiune in masă a Evreilor-unguri. Aceștia goniti la 1367 de Ludovic I din toate provinciile sale pentru că se opuseseră la botez, trecură parte in Austria și Moravia și parte in Valachia, unde au găsit desigur coreligionari de mult statorniciți, cari i-au indemnat poate chiar

de a se îndrepta încoace¹⁾. Ei găsesc aci o primire cordială și ocrotiți de Vodă Dan I «care le dădu chiar privilegiu pentru a favoriza comerțul»²⁾, ei întemeiază un important centru comercial în Turnu, care se zice chiar fundat de ei³⁾.

Probabil că se vor fi împrăștiat peste toată țara, trecând poate o parte chiar în Moldova.

La anul 1552 ne întâmpină tot cu privire la Valachia, un act ebraic al cărui conținut e foarte prețios. El ne arată pe Evrei locuind într'un sat București, învecinat desigur cu orașul cu același nume⁴⁾. Stabilirea Evreilor la sate este o dovadă sigură despre ființa unor comunități mai mari în orașe, căci mersul firesc al oricărei imigrațiuni este spre centrele mai mari, de unde apoi începe repartizarea. Statele cad întotdeauna pe planul din urmă, bine înțeles exceptând cazul de agricultori.

Dar prezența Evreilor într'un număr mai mare în Valachia, reiese și din alte documente. Ori de câteori e vorba de Evrei ei se pomenesc ca oameni știuți, ca șezători de demult în aceste locuri. Un document de la 1587, aflător în arhiva Statului, cu privire la Episcopia Râmnicului, ne arată pe locuitori în relațiuni de afaceri cu Evrei⁵⁾.

Pentru Moldova probe sigure despre existența Evreilor în număr mai mare, încep abia cu veacul al XVI-lea.

¹⁾ Se știe că Evreii din toate țările au întreținut relațiuni cordiale între dâșii și mai ales acei din țări ce se învecina. În fața unei primejdii ei vesteau pe frații lor, cerându-le ajutor. Cei ce se vedeau gonțiți din țara unde petrecuse de veacuri, își căuta pentru ei un adăpost mai sigur și mai ferit de nenorociri. Aceasta credem că ne îndreptățeste la ipoteza emisă mai sus.

²⁾ Michel de Kogalnitchan, Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie, Berlin 1854, I, p. 76.

³⁾ Fr. J. Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien 1781, I, p. 257—68 «Denn dass dieses Volk im vierzehnten Jahrhunderte, da es von dem ungarischen König Ludwig aus ganz Ungarn verbannt wurde, diesen Platz zu seinem Aufenthalt, und zu Handlungsniederlage gewählet, ist eine durch Urkunden erweisliche und durch Ueberlieferung bestätigte Begebenheit» și în II, § 124, unde citează ca izvor pe Pray, Anales Hung. ec. Dissert. VII, § 4, p. 142, nu știm ori spre a proba imigrarea Evreilor-unguri în Valachia sau spre a dovedi că Ungurii nu aveau o supremație absolută asupra Valachiei și deci n'au putut opri pe Domnul Român de a primi pe cei gonțiți de ei. — Curios e că H. Ehrenthal în Die Leiden u. Verfolgungen der Juden und ihre Beschützer in chronologische Reihenfolge Budapest 1832, vorbind de alungarea Evreilor-unguri (p. 62) afirmă că emigrații s'au îndreptat spre Austria și Moravia fără a pomeni de Valachia și citează pe Schudt, Jüdische Merkwürdigkeiten, Frankfurt 1716, I, 115; la 1837, ei sunt rechemăți de Sigismund (p. 63, ap. Schudt I, 72), aceste citate ne dovedesc deci, că nu toți s'au îndreptat spre Valachia și acei ce se stabilise aci dând aci de bine au rămas indiferenți la rechemarea lor.

⁴⁾ În Răspunsurile lui Josef Caro, Şaalet h'uşuboth, Salonik 1593, No. 12, p. 122, trad. în Revista israelită, I, p. 407-8.

⁵⁾ Gr. G. Tochiescu, Doamna Stanca. Buc. 1872, p. 13.

Ce i drept suntem personal in posesiunea unui act ebraic numit sul de amintire (meghila) datat din Roman 1491, care conține date foarte importante și care imprăștiă o lumină foarte mare asupra istoriei Evreilor-moldoveni din cele mai vechi timpuri, dar suntem siliți a-l îndepărta din cercul cercetărilor noastre câtă vreme nu ne am putut convinge încă despre autenticitatea lui.

Asemeni înălăturăm un alt act din începutul veacului al XVI, datat Topliceni 1525 Septembrie 20, și atribuit lui Ștefan al VI-lea, care conține un pasaj însemnat cu privire la Evrei, al cărui neautenticitate fu bănuită din momentul ivirii sale, și care s'a dovedit apoi ca fals, într'un mod cu totul sigur¹).

Trecând la acte autentice să ne oprim întei la un document al lui Petru-Șchiopul datat 1579 Ianuarie in 8 și adresat municipalității din Lemberg. In acest document principele român arată, că un consiliu extraordinar compus din boeri de țară și toți neguțătorii moldoveni, au decis între alte chestiuni importante, cari privesc pe neguțătorii Poloni, și isgonirea Evreilor din Moldova²).

Această hotărîre credem, ne arată destul de temeinic existența unei populațiuni israelite numeroase in Moldova in acel timp, care firește, nu locuiea acolo de ieri³) și nu se stabilise într'o singură zi; căci ne-am putea noi inchipui o hotărîre luată in mod așa solemn — prin un divan extraordinar — dacă ei ar fi fost într'un număr infim? Cea ce militează mai mult in favoarea vederei noastre e că Vodă crezu necesar a comunica această deciziune Poloniei alături cu celelalte și *a o motiva*⁴).

Este însă imposibil de admis ca să li se fi acordat așa atenție, dacă era să fie in joc numai un pumn de oameni.

Edictul de isgonire al lui Petru Șchiopul pare a nu se fi executat tocmai cu rigoare și in orice caz, el a căzut imediat in părăsire și uitare; căci din acte ceva posteriore rezultă in mod vedit, cum

¹) Aceasta grație cercetărilor d-lui Gr. G. Tocilescu. D-sa a arătat într'o conferență ținută la Ateneu, că acest act se datorește aceluiaș falsar neiscusit, care a plămuit și așa zisa Cronică a lui Huru. Despre această Cronică vezi eminentul studiu publicat in a sa Revistă pentru istorie, archeologie și filologie, II, 4, p. 464—500.

²) Archiva istorică a României, ed. B. P. Hasdeu, I, 1, p. 174.

³) Cum că au fost in adevăr înainte Evrei in Moldova, nu este numai o deducțiune logică, un fapt teoretic ci *concret, real*, rezultând direct între alte și din un document al lui Ștefan cel Mare, c. de la 1498—1499 (in Archiv. ist. I, 1, p. 82—83), prin care acesta vestește pre principele polon Alexandru Jagello că «Buhusz. a găsit in Moldova la un Evreu o doamnă poloneză». La aceasta se adaugă că d. Psantir a descifrat pe cimitirul din Iași o piatră acării dată indică anul 1467 (vezi mai jos).

⁴) Vezi mai jos cap. IV.

ne vom incredința îndată, ființa unor comunități evreiești în acea vreme.

Vestitulul cabalist evreu *Salomo Delmedigo*, ne povestește că trecând prin Moldova la începutul veacului al XVII-lea, a găsit în Iași pe «sfântul și înțeleptul Rabin *Salomon ben Aravi* medicul, șezând (acolo) și ocupându-se cu știința Cabalei de mai bine de 40 ani», știință despre care a scris mai multe opere; că acesta «la sfârșitul zilelor sale, când era în etate de 80 de ani, plecă la Ierusalim» unde și muri¹⁾. Acest Rabin venise la Iași chemat din Teman (Arabia) locul nașterii sale²⁾.

Această relevare este de o mare importanță. Figurarea unui Rabin într-o localitate ne indică cu siguranță ființa unei comunități israelite mai însemnate. Un rabin savant, totodată medic și cabalist cu renume, chemat tocmai din Arabia spre a păstori în Iași, nu ni-l putem închipui decât în mijlocul unei populații israelite numeroase și totodată destul de cultă spre a-l putea plăti și reține în mijlocul ei atâta timp.

Dar nu numai Iași, ci și alte orașe aveau comunități mari, aceasta rezultă din împrejurarea că la finele veacului al XVI găsăm funcționând în *Focșani* un alt Rabin savant *Nathan Nata Hanover*, autorul operei *Saare Zion*³⁾.

La aceste probe se adaugă pietrele mormentale scăpate din noianul vremilor.

Precum funcționarea unui Rabin ne mărturiseste despre existența unei comunități mai numeroase⁴⁾, tot astfel și ființa unui cimitir poate sluji ca dovada unei populațiuni israelite mai însemnate în acea localitate; căci și până azi s'a conservat obiceiul ca comunitățile mici să-și transporte morții în orașe mai apropiate cu cimitire deja în ființă.

Coasa nemiloasă a vremii și vandalismul nesătios al unor vecini rei și hrăpitori a distrus multe cimitire, fără a lăsa măcar urmă de existența lor; astfel putem cita orașul Turnul, unde negreșit a trebuit să existe un cimitir evreesc.

¹⁾ *Salomo Delmedigo*, *Sefer Elim*, editio princeps, Amsterdam 1629, la prefață.

²⁾ R. *Abner Cassvan*, *Biografia Rabinilor din România*, în *Fraternitatea*, 1934, IV, p. 34, unde citează la schița asupra vieții lui Aravi pe lângă «*Sefer Elim*» și «*Teșuva Meachva*».

³⁾ *A. Cassvan*, l. c.

⁴⁾ În comunități mai mici Rabinii se înlocuiesc prin asesori de Rabini sau prin hahamii, cari în chestii mai importante consultă pe Rabini.

Cele mai multe cimitire încă în viață au fost prădate de o mare parte din pietre și multe sunt cofundate în pământ, așteptând mâna unui explorator, spre a fi scoase la iveală. D. *Psantir*¹⁾, care a cercetat cimitirile fără a face sondări în teren, a dat de pietre relativ destul de vechi; vom pomeni câteva din ele. În *Moldova* la *Iași* cu data 1467, 1549, la *Botoșani* cu data 1560²⁾, la *Niamț* cu data 1677, 1689; în *Muntenia* la *Rimnicul-Sărat* cu data 1661, etc.

Înainte de a trece mai departe să constatăm un fapt. Numeroase documente române și ebraice constată până la evidență intime relațiuni comerciale între Țerile române și Galitia și Turcia, ear pe Armenii, Grecii și Evreii ca principalii agenți ai tuturor afacerilor. Mai ales rezultă din mai multe acte conținute în operele rabinice pronumite *Response*, că cu deosebire în *Moldova* venea din Galitia pe fiecare zi zeci de Evrei, cari par a fi avut Iașii ca punct principal de regulare a afacerilor lor; i vedem pe unii petrecând un timp în Țară și zăbovind cu săptămâni în câte o localitate³⁾.

Ar fi un ce neînțeles cum de Evreii deatunci, de o religiozitate scrupuloasă împinsă până la un devotament extrem, s'au putut hotări a întreprinde niște călătorii foarte anevoioase și primejdioase pe acele vremi, și a petrece timp de săptămâni într'o localitate, fără a se fi știut cu gazde sigure, la adăpostul oricărei trădări și în stare de a-și procura o hrană substanțială (rituală), ce numai într'o comunitate evreească și-ar fi putut dobândi⁴⁾.

Aceasta ne duce în mod firesc la concluziunea, că atari comunități, mai mult sau mai puțin numeroase, au trebuit să existe *cel puțin* în cele mai principale puncte comerciale *din ambele Principate*; poate chiar în toate unghiurile *Moldovii*. Pentru *Iași* avem o afirmare directă într'o consultațiune rabinică de la 1596, unde se spune: «După câteva zile au venit străini, alți Evrei în comunitatea din *Iași* și ni-au spus: Evreilor, să știți și să spuneți în Iași» etc.⁵⁾, care pusă în legătură cu documentele și inscripțiile mormentale citate, trebuie să ne ridice orice îndoială, întărind deducțiunile noastre teoretice.

Semnificativ e faptul cunoscut, că încă din veacul trecut, Evreii

¹⁾ Vezi al seu *Sefer dibre haiamim*, Iași 1871.

²⁾ *Saniel Marcus*, Chazarii, Buc. 1879, p. 3.

³⁾ Masat Benjamin, ed. princeps Cracovia 1633, Resp. No. 104 din 1616.

⁴⁾ Masat Benj., No. 44.

⁵⁾ Masat Benj., No. 45 din 1605, ne arată în adevăr pe Evrei în gazdă la Evrei.

din Moldova spre a feri pe frații lor de ispita unor mănăcări nepermise într'un voiaj lung și obositor, cum era pe atunci orice voiaj, și a concura astfel la mântuirea lor spirituală, se nevoiră a lua în posesie toate ratoșele (hanurile din drumurile mari), pe departe nu atât de productive, pe cât de primejdioase prin hoții, ce nu încetase încă a furnica prin Țară și a bate drumurile mari¹⁾.

Relațiile intime comerciale între Polonia, Turcia și România, ne indică totodată în mod precis, cari au fost Țerile ce ne-au dat contingentul cel mai mare de Evrei în restimpul veacurilor. Este un ce firesc ca o parte dintr'acei, cari au stabilit relații cu o Țară, cari cunosc locurile și pozițiile favorabile prin ei însăși, să se decidă a se stabili ca locuitori statornici²⁾. Și azi, la afluența cea mare în orașe mai însemnate, vedem petrecându-se acelaș fenomen. Zilnic se mărește populația orașelor comerciale prin fel de fel de străini din fel de fel de țeri, mai ales cu acei cari s'au întemplat vr'odată cu afaceri în acea localitate.

Deci, peste pătura de Evrei-Români se superpunea neconținut pături noue de Evrei-poloni și turci.

Intrând în veacul al XVII probele se înmulțesc. Cimitirile încep a ne da dovezi mai incontestabile, mai numeroase și mai importante pentru cea mai mare parte din orașele moldovenesti³⁾ și documentele încep a vorbi mai deslușit.

Paul de Aleppo, care a călătorit prin Țerile române între anii 1650—1660, însoțind pe Patriarhul Macarie din Antiochia, după ce arată, că mai totii Evreii din Moldova erau să fie exterminați în urma atrocităților fără seamă sevărșite asupra lor de către hordele Cazace ale lui Hmelnicki (la 1653), esclamă: «Inimele noastre se umplură de amărăciune la plânsul atător familii și copii»⁴⁾.

Această exclamare arată, pare-ni-se, destul de clar, că Evreii au trebuit să fie în acea vreme în Moldova într'un număr relativ destul de însemnat, mai ales ca puțin apoi să găsească că merită a le da ear o atenție deosebită și a vorbi de ei alătura cu Grecii⁵⁾, atunci foarte numeroși în Moldova.

¹⁾ *Dr. Julius Barasch*, Etwas über die gegenwärtigen Verhältnisse der Juden in den beiden Donaufürstenthümern, in Wertheimer's Jahrb. f. Jsr. 1854, p. 254—5, trad. rom. de Dr. E. Schwarzfeld, in An. p. Is., IV, p. 8.

²⁾ Între anii 1575—1600 se afla în Polonia 3200 negustori evrei la 500 Poloni și peste 3600 de meseriași evrei. Populația israelită se urca în total ca la 200,000, socotind bărbați și femei, *Graetz*, op. cit. IX, p. 463.

³⁾ Indicate în citata operă a d-lui *Psantir*. — ⁴⁾ *Archiv. ost.*, I, 2, p. 77. — ⁵⁾ *ibid.*, p. 83.

În Muntenia continuitatea elementului israelit și în acest veac, se poate deasemenea proba. Din convorbirile avute în Tirgoviște de Patriarchul Macarie cu un Evreu botezat Anastasiu, ajuns Portar sau Capegiu domnesc, și pe care Paul de Aleppo ni-l arată ca om foarte deștept și fost *haham* în Craiova, rezultă în adevăr că pe acea vreme trăiau mulți Evrei în Muntenia în comunități; existența a două, în Tirgoviște și Craiova, reiese în mod sigur. Ele se conduceau de Epitropi¹⁾.

Pentru veacul al XVIII și al XIX probele sunt deja mai numeroase și mai precise și ajung până a ne indica și cifre. Noi ne vom mărgini deci aci numai la citarea câtorva fapte caracteristice, a câțiva istorici și călători contimporani și la indicarea cifrelor ce ne-au fost până acum relevate, rămânând ca celelalte date să rezulte din cele conținute în capitolele următoare.

Imprejurarea, că aflăm pe Evreii-munteni organizați ca breaslă deosebită, la începutul veacului al XVIII-lea, cu un Staroste-Mare și Starosti de orașe, ne confirmă cu tărie existența multor comunități vechi și însemnate în Valachia; ba avem și o dovadă sigură, că Evreii nu trăiau numai în multe orașe, ci și chiar în unele *sate*. Astfel Vodă Ștefan Mihai Racovița întinzând puterea lui Isac Hahambașa din Moldova peste Muntenia, poruncește prin hrisovul ce-i acordă cu data 1764, la «starostii de Ovrei din orașul București și de pe la celelalte târguri și altor căpităanii ce se află între nordul ovreesc și tuturor Ovreilor din toată Țara românească»²⁾ adică la cei ce trăesc risipiți și izolați, în afară de comunități, fără căpităanii, la *sate*, de a-i da cu toții ascultare și supunere.

În mijlocul veacului al XVIII-lea ereticul Frank, își începe propaganda în București și alte orașe din Muntenia, spre a o continua în Moldova și trece cu aderenți-propagatori din Țările române în Galiția; la 1759 el are în jurul său 50 de sectatori mai toți Evrei-români³⁾. Negreșit spre a atinge acest număr el a trebuit să aibă de unde-i pescui și nu incupe indoeală, că din mijlocul unei populații mai numeroase aderenții sunt mai lesne de găsit.

Sulzer în a sa descriere a Țărilor române, apărută în Viena la 1781⁴⁾ afirmă că în Valachia Evreii sunt în număr mic, ear în Mol-

¹⁾ E. C. Belfour, The Travels of Macarius, Londra 1829, II, pp. 366, 368—70.

²⁾ Fraternitatea, V, p. 21.

³⁾ Dr. E. Schwarzfeld, Așezămintele Evreilor în Moldova, în An. p. Isr., VIII, p. 29—30, unde se află indicate și izvoarele.

⁴⁾ op. cit., II, § 124, p. 124, p. 148.

dova «nu este un tergușor, care să nu fie înțesat de Evrei, cu deosebire sunt mulți în Bucovina și frumuseța Evreicelor din Cernăuți e așa vestită, că (aceasta) se consideră ca singurul lucru vrednic de văzut în acest oraș».

Din pasajele ce *M. Carra* consacără Evreilor din Muntenia rezultă chiar, că Sulzer s'a înșelat socotind, că Evreii sunt puțini numeroși în Valachia¹⁾.

Del Chiaro, care a petrecut mulți ani în Valachia, spune deslușit că în Valachia «locuiesc multe familii israelite»²⁾.

Pentru București mărturisirile sunt multiple; pentru alte orașe muntenesti cercetările sunt abia începute. În *Ploești* de ex., care nu de mult a devenit oraș de reședință de județ, și era mai înainte un simplu mic orașel, existența comunității e dovedită ca mai veche de 100 de ani³⁾. În schimb ansă, cum rezultă din inscripția mormentală citată mai sus, *Rimnicul-Sărat* avea deja o comunitate în veacul al XVII-lea.

Că în *București* numărul Evreilor era deja destul de însemnat în veacul trecut, rezultă în mod luminos și din relevarea lui *Engel* că la 8 Aprilie 1801, poporul întăratat a rănit și omorit din ei 128 inși, în acest oraș⁴⁾.

După socoteala lui *Fotino*, care a fost lung timp ispravnic în mai multe județe, Valachia număra cam 5000 Evrei la 1818⁵⁾.

I. Genilie în a sa Geografie istorică, etc., tipărită la 1835, arată (la p. 215), că din totalul de 80,000 locuitori ai Bucureștilor, 2,600 sunt Evrei.

Pe un act de la 1843 Martie în 11 se află iscăliți 257 capi de familie, Evrei-leșești, locuind în București⁶⁾.

Cât despre Moldova faptul existenței unui însemnat număr de Evrei în orașe și sate este mai presus de orice indoeală. Nu numai numeroasele pietre mormentale conservate încă intacte⁷⁾, ci și

¹⁾ *M. Carra*, Istoria Moldovei și a României (1781), trad. română de T. N. Orășanu, Buc. 1857, pp. 154, 190-91, 219.

²⁾ Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, Veneția 1818, p. 109.

³⁾ *Israel Șapira*, Descrierea istorică a comunității, manuscript, unde citează persoane născute acolo de la această dată.

⁴⁾ *I. Chr. Engel*, Geschichite der Moldo-Walachei, Halle 1804, II, p. 69.

⁵⁾ *Kogălnicianu*, op. cit., p. 42-3. Nu știm în ce op al lui *Fotino* se află această cifră.

⁶⁾ Statutele pentru Israeliiții lehi, Buc. 1859, p. 41.

⁷⁾ Vezi Cronicile lui *Psantir*.

prețioase remășițe scrise și condicele de amintire (Pinkisim), ce au ajuns până la noi, adevărate această cu siguranță¹⁾.

Generalul austriac Spleny făcând la 1776 statistica populației din *Bucovina* a constatat acolo un număr de 526 evrei, capi de familie²⁾, din cari cei mai mulți vor fi trecut în Moldova îndată după anexarea formală a acestei provincii.

Fotino, care își încheie Istoria Țerilor române cu anul 1812, indică cu 10,000 numărul total al familiilor evrești din *Moldova*³⁾.

E de prisos a adauga, că aceste trebuie considerate ca date *cu totul* aproximative, căci, pe lângă defectuozitatea metodei statistice de pe acele vremi, vedem de ex. că *Fotino* s'a călăuzit după lista birnicilor, o călăuză și acum nesigură.

Tuvenel susține că la 1834 exista în *Muntenia* 5000 evrei, ear în *Moldova* 50,000⁴⁾.

În darea de seamă financiară a Moldovii din anul 1845, vedem birul primit de la 1941 jidovi orendari de prin sate și de la 16,000 din tîrguri; pe lângă cari mai figurează deosebit neguțătorii și meșteșugarii patentari și ear deosebit sudiiți⁵⁾.

Printul *Nicolae Suțu* indică numărul Evreilor cu 55,280 pentru 1848 sau 1849⁶⁾.

După aceste date desigur de tot incomplete, de oarece numerația Evreilor întâmpina din totdeauna greutăți și statistica era încă pe atunci în fașe, mai putem noi lua în serios pe d. *Ion Ghica*, care afirmă fără rezerve, că «acu vr'o 50 de ani... de Ovrei nici vorbă» în Moldova? ⁷⁾

Populația israelită deja în număr mare, începe a se mări în mod

¹⁾ Atari Pinkese de la societățile sacre de înmormântare și societăți de meseriași etc. cunoscute până azi, datează unele de la începutul veacului trecut (Botoșani), alte din diverși ani ai veacului al XVIII, astfel Roman, Iași, Bacău etc. din cari unele se află în copie, în posesia Societății istorice.

²⁾ *Stefurea*, în Conv. literare, XIV, p. 474; în statistica arătată aci nu se spune anume, capi de familie, dar nu încapă îndoială, că astfel sunt a se înțelege acele cifre. Aceasta rezultă deacolo, că Țeranii, de ex. sunt notați cu 14,992, ei cari formau marea majoritate a populației.

³⁾ *Fotino*, op. cit., III, p. 340

⁴⁾ *La Hongrie et la Valachie*, p. 356, ap. Brezoianu, Vechile instituțiuni ale României Buc. 1882, p. 219.

⁵⁾ *V. Alecsandri*, în Conv. lit., IX, p. 278; cuvîntul de «familie» este desigur adăugat de d. V. Alecsandri, la dări neputînd fi vorbă decât de persoane sau capi de familie.

⁶⁾ *Nicolae Suțu*, Notions statistique sur la Moldavie, Jassy 1849, trad. românească de I. Kodrescu, 1850, p. 58.

⁷⁾ *Ion Ghica*, în Conv. lit., XX, p. 632.

insemnat de la finele veacului trecut prin un puternic curent de imigrare, care se dirigia mai ales spre Moldova, pornind din Galiția, Rusia, Turcia și chiar din alte state.

Când un atare curent se naște el nu se poate datori decât unor motive serioase și grave; el trebuie să fie provocat de anume împrejurări excepționale.

Putem noi admite oare, alături cu cei interesați, că curentul fu provocat prin simpla faimă, că aceste Țeri sunt mănoase și primitive? își părăsesc mase întregi căminurile lor pe așa motive? se scoate așa lesne arborele cu rădăcini?

Nu, de sigur nu.

Diverse motive puternice, interne din Țerile lor, și externe, din Țerile române, au pus în mișcare pe Evreii din acele state, dirigiându-le pașii într'aceste Țeri, concurând a adauga un nou strat gros peste stratele deja existente.

Framântări și neliniști pricinuite de situația critică a acelor Țeri deoparte, o supragrămădire de populație de altă parte, așa că numai cu greu își puteau oamenii agonisi de ale vieții, *i predispusese fără a-i hotări încă la emigrare*. Era necesitate de o imboldire și o provocare directă. *Ea veni din partea boerilor Țării și avu efectul ce era de așteptat.*

De mult exista în clasa dirigitoare a Principatelor tendința de a se mări populația prin imigrări, prin atragerea străinilor de orice soiu și din ori ce țară.

Mai marii mănăstirilor și administratorii averilor lor, când voia să dea avânt proprietăților lor și a le mări veniturile, funda sate noue, obținând de la Domnie anume scutiri și privilegii pentru străinii, ce ar veni să le populeze¹⁾. În veacul al XVIII tendința aceasta devine mai pronunțată și se întinde asupra Țerii în general. Vodă Grigorie Ion Calimah al Moldovii într'un hrisov de la 1768 Ianuarie spune, că pe lângă milele deja arătate, mai micșorează dabila goștinei *mai ales spre a atrage noi coloniști din țeri străine, vecine și depărtate* «care nădăjduim cu agiutoriu lui Dumnezeu să vedem și rodurile sălînții noastre, precum ne făgăduesc *semmile începăturii* ce sau făcut cu venirea spre lăcuința acestei țeri (a) că-

¹⁾ Vezi de ex. *Melchisedek*, Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman, Buc. 1874, I, p. 16; *de acelaș*, Cronica Hușilor și a Episcopiei, Buc. 1869, p. 298, și actul de la 1603 Martie 27 a lui Ieremia Movila, în Archiva Ist. I, p. 117.

teva familiei de străini, așezându-se cu toată odihna și intemeierea lor¹⁾.

Față cu acest curent, cu această dispoziție a spiritelor, nu e de mirare, că boerii moldoveni, știind pe Evrei iscusiti în conducerea velnițelor și a cărciumelor, ca unii ce de veacuri conducea aproape exclusiv acest negoț în Galiția, că-i poftea mereu pentru acest scop în Țară, începând de pe timpul Domniei fanariote²⁾.

Totodată boerii în dorința de a-și face mai productive întinsele lor domenii, începură a cere învoirea domnească pentru fundare de *têrguri*, care să formeze centre comerciale și industriale.

Vodă se arêta gata a aproba proiectele lor, când petecul de pământ ales pentru acest sfârșit era situat în mijlocul unor sate bine populate, productive și bogate, loc «de bună îndemănare spre alcătuire de târg», care va putea concura la «obștescul alișveriș».

Una din condițiile de căpitanie ce li se punea, era de a-și alcătui târgul din «oameni străini, cari să nu fie din lăcuitorii altor târguri sau sate, fără nici un amestec de vre o dare în pământul acesta», străini de «ori de ce nație vor fi», pentru ca nu cumva prin aceste târguri să se despopleze orașele și satele, deja destul de restrinse în numărul locuitorilor, ci dimpotrivă ele să contribuiească la mărirea populației totale a Țării. În scop de a ușura sarcina proprietarilor, spre a le înlesni propaganda și a le asigura izbânda între streini din țeri streine, se prevedea în hrisoavele de fundare ale târgurilor scutiri și privilegii pentru ei și li se punea perspectivă foloase vèdite prin anume fixare a zilelor de târg, etc.³⁾.

Boerii, la rëndul lor, promitea și acorda noilor veniți privilegii din parte-le, înlesnindu-i în tot chipul, spre a putea porni vr'un negoț⁴⁾.

Nu trebuie să accentuăm că, curentul de imigrare odată stabilit prin o provocare directă, trebui să continue și să aducă și musafiri nepoftiți, cari să contribuiească la mărirea populației orașelor mari

¹⁾ *Melchisedek*, op. cit. I, p. 93.

²⁾ *M. Eminescu*, Influența austriacă, în *Conv. lit.*, X, p. 173.

³⁾ Hrisov de la 1828, Ian. 16 pentru fundarea târgului Bucecea în j. Botoșani, care se află în posesia d-lui Gh. Ghințer, ca copie legalizată la 1845; o copie și la Societatea istorică.—Cumcă hrisovul acesta nu e un hrisov izolat, rezultă din împrejurarea, că adeseori în Camere, miniștri și deputați au aruncat vina pe boerii țării, cumcă ei au adus pe Evrei în Moldova din dorința de a se îmbogăți. Eu personal am auzit acest fapt de la mai mulți locuitori Evrei din orașele din Moldova, cari mă asigurau, că ei sau părinții lor au fost poftiți prin orândarii boerilor acelor târguri de a veni în țară și a lua parte la fundarea lor.

⁴⁾ *Osiat Kohl*, *Com. din Nâmăloasa*, în *Frat.*, IV, p. 285.

și a celor mici, cu cât Țerile române începând a se deștepta din amortirea lor seculară, prezenta un câmp mănos de activitate, mărit prin *golurile economice*, ce se formau în urma tendinții generale a Românilor la *funcționarism*; la aceste se adaugă siguranța că vor fi bine primiți și bine tratați de proprietarii și oamenii stăpânirii și la caz de nevoie vor fi ocrotiți prin supușia lor, consuli având pe atunci un rol preponderant în Principate. Mai ales însă i îmboldia pe mulți de a veni încoace, împrejurarea, că vor da de rude și de prieteni, ce vor fi datori a-i scoate din mizeria în care se sbuciumau. Această și esplică *enigma legendii*, că Evreii se arată solidari între denșii. Intotdeauna și peste tot locul populația israelită sporește mai adesea prin venirea acelor, cari se așteaptă a fi sprijinți de rude sau intimi stabiliți mai dinainte, cu cunoștinți și pozițiune formată.

La aceste se adaugă încă două alte cauze foarte serioase.

Hasidismul care își găsisse în Moldova primii aderenti și un teren netezit prin protecția boerimii interesate, își creă aci centruri foarte importante și se mări mereu până la o vreme; căci această sectă de un pietism exagerat, tinde a trăi în grupe cât mai mari, în jurul unui idol numit «Rebe» și acest idol era indeobște obiectul solici-tudinii boerimei și a oamenilor stăpânirii¹⁾.

A doua cauză însemnată era furia cu care începuse a se urma recrutările²⁾, cu dese bire în Rusia, unde Țarul Nicolae I Pavlovici (1825—1856) regulase cu strășnicie înrolarea Evreilor de la vârsta cea mai fragedă. Desperații părinți își trecea copilașii pe furiș peste graniță în Moldova și veneau apoi, în parte, ei înșiși ori de teama urmării, ori de dorul odraslelor, spre a trăi în tihnă cu toții împreună.

Teama de recrutare, care începu încă pe la finele veacului trecut, aduse României nu numai Evrei, ci și tot felul de alte neamuri. *Drăghici*, în a sa Istorie a Moldovei, afirmă, că «pentru recrutația ce urma acolo necontent» în Transilvania și Rusia, s'au refugiat și stabilit mulți străini în Moldova sub Mihai Suțu (1792-1795).

Curentul de imigrare merge descrescând de la 1840 și se stăvilește pe la 1850; totodată încă înainte de 1848 începe între Evreii

¹⁾ Vezi a mea descriere a Com. din Herța, în Frat. VI, p. 231.

²⁾ *Nicolae Suțu*, Notions statistique sur la Moldavie, Jassy 1849, trad. românească de I. Kodrescu, 1850; X, p. 51: «Mai cu seamă din Rusia și Polonia austriacă s'au introdus ei în Moldova fugând pe deoparte de recrutație și pe de alta de desordinele din Galiția».

din Țară un latent curent de emigrări sporadice către toate centrele mari europene și extra-europene.

Muntenia își primi în ultimul veac contingentul cel mai mare de Evrei din cei stabiliți în Moldova. La aceștia se adaugară apoi Evrei-unguri și Turci.

* * *

În cursul dezvoltării de până acum n'am făcut vr'o distincție între Evreii ziși poloni sau germani și cei ziși frânci sau spanioli deosebire de numire întemeiată mai cu seamă pe deosebire de graiu și locul de proveniență; unii veniți din occident, ceilalți din orient.

D. *Hasdeu* crede că «Muntenia, a fost în secolul al XV principalul azil al Evreilor-spanioli, unde ei erau nevoiți a se opri cu voe sau fără voe nemaiputând a trece înainte spre Nord»¹⁾.

Faptul nu ipotetic, dar mai presus de orice îndoială, e că Evreii isgoniți din Spania au găsit în mare parte un adăpost larg și sigur în ținuturile de sub directă stăpânire a Turciei. Bulgaria învecinată era tot așa înțesată de Evrei ca și restul Imperiului turcesc. Negreșit Evreii-spanioli fiind învecinați cu Valachia și Moldova, Țeri în care influența turcească era decizivă, ei au trecut fără îndoială câte unul în Principate, pentru că vecinătatea provoacă și decide mai ușor la schimbarea domiciliului.

Este anse imposibil a crede că în veacurile trecute Evreii-spanioli, să se fie dirijat într'un număr mai mare spre Țerile române, ca ei să fie părăsiți un loc unde trăiau pe atunci în liniște și fericire și se bucurau de o pozițiune și considerație, cum nu și-ar fi putut-o dori mai bună; unde își aveau centrele lor culturale, academii cu rabini-profesori vestiți.

Dar ipoteza d-lui *Hasdeu* nu cade numai față cu ipoteza noastră, ci și pe temeiul unor izvoare istorice.

Astfel *Sulzer* ne spune în opera sa tipărită la 1781, că «Se află între (Evrei-români) și Evrei-turci, cari nu pricep de loc nemțește și cari în locul acestei limbi grăesc turcește și elenește; dar aceștia se află numai în București și Iași, *nu sunt stabili ca ceilalți Evrei*, și afară de aceasta în adevăr numai dintr'acei, cari vin din Turcia, ca și o parte din Armeni, spre a face negoț și cari se întorc la vetrele lor, îndată ce și-au isprăvit treaba»²⁾.

¹⁾ *Hasdeu*, op. cit. p. 79.

²⁾ *Sulzer*, op. cit. III, § 124, p. 147.

Ni se pare, că lucrul e acum destul de clar. Ei nu voia să schimbe binele deacasă pe cel de la străini¹⁾.

Astfel cade și a doua teorie, a d-lui Hasdeu, că Evreii-poloni prin o «concurență comercială frauduloasă» au gonit din Moldova pe frații lor spanioli²⁾.

Țerile române au primit desigur un contingent de Evrei-turci în veacurile trecute, dar dintr'acei cari alcătuiau locuitorii ei primitivi: Evreii adevărați orientali și Evreii ziși germani, ce se stabilise mai de mult în Turcia. Mai ales credem că imigrarea acestora în Țară a trebuit să ia proporțiuni mai însemnate în urma venirii Evreilor spanioli, deoarece poziția lor n'a putut fi așa excelentă în mijlocul acestui noian de Evrei, cari se distingeau prin o superioritate intelectuală și de cunoștinți și se caracteriza prin cunoscuta grandezza spaniolă, ce nu putea prîi simplității și indolenței lor seculare.

În cursul vremilor, se vor fi statornicit aci cu totul și Evrei-spanioli, dar după o lege firească ei s'au amestecat de sigur cu cei poloni și s'au pierdut, absorbiți în mulțime.

După *Dr. Barasch* Evreii-spanioli au început a se stabili în Valachia de la mijlocul veacului trecut, continuând și în cel prezent³⁾.

Ceeace ănsă știm cu siguranță e, că la începutul acestui veac nu exista încă în București o comunitate spaniolă, ci numai persoane izolate, cari se atașau de comunitățile existente⁴⁾.

Cu privire la Țară în general să pomenim aci două cazuri semnificative. În veacul al XVIII un membru distins al familiei Bally întemîia un legământ de căsătorie cu o evreică «poles», după cum afirmă tradiția familiei, în lipsă de spaniole⁵⁾; la 1827 ne întâmpină un caz analog tot în București cu privire la o persoană obscură⁶⁾.

Fată cu cunoscuta tendență a Evreilor spanioli de a evita căsătoria cu Evreii-lehi, aceste fapte devin caracteristice și demne în

¹⁾ Este adevărat, că *Graetz*, *Geschichte der Juden*, Lipsca 1866, p. 45 ne arată, că de la secolul al XVII Evreii încep a suferi și în Turcia, dar numai de pe urma Pașalelor; nu încetează ănsă a avea protectorii lor din când în când la serai, cari i fereșc de multe rele. În Țerile române, probabil că lucrurile vor fi stat și mai rău.

²⁾ *Hasdeu*, op. cit., p. 81.

³⁾ *Dr. Barasch*, art. cit., în *Jahrbuch*, p. 261, trad. română, în *An.*, p. 13.

⁴⁾ Aceasta rezultă din un act de la 1819 în posesia Societății istorice, în care un *besdin* compus ca de obicei din 3 persoane se ocupă de un inculpat Evreu-spaniol. Cele 3 persoane sunt la inteia întrunire numai Evrei-lehi, la a doua întrunire aflăm între ei pe un *Rabin spaniol*, dar *străin*, *Eliezer Papo*, ce tocmai se afla în București.

⁵⁾ *M. Schwarzfeld*, *Davicion Bally*, în *An. p. Isr.*, IX, p. 2.

⁶⁾ În *Responsele* lui *Moses Sofer*, *Sefer Haham Sofer*, No. 145, tr. rom. în *Revista israelită* I, p. 571.

orice caz de remarcat ; ele sunt menite a confirma faptul, că Evreii sefardimi erau încă într'un număr foarte infim la începutul acestui veac, că nu numai în București, ci și în celelalte orașe muntene, ei nu aveau încă nici o comunitate.

La 1832, într'un așezământ ce se face pentru Evreii din București, Evreii-spanioli figurează deja în număr destul de însemnat, spre a fi luați în samă și prescriindu-se ca din doi în doi ani să se aleagă 4 oameni cinstiți, cari să îngrijească de strângerea dărilor, se fixează, ca să fie «doi din cei ispanioli și doi dintre ceilalți, îngrijind și fiind răspunzători fieștecare pentru *brasa lor*»¹).

Comunitatea lor exista dar deja în al doilea sfert al acestui secol.

II

LIMBA, PORT, OBICEIURI, CULTURĂ, ROL ȘI INDELETNICIRI

După ce am văzut, că Evreii au locuit în Țările române dealungul veacurilor, să ne oprim puțin la limba, portul, obiceiurile, relațiunile, rolul și indeletnicirile lor.

Limba, pe care Evreii o vorbeau în ambele Principate era *limba română*. Cea mai veche dovadă o avem într'un act de la 1605, unde ne arată pe un Evreu rugându-se de un popă român ca să vorbească «în limba valachică», ca una ce o înțelegea mai bine²).

Se înțelege că alături cu limba română ei grăia și alte limbi, ce predomină în Țară și în special graiul lor popular.

*Sulzer*³) spune deadreptul, că «*Toți Evreii vorbesc afară de limba ebraică (?) și română și limba germană, într'ășa chip, că un german din orice provincie germană, care nu e deprins cu acest dialect, nu-l înțelege dintru înainte decât cu greu sau de fel*».

*Carra*⁴, care scrie în acelaș timp cu *Sulzer*, mai afirmă că sunt unii Evrei, cari vorbesc italianeste și alți și nemtește.

*Del Chiaro*⁵), ce se ocupă indeoseb de Muntenia, ne spune că «afară de limba română mai uzează limba germană și polonă».

La începutul acestui veac, prin influența Evreilor-poloni imigrați în mase mari, limba română incetează cu incetul a fi, în Moldova, limba predilectă a Evreului-român, spre a începe apoi a-și recăștiga terenul pierdut.

¹) Statutele etc. p. 4.—²) Mas. Benj. resp. No. 65.—³) op. cit., l. c.—⁴) *ibid.*—⁵) *ibid.*

Portul Evreilor era in toate vremile, peste tot locul, un port egal cu al neamului in mijlocul căruia se aflau și nu se deosebea intru nimică dacă ordonanțe anume nu-i silea să-și puie vr'un semn distinctiv, spre a putea fi mai ușor expuși urei și batjocurei unor mase fanatice. In Polonia, Rusia și Turcia, Evreii nu forma¹ excepții. Portul zis polon, pe care noi el ridiculizăm atât de mult și pentru care condamnăm cu asprime pe înderăticii lui conservatori, nu e portul antic palestinian, ci un port ce se apropie foarte de al nobilimei polone și ruse din veacurile trecute, ba chiar de vechiul port românesc; nu incapa dar indoeala, că nici Evreii deaceia, din vremile trecute, nu se deosebeau de Români prin îmbrăcăminte¹), cu cât nu se vede, pentru Moldova cel puțin, urma vreunei prescripțiuni in această privință. In Valachia, ne spune *Del Chiaro*²), nu era permis Evreilor, «de a purta haine de alte culori, decât numai negre și violete, deasemenea nu puteau purta cizme galbene, nici roșie, ci numai negre, ceea ce făcea ca portul lor să fie puțin diferit de al neguțătorilor și orășenilor indeobște. Această restricțiune, credem că n'a fost un obicei vechiu al pământului și nici de o durată lungă, căci *Carra*³), care se ocupă in special de porturi și intră in amănuntimi, până a indica o mică deosebire de găteală a Evreicelor din Valachia, nu pomeneste nimic despre aceasta, probă că e o măsură ulterioară a vreunui domn fanariot⁴).

Portul româno-oriental el păstrară Evreii până in momentul când Români inceptoră a se lepăda de el, adoptând pe cel european. Evreii-români își schimbară atunci și ei portul, cum ne spune Dr. *Barasch*⁵) ca contimpuran, dar adoptând pe cel al Evreilor-poloni și ruși. Poate că aceștia ânsăși ar fi inceput a-și schimba cu inceptul portul lor, spre a-l asimila celui românesc, tendentă ce apoi de-

¹) Mas. Benj., No. 45 (din anul 1605) ne arată cazul unui Evreu din Iași, care n'a putut fi recunoscut, că nu e Român decât când fu desbrăcat și atunci bănuit drept Turc ori Evreu. Mi se pare că acest caz e elocvent. In *Joel Sirkes*, Beth Hadaș, resp. No. 82 (din acelaș an) vedem și cazul unui Evreu polon omorât, care nu e recunoscut ca Evreu, nefiind se înțelege deosebire între portul acestuia și a polonului creștin. Altminteri *Graetz*, op cit., IX, p. 67, unde citează între alte un pasaj foarte important al legatului papal *Commendoni*, care a colindat Polonia in a 2-a jumătate a veacului al XVI, arată că portul lor era in adevăr perfect asemuior și atunci si in vremile din urmă; ei purtau până și arme ca și nobilimea (vezi și p. 68 și 480).

²) Op. cit., l. c. — ³) Op. cit., p. 128 și 154—55.

⁴) Cele conținute in *Carra* și cele ce vor urma ne ar putea servi și ca o dovadă contra lui Sulzer, care zice in treacut cu privire la portul Evreilor din ambele Principate «(Sie) tragen sich nach Art der Polnischen Juden, aus welchem Lande auch dieselben anhero gekommen zu seyn scheinen».

⁵) In art. cit., p. 251, trad. rom., p. 5.

veni generală, dacă din nenorocire Români n'ar fi fost atunci într'o epocă de tranziție. Dar că portul trecut al Evreilor era același ca al Românilor, ni se adevărește prin mărturii sigure ¹⁾. Până azi mai avem exemplare vii ale trecutului, cari se țin cu încăpățănare de vechiul port românesc ²⁾.

Obiceiurile nu vor fi diferite nici ele mult de ale Românilor. Relații intime par a fi existat între Români și Evrei din timpurile cele mai vechi, după cum exista și în Turcia și Polonia. La 1605 vedem pe un Evreu în legături de prietenșug cu un popă din Galați, altminteri de felul lui negutător ³⁾. Dar indeobște însuși ocupațiile Evreilor, i-au condus la relații strânse cu toate clasele sociale române și deci la obiceiuri comune. Anșe și obiceiurile se resimtără de influența imigrației pripite a Evreilor-poloni, căci pe lângă împrejurarrea, că și Români încercau pe atunci niște schimbări simțitoare, se adaugă și aceea, că Evreii poloni imigrați, deși nu superiori în număr față cu cei pământeni, erau superiori lor prin inteligență, prin cultură, prin nobleța familiilor lor, ilustrate de stremoși savanți pe câmpul literaturii ebraice. Evreii-români subcăzură superiorității coreligionarilor lor și amalgamându-se cu ei, deteră naștere unei noue variațiuni de Evrei, ce se deosebește de celelalte și nu e mai puțin demnă de studiat.

Evreii din România nu mai sunt ce au fost, și au încercat și încercă mereu schimbări, cari le apropie tot mai mult de Români prin limbă, obiceiuri, calități și defecte. Sub orice punct de privire luat, Evreul-român nu mai poate fi pus azi alături cu Evreul-rus sau polon.

Cultura nu a putut fi o *terra incognita* pentru Evreii-români din vremile trecute. Cunoaștem deja exemplul unui Rabin savant din veacul al XVI și altul din al XVII; în cursul vremurilor și mai de-părtate și mai apropiate Moldova a mai posedat Rabini distinși ⁴⁾ și deci și comunități pe un oarecare nivel de cultură, lucru alt-

¹⁾ C. Vernac, Rudimentum physiographiae Moldaviae, Buda 1836, p. 17: «Judaei multi in civitatibus, oppidis et pagis Moldaviae habitant, quaeſtumque exercent eodem ac alibi terrarum modo; distingunt in germanicos, qui germanicam callent linguam et vestibus utuntur iisdem, quibus Judaei polonici, et turcicos—longe pauciores, turcico vestitu et moribus a prioribus distinctos».—Prin Evrei-turci autorul nu înțelege pe Evreii-spanioli, ci pe Evreii-români, din cari o parte se lepădase deja în acel timp de vechiul lor port.

²⁾ Credem că aci este locul a observa, că nu e drept a-și face din port o armă de luptă. Acei ce rămân îndărăt cu moda, pot foarte bine fi ridiculizați, dar n'are nimeni dreptul a-i condamna pentru aceasta. Să nu uităm că uniformă hasidimilor era odată o haină la care ținea nobilimea a două State.

³⁾ Mas. Benj., No. 45.

⁴⁾ R. Abn. Cassan, art. cit., în Frat., V.

minteri firesc, căci Evreii din țările vecine primeau o educație serioasă și aveau cunoștinți întinse în literatura ebraică și cu acești Evrei se îngroșă mereu numărul Evreilor în România. Starea înapoiată a mediului înconjurător, temperamentul lenes și ireflexiv propriu orientalilor, influențând tot mai mult asupra Evreilor-români, îi făcu indiferenți și improprii pentru o viață intelectuală. Imigranții cei noi încep a se pierde în noian. În adevăr, ce însemnă câteva rămurele verzi pe un copac ofilit ?

Starea înapoiată a majorității spiritelor israelite în ultimele două veacuri, rezultă din ușurința cu care se putea face propagandă erezică în mijlocul lor, de un aventurier ca *Frank* și apoi de un vizionar ca *Baal-șem-tov* (fundatorul sectei hasidimilor)¹⁾.

Că și în timpurile de decadentă intelectuală n'au lipsit Evreilor-români bărbați savanți, rezultă din unele inscripții mormentale de pe cimitirul cel vechiu din București, pe cari vedem pomenindu-se anume aceasta.

Dar odată cu începutul regenerării Românilor, vedem și pe Evrei dedându-se la studii serioase, în afară de cercul literaturii ebraice, care începe să înflorească din nou în Moldova odată cu noile imigrațiuni în mase ale Evreilor-poloni. Astfel un act oficial de la 1847 Noemvre 15, ne vorbește deja de tineri cu studiile făcute în străinătate și cari adoptă portul european²⁾.

Rotul ce l-au jucat Evreii în Principate ne este încă puțin cunoscut. Totuși, de ar fi să judecăm după datele ce avem, Evreii n'au dus aci un traiu obscur și fără însemnătate pentru viața publică română.

Este știut ca *medicii* Evrei, cari erau de obicei oameni cu cunoștinți întinse, se înaltau mai în toate Statele la rangul de favoriți ai stăpânilor și ai înalților demnitari de Stat sau ai Bisericii și jucau adesea un rol însemnat. Nu avem încă știri pozitive despre existența unui număr de medici Evrei în Principatele române, dar câtă să fi fost în toate vremile mai ales în Moldova, și chiar în Valachia, unde codicele religios al lui Mathei Basarab³⁾, le oprea exercitarea profesiunii lor binefăcătoare; ar fi dimpotrivă de mirare ca în vremile acelea, când medicii Evrei se bucurau peste tot locul de un renume mare și o încredere oarbă, când era acreditată părerea, că acestia

¹⁾ Dr. E. Schwarzfeld, Așezămintele etc., în An. p. Is., VIII. p. 28-31.

²⁾ Manualul administrativ al Moldovii, II, p. 525.

³⁾ Vezi cap. III.

sunt singurii dăruiți de cer cu darul leuirii, să nu fi fost chemați și aduși în Principate¹⁾ sau Evreii să se fie lăsat fără medici în localități unde erau mai numeroși. Altminteri avem pentru veacul al XVI cazul unui medic și rabi totodată, în Iași²⁾.

Dacă ansă au fost medici Evrei, este vedit, că au trebuit să-și creeze și aci un loc și o pozițiune excepțională, cu efect asupra treburilor publice. Un exemplu foarte interesant ni s'a conservat din Muntenia. Sub Nicolae Mavrocordat (1719—1730) ne întâmpină un medic *de Fonseca*, fost maran, diplomat rafinat și sfetnicul lui Vodă, acăruia toată încredere isbutise a căștiga. Acest medic, în intime relații cu reprezentantul Franței, face combinații și țese intrigi politice, ce îngrijesc pe imperiul german, așa că caută a se scăpa de dănsul prin resturnarea Domnului³⁾.

O altă împrejurare mai importantă, e că în Turcia Evreii se bucurau de o pozițiune excepțional de favorabilă în veacul al XV și al XVI; erau atotinfluenți în Constantinople în acest restimp, și n'au încetat a avea favoriți pe lângă Serai și Pașale până în timpul de față. Curtea Sultanului dispunea ansă în lungul veacurilor de soarta Principatelor și Domnii și boerii Țerei, aveau necesitate de concursul favoriților, ori decâte ori i ajungea vr'un păsau i mușca șarpele ambiției⁴⁾. Dacă pungile cu bani le deschideau orice poartă, greutatea cea mare era adesea de a dobândi acele pungi și aveau în cele mai multe cazuri necesitate de a fi crezuți pe cuvânt. Evreii din Țară, cari întrețineau relațiuni cu cei din Turcia și aveau acolo rude, prieteni și case comerciale cu legămintele de afaceri⁵⁾, le putea veni în ajutor prin scrisori de recomandățiune, cari să le deschidă unele uși și să le procure banii și creditul necesar⁶⁾. De recunoștință, se înțelege, favorizau apoi pe

¹⁾ Exemple cu privire la acest subiect sunt numeroase, așa Paapi opreau pe popor de a alerga la ajutorul medicului evreu și ei însuși și alți prelați înalți aveau personal medici Evrei (Leibarzte).

²⁾ *Salomon Delmedigo*, op. cit., l. c. vezi la cap. I.

³⁾ Doc. Hurmuzache, VI, p. 278—79.

⁴⁾ Până acum se știu patru Domni ajunși la Domnie prin intervenirea unor favoriți Evrei-turci: *Alexandru Lăpușneanu* al Moldovei recapătă a doua domnie (1564—1566) prin favoritul evreu *Migues* (Archiv. ist., I, l. p. 148); — *Aron-Vodă* al Moldovei (1591—1594) prin un medic al lui *Sinan-Pașa* (Doc. Hurmuzache, III, p. 228); *Constantin Mavrocordat* și *Caragea* ai Valachiei prin bancherii ai Vizirului (vezi mai jos).

Un domn muntean, *Mavrogheni*, ajuns prin intervenirea unui Evreu din țară (vezi mai jos).

⁵⁾ Vezi Cap. I.

⁶⁾ Nu trebuie să ne mire că n'avem date destule pentru a proba aceste cu evidență, căci istoria Românilor e până acum prea puțin scrutată și mai de loc cunoscută sub punctul de vedere politic și social: colecții mai mari de documente abia încep a apare.

binefăcătorii lor, și le acorda un loc important la curte sau la trebile statului, dacă aveau însușirile personale necesare. De altă parte era obiceiul, ce este ades relevat de istoricii Români, ca Voevozii să aducă cu densii o mare parte din creditorii lor și din acei ce-i ajutaseră să capete Domnia, pe cari in putere fiind, i răsplăteau prin fel de fel de favoruri; între aceștia se aflau desigur și Evrei. Uu caz ni s'a transmis prin tradiție. *Celebi Menteș Bally*, care fusese bancherul Vizirului și in mare favoare la el, ajutând pe Const. Mavrocordat la dobândirea scaunului Munteniei in una din domniile sale, fu provocat de acesta ca să-l urmeze in Țară și odată stabilit in București, i acoardă privilegiu și scutiri și-l înalță la rangul de Sfetnic intim al Domniei. Fiul și nepotul seu *Abraham și Isac Bally*, bucurându-se asemeni de calități intelectuale distinse, continuară a păstra aceste privilegii, prin renoirea hrisoavelor, cum și înalta demnitate de Sfetnic intim al domnilor fanarioți, ce se succedau. Indeseb se bucura *Isac Bally* de o mare favoare la Vodă Nicolae Mavrogheni, căci el ajutase să ajungă la Domnie prin interventia sa ¹⁾. La 1827 ne întâmpină un hrisov al lui Grigore Ghica al Munteniei in care acoardă privilegiu fraților *Hillel și Isac Manoach* din București, «pentru că s'au aflat slujind Domniei cu sârguință, arătându-se cu protimie la orice treabă s'au însărcinat» ²⁾. Acelaș Hillel Manoach fusese ales la 1848 ca consilier comunal al comunei București. De la 1839—1848 *Davicion Bally* funcționă ca Casier al Agiei din București; ear in Moldova *Salomon Pascal* timp de 11 ani, de la 1839—1851, ca prezident de eforie (primar) al urbei Vaslui și Șef al pompierilor³⁾. *Michel Daniel* și *Wechsler* din Iași fusese înălțați la ranguri de boeri⁴⁾.

La 1573 figurează un evreu *Șaim sin Iosef* ca secretar al lui Alexandru Mircea al Munteniei⁵⁾.

La Septembre 1591, un evreu *Emanuel* a ocupat sau era să ocupe scaunul Domniei in Moldova; in orice caz a fost numit Domn peste

¹⁾ *M. Schwarzfeld*, *Davicion Bally*, in An. p. Is., IX. p. 2—3.

²⁾ Israelitul român, redactat de Dr. Barasch, 1857, No. 21.

³⁾ Stafeta, Iași II, 1879.

⁴⁾ Infrățirea II, 1887, No. 13, trei acte oficiale de la 1851 cu acordare de privilegiu și cu recunoaștere a însemnatelor servicii aduse Vasluiului.

⁵⁾ *Venelin*, Documente româno-bulgare (rus.), Petersburg 1840, p. 205. ap. Hasdeu op. cit., p. 89.—D. *Hasdeu* greșeste când ia pe Șaim sau Șaim fiul lui Iosef drept Evreu-spaniol; numele de Șaim egal cu Șaie sau Ieșaia e întrebuințat sub această formă numai la Evreii-poloni, pe când Evreii-spanioli își zic Ieșaia;—apoi e mai firesc ca un Evreu-polon să știe bine limba oficială deatunci, pe cea slavonă, ca un Evreu-spaniol (oriental), căci acestia din urmă cultivau numai limbele turcă și greacă.

acest Principat de Sultan, pentru că se bucura de sprijinul reprezentantului englez în Constantinople, atotinfluentului medic evreu Salomon Eskenasy (Tedesky), a hogeni Sultanului, a muftiului și a unui boer român Petrașcu, care i era prieten, și dăduse conform obiceiului aceluși timp, niște sume enorme drept dar Sultanului și favoriților lui ¹⁾).

Nu avem știri pozitive dacă Evreii din Principate au participat la mișcările naționale mai importante, este însă știut, că luară o parte însemnată la revoluția din Valachia de la 1848.

Un *Davicion Bally* contribuie la posibilitatea izbucnirii revoluției, scăpând, prin intervenirea-i, de o moarte sigură pe șefii ei ²⁾; un *Rosenthal* și *Iscovescu*³⁾ se jertfesc pentru izbânda revoluției și mărirea patriei române, și Evreii indeobște primesc cu toții cu entuziasm de a servi această mișcare patriotică; ei sunt gardiști voluntari, contribuie la colecte și câțiva mor la atacul Turcilor pe dealul Spirei⁴⁾).

Pe câmpul literilor și al științei, ce încep a se cultiva abia după 1821, figurează naturalistul *Dr. I. Barasch* (mort 1863) măestru popularizator, acărui nume și opere vor rămânea neuitate. El este primul savant român și profesor de istorie naturală la colegiul național în București.

Revoluționarii mai sus pomeniți, remași vestiti, *Rosenthal* (m. 1852) și *Iscovescu* (m. 1854), sunt cei dinții pictori români cu lucrări adevărat artistice, cari vor ocupa un loc de onoare în istoria picturii române.

Indeletnicirile. Evreii stabiliți în Principate aveau ca principală ocupațiune *negoful* în toate ramurile sale. Cu deosebire se indeletniceau cu negoțul vitelor și al grânelor și cu desfacerea de mărfuri polone și turcești; când comunicația devine mai ușoară și mai puțin primejdioasă ei încep a stabili legături cu țeri mai depărtate, cum Germania, Prusia, Italia, etc. Cea mai mare parte de Evrei, ca și alți străini cari negustoriau în Țară în veacurile mai depărtate, nu erau stabili cu negoțul lor, ei colindau toate orașele și orașelele, cumpă-

¹⁾ Doc. Hurmuzache, III, p. 153. Vezi interesantele observații asupra acestui document în studiul d-lui *Dr. E. Schwarzfeld*, Un evreu în scaunul Moldovei, în *An. p. Is.*, VII, p. 113-16.

²⁾ *M. Schwarzfeld*, *Davicion Bally*, în *An. p. Isr.*, IX, p. 8-9.

³⁾ Vezi Biografiile mele în *An. p. Isr.*, VII și VIII.

⁴⁾ *Pruncul român*, 1848, p. 74 și 155; *Poporul Suveran*, 1848, p. 102; *C. D. Aricescu*, discurs în Spre memoria *Dr. Barasch*. și *Rev. Isr.*, I, II p., 631.

rând marfa ce le trebuia pentru străinătate și vânzând pe cea adusă deacolo. În acele vremi era în Țară un număr prea neînsemnat de negustori și Domnii Români, în dorința de a înlesni populațiunea, de a o pune în poziție să-și îndestuleze trebuințele invita pe «orice om și orice negustor» să vie în Țară, «să vînză ce are și să cumpere ce-i place», asigurându-le o petrecere liniștită și pacinică și făcându-le ușurări de vamă¹⁾.

Călăuzit de aceste vederi, Dan I acoardă deosebite privilegii Evreilor-unguri, ce venise a se stabili în Muntenia în veacul al XIV-lea și astfel vedem orașul Turnul, devenind un important centru comercial²⁾.

În Muntenia Evreii erau «tolerați ca o nație folositoare și comercială»; în al XV și al XVI veac mai tot negoțul era în mâna lor; ei întinseră relațiunile până în Germania, de unde aduceau stoffe: mătăsării și mărunțișuri; erau și unii bancheri-cămătari și fabricanți sau vînzători de rachiu³⁾.

Trecînd la veacurile mai apropiate dăm dedovezi numeroase⁴⁾, că principalii negustori sunt Turci, Evrei, Armeni și Greci; ear «prea puțini din Moldoveni, pentru că Moldovanului din fire este născută mândria sau să zic mai bine lenea, căci orice neguțătorie socotese că este lucru de rușine, osebit numai de neguțătoria cu pâinea, care o fac pe moșiile lor»⁵⁾.

«În genere vorbind, zice și *Fotino*, comerțul în Țara românească totdeauna a stat adormit; căci Românii niciodată n'au arătat spiritul acela de ghibăcie, de stăruință și de muncă, care este baza comerțului⁶⁾.

Din diverse urice rezultă, că negoțul Românilor se mărginea la verdeturi, fructe (mere), pește, sare, sucmani, pânză, fer, tinichea, vase de lut și de lemn, ceară, miere, vite și blăni de vulpe, de jder și de veveriță⁷⁾, cum se vede dar Ne-Românii aveau înainte-le un

¹⁾ A se vedea cu deosebire hrîsovolul lui Vlad-Vodă Dracul din 1439, Sept. 8, în Arch. ist., I, 1, p. 84.

²⁾ *Kogălniceanu*, op. cit., p. 76 și *Sulzer*, l. c.

³⁾ *Kog.*, p. 114 și 237-38 (fără indicare de izvoare); negoțul cu spirituoase era foarte întins în Muntenia pe acea vreme, astfel *Paul de Aleppo* (Ar. I, 1, p. 8), spune că în această țară sunt mii de case pentru vînzare de vin, de spirt, de bere, etc.

⁴⁾ Exceptând ceace reiese din documente izolate, avem afirmări clare și pecise în *Cantemir*, *Sulzer*, *Carru*, *Fotino*, *Del Chiaro*, *Wolff*, etc.

⁵⁾ *Dimitrie Cantemir*, *Descrierea Moldovei* (scrisă în limba latină la 1716), Iași 1851, ed. C. Negruzzi, p. 244.

⁶⁾ *D. Fotino*, op. cit., III, p. 142.

⁷⁾ *Melchisedek*, op. cit., I, p. 38 și 131, rezultînd din un uric al lui Ștefan cel Mare de la 1458, un alt uric de la 1466, și unul de la 1709.

câmp mănos de activitate, de care e imposibil ca Evreii să nu se fi folosit în toată întinderea lui.

La începutul acestui veac întregul negoț în *București*, era «în manele numeroșilor comercianți Greci și Evrei», și Nemții ca manufacturiști¹⁾; cât despre Moldova nu era un singur sat sau cătun în care să nu fi făcut a rodi industria lor; nu era un singur oraș în care să nu fi avut stabilimentele lor²⁾.

Negoțul cu grâne, și cu animale, mai ales cornute, era pentru Evrei, în lungul veacurilor, negoțul cel mai principal și mai productiv; și indeobște acei ce exportau vite, importau și desfăceau tot felul de marfă, mai ales manufacturi³⁾.

Sute de ani ținu în Moldova negoțul cu perje (prune) și nuci; tabăre de care porneau adesea, până la 1832, încărcate cu așa produse, îndreptându-se spre Polonia și Rusia și, cum afirmă *M. Drăghici*⁴⁾, «Acest comerț era a Jidovilor și *dintrênsul s'au instărit cii mai mulți din capitaliștii de astăzi*».

În veacul trecut și chiar mai înainte, Evreii figurează în Principate ca giuvaergii, având toată nobilimea drept clientelă⁵⁾.

Sub domnia turcească, oprindu-se exportul grânelor, începe a se introduce pe o scară întinsă *negoțul cu băturile spirituoase*. «Grânele neconsumate trebuia prefăcute în obiect exportabil—in vite. S'au combinat lucrurile. Velnița (fabrica de spirt) consuma prisosul și da hrană vitelor. Velnița producea rachiul, rachiul trebuia consumat și era mult. S'au făcut multe crășme. Pentru acestea trebuia crășmari. *S'au adus mulți Evrei și proprietarul impunea fiecărui din supușii sei de a lua atâta rachiul pe an. Unele plăți pentru muncă se făceau în rachiul*»⁶⁾. — Boerii având dintotdeauna monopolul

¹⁾ *Ersch u. Gruber*, Alg. Encyclopedie der Wiss. u. Künste, Lipsca 1824, XIII, p. 421 (la București).

²⁾ *N. Suțu*, op. cit., p. 53.

³⁾ Citatul act al lui Petru Schiopu de la 1579 și Respp. Mas. Benj.; *D. Cantemir*, op. cit., p. 245, unde arată că vitelor se cumpăra în circuli numeroase și se vindeau cu prețuri îndoite și întreite; despre cumpărări însemnate de grâne în al XVI veac vezi *Thadeus Czacki*, *Rosprawa o Zydach*, p. 83, ap. Graetz, op. cit. IX, p. 462.

⁴⁾ Istoria Moldoviei pe timp de 600 ani, Iași 1857, I, p. 26 (fără indicare de izvoare).

⁵⁾ *Andreas Wolff*, Beiträge zu einer statistischen-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau, Hermanstadt 1805, p. 123 și pentru Muntenia inscripții mormântale de pe cimitirul din București în posesia Societății istorice. — Tradiția a păstrat numele unui *David argintar*, mare maestru în arta sa. Un domn fanariot auzind despre iscusința lui, îl însărcină să facă un candelabru de argint pentru 80 lumânări, ce voia să-l dea ca dar Sultanului. Lucrarea reuși așa de bine, că făcu senzație la Constantinople și Vodă vesel de succesul obținut, acordă Evreilor privilegiul și numi pe argintar Mare-Staroste (*I. Șapira*, Com. Ploiești, la adaus).

⁶⁾ *M. Eminescu*, art. citat, I, c.

cărciumelor, ei erau interesați pentru venitul lor și își făceau fabrici de spirt, ce le incredința la meșteri Evrei-galițiani anume aduși, cu care își aprovizionau din destul crășmele, al căror număr îl înmulțea mereu; totuși mai puteau exporta cantități imense; așa că începând din veacul al XVII una din veniturile cele mai însemnate ale Domniei rezultă din exportul horilcei, care producea 200,000 lei și mai bine pe an, la 3 lei pe vadră¹⁾.

Negoțul cu banii sau cu camăta, cum reiese din mai multe documente, nu a fost niciodată o indeletnicire specială și exclusivă a Evreilor Români, ci dimpotrivă ei au ocupat în acest negoț locul din urmă; el se cultiva pe o scară întinsă de indigeni și neguțatori străini, cari veneau aci cu afaceri. Grecii și Turcii au fost aci cei mai principali cămătari până la momentul ce ne preocupă, mijlocul acestui veac. Evreii figurează și ei în acest timp ca împrumutători de bani în Țară, dar se vede clar, că nu au prea fost Evreii aceea, cari au avut camăta sau zărăfia ca ocupație principală sau exclusivă. Nici Cantemir, nici Sulzer, nici Carra, nici Del Chiaro, nici Fotino și nici Wolff, și nici alți cari dau o specială atenție Evreilor și enumără sau indică ocupațiile lor, n'au găsit că ar fi locul de a pomeni despre afacerile lor de împrumut; dovadă că deabia se știa despre aceasta, deabia că se deda la acest soiul de afaceri.

O dovadă și mai palpabilă e, că din numeroasele documente ce ne pomenesc despre camătă, abia în 5—6 e vorbă de Evrei ca împrumutători și numai în două cazuri de un număr nehotărât; ansă nici în aceste cazuri ei nu se pomenesc singuri, ci alături cu Turci sau Greci și se referă la unul și același timp și loc, la Muntenia și la jumătatea a 2-a a veacului al XVI²⁾.

În schimb ansă dăm tot în Muntenia de liste de datorii, în cari Evreii nu figurează de loc³⁾.

¹⁾ Fotino op. cit., III, p. 237 și 341.

²⁾ Inteiul caz se află într'un document de la 1587 al lui Mihnea-Vodă, în care spune că Episcopul Râmnicului văzând pe mai mulți oameni «ingreioați cu camăte la Ovrei, au fost rămas sêraci de părinți și sfinția sa i-au plătit de către Gelepi și de la Ovrei și de către multe părți» (în *Tocilescu*, op. cit. p. 13).

Al doilea caz în relațiunile despre măcelul înscenat de Mihai Viteazul imediat după surirea sa în domnie, la 1593, în *Stavrinov*, Vitejiile lui Mihai-Vodă (Tesaur de monumente ist. I, p. 287) și în Doc. Hurmuzache, III, p. 463, în cari se spune, în cel intei, că Turcii și Evreii cereau nemăsurate datorii de la Români și în al 2-lea, că Mihai chemă la Divan public pe toți creditorii sei, care veniră în număr mare: Turci, Greci, Evrei, și alți.

³⁾ D. *Tocilescu*, în Rev. p. Ist., archeol., și fil., II, 1, p. 237, publică o listă de datorii a lui Radu Jianu din 1736 Martie 20, în care figurează 14 nume: 1 Turc și restul Români (sau

În Moldova nu ne întâmpină în tot lungul veacurilor o singură indicație colectivă de Evrei împrumutători de bani. Dimpotrivă avem dovezi excelente, că Evreii în adevăr n'au avut decât prea puțin, și numai în treacăt, daraveri de bani. Astfel în toate «sămile» Moldovii pe anii 1777—1804, «în toate numeroasele daraveri conținute în condici, mai ales în acele de plăți de polițe, întâlnim numai nume românești, turcești și grecești... O singură dată găsim amintit pe un israelit în condica pe 1786: «110 lei unui jidov trimițându-se din porunca M. S.»¹⁾

Două liste de datorii din 1792, cuprinzând vr'o 50 condee, și arătând oameni din diverse stări sociale, Români, Greci, Turci, nu conțin decât trei Evrei cu suma de 1691 lei, la 28,752 lei, din cari doi sunt arătați ca negustori de mărfuri și au a primi și pentru marfă și pentru bani dați cu împrumut²⁾.

Restul de acte, 2, ne arată la 1710 o datorie a unui boer, Apostol Mihuleț, de 394 lei către Cerbul jidovul³⁾ și la 1784 o datorie de 40 lei a fabricantului Petre Magi către Herșul jidov din Hărlău⁴⁾.

Aceasta nu ne poate dovedi nici puținătatea numărului Evreilor, nici că ei ar fi fost atunci sêraci, cum crede d. Xenopol⁵⁾. Declarația lor că ar fi «oameni sêraci»⁶⁾, privind pe orândarii ce locueau la sate, nu poate concura de loc la susținerea acestei teze.

Evreii nu se indeletniceau cu împrumuturi de bani, pentru că aveau ocupații sigure și productive și din cauza vieții cei simple, patriarhale a Românilor de atunci, banul nu ajunsese încă a fi o marfă așa de căutată și producătoare de foloase așa mari. Altminteri, în

poate și unii Greci) din diverse stări sociale. Datoriile variază între 163 și 500 taleri, sume destul de mari pentru acea vreme.—Cumcă și Români făceau daraveri de împrumuturi rezultă din mai multe documente din diverse timpuri. Astfel în Archiv. ist., I, 1, p. 8. vedem pe un boer Mihai ca unul ce a împrumutat 7700 aspri (doc. din 1610), etc. etc.—Pentru Moldova vezi *Melchisedek*, op. cit., unde figurează în documente pe lângă Turci și Greci, și Români de tot soiul, prelați înalți, monahi, etc.

¹⁾ A. D. Xenopol, *Finanțele în epoca Fanarioților. Sămile Moldovei din anii 1777—1804*, în Rev. p. ist., etc. I, 1, 61—62.—D. Xenopol scoate din această observațiune absurdă concluzie, cum că n'ar fi fost atunci decât prea puțini Evrei în Moldova, de par'că ar fi un ce imposibil ca Evreii să nu fi fost cămătari; cu astă ocazie face o mulțime de teorii și tirade azi la modă cu privire la Evrei, spre batjocura științei și a bunului simț și în hatărul paasiunelor politice.

²⁾ *Melchisedek*, op. cit., II, p. 154—58.

³⁾ *Frat.*, IV, p. 47, actul acesta, foarte important (v. cap. III) se află în archiva din Cernăuți; o copie legalizată în posesiunea d-lui Dr. E. Schwarzfeld.

⁴⁾ *Frat.*, IV, p. 199.

⁵⁾ art. cit., p. 62.

⁶⁾ *Kogălniceanu*, *Archiva românească*, II, p. 150 (într'un document al lui Gr. Ghica de la 1782 privitor la oprirea șederei Evreilor la sate).

nici o parte a Europei Evreii n'au început prin a fi uzurari : numai împinși de împrejurări ei îmbrățișează intru târziu în evul mediu acest negot¹⁾. Imprejurările aceste neexistând aci, ei au urmat o cale firească.

Adevărata ineleșnicire a Evreilor cu camăta în aceste Țeri începe odată cu influența rusească, când boerii și chiar negustorii români se învață de la Ruși a-și petrece cu jocul cărților și petrecerea se face patimă. Jocul cărților seceră multe victime. Boeri, cucoane, boerenasi și negustori își vĂzură averile risipite²⁾ și spre a ieși din împas recurgea la bocegiul, la samsarul și la negustorul evreu, care le sta mai aproape, ca să-i scape din nevoia deocamdată momentană, în schimbul unei recompense bune.

Indată ce o afacere începe a fi productivă ea se cultivă. Negustorii se lasă de negoțul dinainte și se fac zarafi și bancheri; atunci «prin creditul lor, au atras la dĂnșii toate capitalele zăcĂtoare în Țară și le au pus în circulațiune; împrumutându-le comerțului și agriculturii, ei s'au făcut prin aceasta, intermediarii necesari între capitaliști și agricultori. Aceste ne esplică cum astăzi capitaliștii cei mari din Țară sunt în mare parte Israeliti³⁾».

Intermediarii sau samsarii se iviră în număr demn de remarcat «indată ce agricultura sporise și comerțul interior luă porțiuni mai mari». Ei au crescut în proporțiune cu relațiunile din intrul Țerii⁴⁾.

Avenzile sau luarea moșiilor cu anul de către Evrei, mai cu deosebire în Moldova, datează de mult; ele încep desigur odată cu epoca fanarioților. Boerii nu-și administrau singuri moșiile, din acĂror recoltă anuală rezulta în trecut un venit, relativ, neinsemnat; ei nu puteau și nu voiau să aibă grija recoltei și țineau să se bucare de venit în liniște. În timpul fanarioților, Evreii înmulțindu-se,

¹⁾ R. Hoentiger. Zur geschichte der Juden Deutschlands in frühen Mittelalter, in Zftf. f. d. Geschichte der Juden in Deutschland, 1886, p. 83: «Die Klagen über jüdischen Wucher (fangen an) erst seit der Mitte des 12 Jahrhunderts».

²⁾ V. Alecsandri, Constantin Negruzzi, în Conv. lit. VI, p. 6: «Averile fiinl încă neatînse (la 1828-1840) de cangrena cometei jidocĂști, deși foarte espuse la pericolul jocului de cărți, al stosului introdus în țară de oficerii muscali, permiteau boerilor un confort de lux cu totul oriental». — M. Eminescu, art. cit., p. 172-173: «Invaziile rusești aduc jocul de cărți. Intr'o societate în care munca ar fi fost lucrul principal, jocul de cărți n'ar fi fost nimic; într'o societate de privilegiați, fără nici o treabă, care caută să-și omoare vremea — jocul de cărți a trebuit să fie destructiv — un element de nestabilitate în averea oamenilor».

³⁾ M. Kostache Epureanu, br. cit., p. 46; d-sa mai relevază tot aci faptul cunoscut, că Evreii cari s'au stabilit în țară în acest secol «au început cu meseria, pe urmă s'au făcut neguțători, și apoi, aglomerând un mic capital, au devenit bancheri».

⁴⁾ ibid., p. 44.

simțiră probabil necesitatea de a fi activi și pe acest tărâm și boerimea primi bucuros a trece peste obiceiul pământului și a-i primi alături cu arendași Greci, cu cât le oferiră căștiuri mai mari. Odată stăpâni peste moșii, ei își dau silința a le îngriji cât mai bine, spre a-și goni pe infruptații arendași Greci, cari neavând până atunci nici o concurență se îmbogățise de pe urma mult scăzutelor arende. Nu incapa indoeală, că lupta între Evrei și Greci era mare și datorită intrigilor țesute de ei, atunci atotinfluenți, Evreii se ved necontentit hărțuiți prin repetite decrete de isgoniri din sate și de la areni¹⁾, pe cari ânsă boerii, ca parte interesată, știu a le zădărnici²⁾.

Negoțul cu *robii*, adică rescumpărarea și vinderea robilor, un negoț însemnat al Evreilor din mai toate statele europene³⁾, se exercita de Evreii-români, din cauze ce nu cunoaștem, pe o scară foarte mică. Un singur document numai pomenește de un atare negoț al Evreilor-români. El emană de la Stefan cel Mare, cam de la anul 1498—1499, și este cel mai vechiu act oficial, în care se pomenește despre existența unui Evreu în Moldova.

Stefan scrie principelui Poloniei Alexandru Jagello: «Să știți că ambasadorul grației voastre, acest diac Buhusz, a găsit în Moldova la un Evreu o doamnă poloneză rescumpărată din robia tătărească și neavând banii ca să plătească Evreului, a pus chezaș pe boerul nostru Teodor, staroste de Hotin, pentru suma de 120 galbeni ungurești roșii, obligându-se prin înscris a trimite datoria la Hotin, la ziua înălțării Domnului; așa dar grația voastră să poronciți acestui Buhusz a urma cu plata»⁴⁾.

Negoțul cu rescumpărarea robilor de Evrei își avea puternica sa rațiune. Evreii erau în veacurile trecute singurii, cari puteau avea lesne, pretutindeni, în coreligionarii lor, reprezentanți siguri cari să-i pună în cunoștință despre prizonierii robiți și a le mijloci rescumpărarea lor în condiții favorabile. Astfel ei avea prilejul de a-și câștiga adesea favoarea și chiar prieteșugul celor mari, îndatorindu-i prin aflarea și

¹⁾ Dacă motivele indicate contra Evreilor în aceste decrete ar fi fost serioase și întemeiate și Domnii erau în adevăr numai doritori de binele sătenilor, atunci ordinele de isgonire s'ar fi întins și asupra Grecilor, cari au rămas până azi vestiți prin abuzurile lor contra sătenilor și prădarea avutului boerilor.

²⁾ *W. Wilkinson*, *Tableau historique, géographique de la Moldavie*, traduit de l'Anglais, Paris 1821, p. 161, arată că un decret de isgonire dat contra arendașilor străini, găsi o împotrivire tenace din partea boerilor, așa că Vodă fu silit să consimtă pe tăcute la voința lor.

³⁾ *R. Hoeniger*, art. cit., I, c., p. 82.—Cunoaștem documente cari ne arată acest negoț și la Evrei-turci, etc.

⁴⁾ *Archiv. ist.* I, p. 82—83.

rescumpărarea unui membru scump, răpit de năvălitori, acărei urmă s'ar fi putut altfel perde. Se intelege, că un asemenea negoț a trebuit să fie productiv, dar el nu le-a putut aduce vr'o ocară, căci negoțul cu oameni era în vremile trecute un ce foarte comun și firesc ca și orice alt negoț, și ei erau numai intermediari-vânzători, dar niciodată furători și robitori de oameni.

Alături cu comerțul, Evreii exercita și industrii manuale, *meșteșuguri*, deși aci terenul nu era liber, Românii însuși fiind profesioniști în număr mai mare¹⁾. Dar cum asigură *Carra*²⁾, în veacul trecut «nu era numai oamenii de litere, învățatii și artiștii, cari lipseau României, chiar meșteșugurile cele mai trebuincioase erau neglijate. Se află în adevăr oameni cu tot felul de profesii, dar cei mai neîndemânatici și neghiobi, ce am văzut până acum. *Cei mai buni* dintrênșii sunt Armenii și Evreii și pentru meșteșugurile groase Țigani, căci Românii nu sunt buni a se da la vr'un lucru, care cere judecată, băgare de seamă și muncă stăruitoară».

*Fotino*³⁾ afirmă asemeni, că numai «Nemții, Armenii și Evreii⁴⁾ (se ocupă cu meserii folositoare), ear Românii cu toate că au mult spirit natural și ghibăcia pentru la imita, lănsă nu au aplicare ca să se ocupe de lucruri ce cer străduință, grije și reflecțiune».

«Adevărații meșteri și fabricanți învățați în cunoștința artelor sunt *mai toți* străini», ne spune și *Drăghici*⁵⁾.

Un act oficial din Moldova de la 1838 ne arată, că sudiții și Jidovii s'au întins «cu uneltirea meseriilor și a neguțătoriilor în toate breslele». Ei sunt cei dinteii croitori moderni⁶⁾.

Cu incetul dispar aproape cu totul breslașii Români; aceasta deoparte din neîndemânarea lor la lucru; dealta, și mai ales, *prin tendența crescândă către funcționarism*, provocată prin «nestabilitatea funcțiunilor publice și marea ușurință a admisibilității în aceste funcțiuni. Toți acei cari s'au ridicat într'un grad oarecare deasupra nivelului ordinar, au părăsit meseria părinților și au alergat la funcțiuni⁶⁾, «care le infățișa perspectiva d'a trece în clasa

¹⁾ În orașul Roman de ex. profesiunile cu care se îndeletniceau Românii din vechime erau: blănăria, croitoria, bărbieria, abageria, cojocăria (*Melchisedek*, op. cit. I, p. 17).

²⁾ op. cit., p. 190—91, privitor la Muntenia. — ³⁾ Op. cit. III, p. 141.

⁴⁾ *ibid.* III, p. 332, arată că în «Iași și în alte câteva orașe, sunt Armeni și mai mulți Evrei, cari se ocupă cu tot felul de industrie și comerț».

⁵⁾ Op. cit., I, p. 92; vezi și *C. Vernac*, pasajul citat mai sus.

⁶⁾ Man. adm. al Princip. Mold., II, p. 41—42.

⁷⁾ (*M. Kostache-Epareanu*), Cestiunea Israeliților tratată înainte Curții de apel din Iasi sect. II, Iași 1867, p. 48.

boerilor», clasă care era accesibilă tuturor Românilor și care deschidea poarta privilegiilor, mai ales că «cu cât această clasă devenea mai puternică prin drepturile și privilegiile sale și prin urmare mai considerată în societate și mai favorizată înaintea legilor, cu atât industria și comerțul erau mai nesocotite, lipsite de drepturi, apăsate de toate sarcinile publice și chiar lovite, sacrificate, când se aflau în procese cu funcționari, cu boeri privilegiați»¹⁾.

Evreii începură atunci a ocupa golurile rămase :

«Unde bacalul boerit și-au închis dugheana și-au deschis-o Evreul ; unde fiul blănarului s'au făcut cinovnic, blănarul Evreu și-au deschis dugheana, unde ciubotarul Român s'au făcut custode al urbei, sau paznic de noapte, acolo Evreul și-au deschis ciobotărie»²⁾.

Meșteșugarii Evrei nu numai că au găsit *goluri*, pe cari au putut să le ocupe, dar cum afirmă *M. Costache Epureanu*³⁾, care a apucat acele vremi, aceștia au fost asemenea chemați în Moldova. «Îndată ce am adus din străinătate produsele industriei occidentale, ne zice d-sa, trebuia să aducem și meseriași ; căci cei cari făceau anterele nu puteau să facă și frace, nu puteau să facă acele obiecte de lux sau de trebuință corespunzătoare la noile obiceiuri pe cari le adoptam. Aceasta a noastră trebuință a provocat venirea în Țară a unei a doua categorii de Jidovi, acea a meseriașilor. Acești oameni au fost totdeauna protegiați, căci devenise o necesitate socială».

Adevărat surprinzător e faptul de a vedea pe Evrei introducând în Moldova *marea industrie* într'un timp când nu se știe să fi fost v'ro încercare în acest sens din altă parte. Ceea ce zicem aci cu privire la Evrei se confirmă prin documente oficiale. Un hrisov al lui Grigorie Ion Calimah de la 1768, Martie 30, acoardă lui *Hertel Marcovici* din Hârlău dreptul de a deschide *două fabrici*, una *de hârtie* și alta *de sticlărie*, cu anume privilegii. În apropiere de Hârlău, la satul Vitijenii își ridică atunci Evreul importantele și folositoarele sale stabilimente, cari încep îndată a funcționa sub conducerea a 3 meșteri Evrei și a 60 lucrători. Totodată «Hertel jidovul» își ia

¹⁾ (*I. Heliade-Rădulescu*), Evreii în România, ce sunt și ce pot să fie, Buc, 1867, p. 67—8. Altminteri aceste fapte au fost foarte adeseori repetite și confirmate în Camere, broșuri și ziare de contimpurani puși în poziție a ști adevărul.—*A. D. Xenopol*, Istoria Românilor pentru clasele primare, Buc, 1879, ed. II, p. 76, sub capitolul «Epoca fanarioților în Muntenia și Moldova», spune că: «Toți acești boeri se bucurau încă de un drept foarte însemnat, acela de a nu plăti dări și fiindcă boeriile se dădeau de domn, toată lumea alerga la acesta și nu cruța nici un soi de slugărie față cu domnitorul pentru a le dobândi».

²⁾ *M. Eminescu*, art. cit., p. 172.

³⁾ Broș. cit., p. 42 și 44.

atunci de tovarăș pe italianul Petre Magi și la 1772 Septembrie 3, ne întâmpină actul prin care Divanul Moldovei recunoaște trecerea fabricii și a privilegiilor legate de ea asupra tovarășului lui Hertel.

Un act de la 1784 ne arată pe italianul omorât, și pe vornicul ținutului vidându-i socotelile).

Eacă un epizod nou și interesant, care lasă a bănuși și multe alte.

III

REGIMUL LEGILOR ȘI AL OBICEIURILOR

În ambele Principate Evreei erau priviți ca străini și puși totdeauna alături cu ereticii și păgânii; cu deosebire întâlneam la olaltă pe Evreu și Armean; totuși poziția Armenilor era întotdeauna cu mult mai favorabilă ca a Evreilor. Târziu de tot, în epoca fanariotilor (veacul al XVIII), Evreei încep a fi considerați ca pământeni deși erau din totdeauna *supuși* sau *raele*²⁾.

Birul, ce-l plăteau Evreei, era mai mare ca cel de obște³⁾. Acest deghizat *Judensteuer*, pare că se curmă abia spre finele epocii fanariote, datorită desigur intervenției turcești. Eacă în adevăr ce poroncește «Prea înaltul hat pentru privilegiurile țerii», ce s'au cetit în divanul Munteniei la 1802 Nov.: «Dajdia de peste an, care se analogicește la toată raioaa să se adune de la totii după cum cu dreptate va cădea în partea fieșcâruiia, ear nu cu unele mijloace și pricinuirii fără cale, unii din raele să se apere de dajde și partea lor să se încarce la ceilaltă raia; la aceste toate să se facă totdeauna luare aminte, ca să se păzească dreptatea»⁴⁾.

La 1814 ne întâmpină în Muntenia un hrisov al lui George Caragea, în care se stabilește ca «să se așeze după stare și putere și pe Armenii și Ovreei ce sunt legați de visterie cu numele lor»⁵⁾. În Moldova dările încetează încă dinainte de a fi încercate, chiar de la începutul domniei fanariote și pare că tot atunci se introduce acolo obiceiul ca Evreei să-și plătească dările «în cislă», în comun, la a căror stringere nu avea să se amestece «vel aga sau alți zapci,» ci Evreei prin orânduiala și căpiteniile lor să le strângă și depuie la visterie⁶⁾.

¹⁾ Fraternitatea, IV (1882), p. 183 și 199, unde se află publicate documentele. Originalele le au dăruit *Frații Șaraga* d-lui Dr. M. Gaster, în acărui posesie se află acum.

²⁾ *D. Cantemir*, op. cit., p. 243. — ³⁾ *ibid.*

⁴⁾ Tesaur de monumente istorice, II, p. 313. — ⁵⁾ *ibid.*, p. 385.

⁶⁾ Hrisovul de la 1826, a lui Ioan Sandu Sturza unde pomenește de existența unor hrisoave vechi și se milostivește și el și le hotărăște «așezarea de bir ce au să dea într'un an după starea și putința lor», în Rev. isr., red. E. Schwarzfeld, 1874, p. 7. — În așezământul

Drepturile lor se mărgineau la aceste : Ei puteau *neguțători* liber și cu ridicata și cu mărunțișul, ca și ori ce pământean sau străin statornicit în Țară.

Numai străinii *trecători*, ce nu se opreau decât un prea scurt timp și cu anume intenție de a părăsi Țara îndată ce-și vor fi desfăcut marfa, pare că nu puteau vinde decât cu ridicata¹⁾.

Ici colo numai se ivește în Moldova în secolul al XVII-lea câte o neînsemnată restricțiune de o durată scurtă²⁾.

Industria mare și industria mică sau meșteșugurile erau asemeni cu totul libere pentru oricine, cum rezultă din așezământul lui Mavrocordat al Moldovei³⁾; nu era însă permis meșteșugarului evreu, în Moldova cel puțin, de a ține *calfe creștine*.

Evreii puteau ține *slugi creștine* de orice vârstă sau sex. Abia la 1741 Mavrocordat prescrie «copii slugi au fete slujnice de vârstă până la 30 ani s'au hotărât la jidovi să nu se mai afle slujind⁴⁾»

de la 1741 al lui Mavrocordat se prevede că «*cei din străini ce vin și vor veni la orașe și la sate să se așază, pecetea lor să o plătească osăbit, în cislă să nu fie*» (Uricariul IV, p. 398) ceea ce arată că acest obicei era deja introdus pentru toate breslele, deci și pentru cea evrească. În așezământul de la 1804 al lui Moruz se prevede și «birul jidovilor, acărui dare să se strângă earăși osăbit de la lăcuiitorilor birnici *precum s'a urmat și până acum*» (Ur. I, p. 18); tot în acest așezământ (p. 19), la motivări (No. 4) se spune anume că și darea jidovilor e de la o vreme fixată prin anume hrisoave.

¹⁾ *Brezoianu*, op. cit., întemeiat pe documentul cel fals de la Topliceni 1525 și pe două pasaje din două documente, căror le dă un sens greșit, crede a putea afirma (p. 48), că negoțul cu amăruntul, precum cu pâne, carne, vin, rachiu, miere, ceară etc. era oprit *străinilor* în genere. Pasajele, la cari se referă spre a-și dovedi teza, se cuprind într'un așezământ comercial al lui Alecsandru cel Bun datat Suceava 1407, Octob. 8 (în Archiva ist. I, 1, p. 182) și unul al lui Ștefan cel Mare datat asemenea din Suceava 1460, Iulii 3 (ibid. p. 175), în aceste pasaje însă nu e vorba decât de un depozit comercial, de o «casă comercială», ce se permite Lembergenilor a avea în Suceava, în care li se dă voie de a-și desfăce orice marfă a lor, afară de rachiu, pâne, carne, bere, probabil pentru că Țara avea de aceste în belșug și domnii Români voeau ca să se importeze în Țară numai marfa de care se simțea lipsă și poate chiar ca ei să fie siliți a face alișveris pentru aceste obiecte de hrană și băutură la cei statornici în Țară, ear nu să adune numai fără a lăsa ceva în schimb. — Un hrisov de la 1804 al lui Constantin Ipsilante al Munteniei oprește pe neguțătorii Sârbi, Armeni și Evrei «*carii nu vor fi legați cu dajdia în visteria domnii mele, unii ca aceia să nu aibă voie a vinde cu mărunțișu, ci numai cu ridicata*» (Tesaur de mon. ist., II, p. 324). Din acest hrisov, care nu face decât a reintări privilegiile «campanii cei vechi tot orașu Craiovi» rezultă, ni se pare, destul de clar cele susținute de noi, că comerțul era mărginit numai pentru trecători; ba, tot în acest document se spune deslușit, că oricare «ar vrea să se așeze în țeară» poate intra în campanie după oarecare formalități. — Așezământul de la 1771 al lui Mavrocordat pentru Moldova, precizează anume ca : «*Tărgurile să fie volnice și slobode la orice fel de ori și cine cu ce va vrea să se hrănească ne oprit să fie*» (Uricariul IV, p. 397—98).

²⁾ Hrisoavele lui Ion Sandu Sturza, ca Evreii să nu fabrică *lumânări de ceară*, întrebunțate cu deosebire în biserici, oprire ce se face prin intervenția Mitropolitului; și de a nu face *pâne pentru creștini* (Uricariul V, p. 32 și 166); mai era oprit Evreilor de a ține *farmacii*, după tipicul legislației austriace (Monit. of. al Moldovii, 4 Dec. 1858).

³⁾ Man, II, adm. p. 8 și 8—9 (încheieri de la 1843 și 1847 ale Sfatului, cari par a se întemeia pe un obicei vechiu). — ⁴⁾ Uricariul IV, p. 405.

Evreii puteau locui liber atât în orașe cât și în tergiuri și sate; până acum noi nu am găsit vr'o urmă de «ghetto» evreesc. În a 2-a jumătate a veacului al XVIII începe a li se opri în Moldova de a mai locui și a se mai indeletnici cu vr'un negot *la sate*, nici de a mai ține *moșii în arendă*. Ordinele date în acest senz se repetă de mai mulți domni și această împrejurare ne arată indeajuns, că nu se prea tineau în seamă, fiind în opoziție cu interesele boerilor, pe cari hrisoavele aceste pretindeau a le ocroti¹⁾.

Case și *locuri în orașe* le era în Moldova deadreptul îngăduit de a cumpăra și stăpâni; în Muntenia însă pare a nu se fi bucurat niciodată de acest drept decât prin tacita trecere asupra legislației și obiceiul pământului. La 1764 Ștefan Mihail Racoviță hotărăște pentru toți străinii (*Greci, Albaneji, Sârbi și alți*): «nimeni din străini, afară din Moldoveni, ce să vor așaza aici în țară, să nu aibă voe a cumpăra nici moșie, nici vie, nici *casă*, nici *moară*, nici *prăvălie*, nici nimica alte *lucruri nemîșcătoare*, ear pe cele ce până acum vor fi cumpărat, să le stăpânească, însă rămăind la supunerea și orendueala ce sau zis mai sus», adecă să nu vie cu pretenție de nici un fel²⁾. În Moldova li se răpește în treacăt acest drept printr'o anafora de la 1827, al lui Sandu Sturza provocată de boerii Țerei: «locuri de veci în orașe și în tergiuri, Jidovii și Armenii de acumina înainte să nu mai fie slobozi de a cumpăra»³⁾.

Era *oprit* Evreilor după un vechiu obicei al pământului, în ambele Principate, de a cumpăra *moșii*; fată cu ceilalți străini acest obi-

¹⁾ *Brezoianu*, op. cit., p. 144, crede că așezământul lui Grigorie Ghica din domnia inteia (1764—67) s'a reintărit de acesta în a doua demnie (1774—77) și apoi și de alți domni «după uzul din acest secol». Această credință e de tot greșită: 1) că hrisovul nu s'a întărit de toți domni cari s'au succedat, ci numai de unii și în diverse intervale și cei din secolul nostru nici nu se mai referă la hrisoavele cele dintei, 2) că chiar singurul hrisev din secolul trecut, care se cunoaște, al lui Alexandru Const. Mavrocordat de la 1782 (Arhiva românească ed. a 2-a II, p. 179—182) nu reintărește hrisoavele precedente, ci sfatul, care i cere a da acest hrisev, se bazează pe ordinele precedente, 3) că era în adevăr obiceiul de a reintări hrisoave vechi, însă numai când oamenii stăpânirii voiau să atace privilegiile cuprinse în eleși persoana interesată cerea anume reintărirea hrisoavelor sau dacă vre-o poroncă domnească ajunsese a cădea în părăsire sau nu se implinise de loc. Exemple numeroase și deslușite în Cronicile Episc. *Melchisedek*; 4) un ordin de la 1830 (Man. adm. I, p. 525) arată că «mulți din stăpânitorii moșiilor neindeletnicindu-se însuși cu dâensele, dau dreptățile sale în posesie jidovilor cu *deosebite acturi spre a primi mai multă plată*», deci în adevăr interesul boerilor menținea vechiul obicei, trecend peste ordonanțele domnești și deaceea se reînnoiau necontentit.

Dacă boerii ar fi văzut că Evreii nu se țin niciodată de «tomelele și zapisele» ce încheeau cu ei cum pretinde actul de la 1782, ei cu de la sine putere i puteau mai ușor goni din satele lor, ne mai reînnoind cu ei contractele și nedându-le voe a negustori în satele lor, unde aveau un monopol întins.

²⁾ Magazinul istoric, ed. Laurian și Balcescu Buc. 1846, II. No. 4, p. 179.

³⁾ Uricariul, II, p. 201.

ceiu, care trecu apoi in codicele civile ale lui Calimah al Moldovei (1816) și Ion Caragea al Munteniei (1817) n'a fost niciodată păzit cu scumpătate, nici chiar față cu Armenii ¹⁾, deaceea cu drept cuvânt, d. *M. Zenide* ²⁾, pune in opozițiune pe «streinii creștini» cu «streinii necreștini»; poziția de fapt a acelor diferind intotdeauna de cea legală.

Evreii nu puteau poseda nici *vii*, deși ele se află adesea in raionul orașelor ³⁾. Iei colo ânsă in cursul vremilor ei știau să-și apropie acest drept ⁴⁾ și să-și menție stăpânirea neintrerupt, nesuperăți, cu toate ordinele contrare ⁵⁾.

Din *punctul de vedere religios* restricțiunile și prescripțiunile sunt mai însemnate.

Ei nu-și puteau ridica *sinagogi* de zid, ci numai de lemn ⁶⁾ și nu unde voeau; căci trebuiau să fie la anumite distanțe de la biserici, cari din totdeauna erau foarte numeroase; bazat pe vechiul obicei, se fixează la 1844 in Moldova, că distanța ce trebuie păzită între sinagogi și biserici să fie de 500 stânjeni din toate părțile, pentru că altfel ar aduce «scandal relighiei»; totodată se hotărește, că sinagogile trebuie să fie proporționale cu numărul Evreilor și cele găsite prisositoare să se desființeze, ca și acelea cari nu se află la distanța fixată. Singura favoare de care se bucurau Evreii in astă privință consta in aceea, că se făcea deosebire între *sinagogă* și *casă de rugăciune*, deosebire ce in realitate exista și mai există la Evrei ⁷⁾. Pe când cele din urmă se puteau instala oriunde, cea dintea nu era îngăduit a o clădi decât cu invoirea domnească ⁸⁾, care se da cu mare

¹⁾ Numeroase dovezi in *Melchisedek*, op. cit.

²⁾ In «Capacitatea civilă a străinilor», discurs, in *Mon. of.*, 22 August 1884.

³⁾ Această restricțiune, ca și celelalte ce trecură in jurisprudența de materie civilă și fură apoi confirmate și in codicele lui Caragea și Calimah au, după cum dovedește *Aurionache Donici*, drept origină Basilcele (o prescurtare a Institutelor, ăa Codului și a Digestelor). Astfel după o nuvelă a împăratului roman cel bătrân: «Jidovii nu au voie a cumpăra moșii de veci, ear case, dughene pe la terguri au voe a cumpăra, ânsă Armenii pot cumpăra și *vii*» și aceasta, cum vezurăm trecu intoamai in obiceiurile și legislația română. (Codul Calimah, art. 1430 și 1431.)

⁴⁾ *Man. adm.*, I, p. 527 (decret de la 1843).

⁵⁾ *I. Psantir*, *Dibre ha'amim*, Iași, 1871, p. 23.

⁶⁾ *D. Cantemir*, op. cit., I, c.

⁷⁾ Hrisoavele de la 1844 și 1852, in *Man. adm.*, I, p. 529-30.—Hrisovul privitor la sinagoga din Niamț de la 1855 (*Frat. IV*, p. 31), ne dă exemplul unei sinogogi desființate din capriciu preoțesc.

⁸⁾ «prin prozvălirea ocărnuirei» cum se exprimă citatul hrisov de la 1844. La aceste documente sunt a se adauga și cele privitoare la Niamț, Piatra, București, ce le vom cita aci îndată.

scumpătate, în urma unor mari stăruințe; și se întempla chiar ca permisiunea dată sa se retragă în urma unor intrigi¹⁾.

Caracteristic pentru netolerarea sinagogilor israelite e pasajul următor din *Andreas Wolff*, cuprins în opul seu tipărit la 1805²⁾. El afirmă că «cu toate că numărul sectatorilor legii mozaice este foarte însemnat și se află răspândiți peste toată Moldova având drept ocupație comerțul și locuiesc cu deosebire în Iași, totuși nu dăm nicăire de o sinagogă a lor. Ei se mulțumesc a-și săvârși serviciile religioase și rugăciunile lor, alternativ, când într'o casă particulară, când într'alta, la cei mai însemnați membri ai comunităților lor». — Deși spusele aceste nu corespund tocmai cu realitatea³⁾, dar ne poate servi ca dovadă, că sinagogile erau în adevăr foarte rare, totdeauna departe de centru și neînsemnate ca clădiri⁴⁾, căci altfel un bărbat ca Wolff, care a stat mult timp ca medic în Moldova, trebuia să aibă neapărat cunoștința de existența lor.

Ici colo Evreii știu să dobândească voie de a-și clădi o sinagogă de piatră, dar numai ici colo, și în caz de necesitate a reclădirii, ei întâmpină din nou greutăți și trebuie să se mulțumească chiar a-și dura sinagoga din nou de lemn⁵⁾.

Iustitia cu oarecari restricțiuni, era aceeași pentru toți locuitorii, aparținând aceleași clase. Evreii erau în această privință mai totdeauna puși alături cu tîrgoveții negustori; dar pe când gruparea locuitorilor după ocupație, sub anume șefi, era un obicei al pământului și chiar Armenii aveau în Moldova din vechime capi ai lor recunoscuți de Domn, numiți șoltuzi (primari)⁶⁾, cari i dirigeau și puteau ocroti la caz de nevoie, ferindu-i de abuzurile numeroșilor funcționari ambulanti ce mișneau prin Țară; Evreii capătă un statut propriu abia în timpul fanarioților.

Evreii nu puteau să figureze ca *marturi* în contra creștinilor;

¹⁾ Vezi hrisova de la 1766 al lui Grigorie Alexandru Ghica al Moldovei (în *Frat.*, IV., p. 377); actul ebraic de la 1776 privitor la Niamț (în *Frat.*, VI, p. 550) și Pinkesul Sinagogeii mari din București (copie la Societatea istorică).

²⁾ op. cit., p. 173.

³⁾ *Baltimore*, în ziarul său de călătorie pomenește de una în Iași (*Arch. ist.* I, 1, p. 184); pentru alte orașe vezi documentele citate cu privire la sinagogi.

⁴⁾ *Engel*, op. cit., I, p. 378 arată că în București sinagoga atunci unică sta într'un loc retras (în *einem Winkei*).

⁵⁾ Citatul act ebraic de la 1776; hrisoavele privitoare la aceeași sinagogă din Niamț de la 1823, unde se pomenește și de documente anterioare (*Frat.*, VII, p. 31); Pinkesul și celelalte doc. înainte citate. — Observăm aci, că și Românii ortodocși clădeau adesea biserici de lemn, cari se numeau simplu biserici în opoziție cu cele de piatră numite mănăstiri, chiar când nu erau destinate pentru călugări sau călugărițe; urme de așa biserici se mai ved pe la sate

⁶⁾ Hasdeu, *Ist. tol.*, p. 84.

când Evreul se judeca cu un creștin nu avea drept la *jurământ*¹⁾. Abia condica lui Caragea al Munteniei (1817) suprimă incapacitatea de a sta ca martur contra creștinilor. În Moldova această restricțiune se menține până la Regulamentul organic.

Jurământul Evreilor a fost și a ramas diferit de al creștinilor. Creștinii, după gravitatea cazului jurau la judecător pe cruce sau în biserică; Evreii însă, cel puțin din timpul fanariotilor, erau și sunt supuși la formule grele și absurde, născocite de răutatea și fanatismul evului-mediu și poreclite în derădere: *more judaico*, adică jurământ după obiceiul legiuirii evrești. — Dacă jurământul diferit persistă, formula a variat de câteva ori²⁾.

Omorul făcut asupra unui Evreu se privea în Principate, ca și în Polonia³⁾, ca o crimă, și se resbuna prin diverse pedepsi precum și cu moartea⁴⁾.

În caz când omorul se severșea în cuprinderea unui sat, unde țeranii, conform obiceiului păstrat până azi, aveau paza, și ucigașul nu se prindea, obștea satului sau «locuitorii țerei din apropierea ucisului se impuneau cu o sumă enormă ca amendă», în folosul familiei ucisului; adică sângele Evreului se resbuna și se despăgubea la fel ca a tuturor celorlalți oameni⁵⁾.

Fiindcă noi relevăm acum pentru prima oară aceste obiceiuri ale pământului în cadrul unui studiu, cată să le și explicăm, să vedem care a fost noima lor.

Îndeletnicirea cu comerțul nu era lucru așa lesne în veacurile trecute, ba chiar și în primele decenii al acestui veac; aceasta ce-

¹⁾ Pravila lui Vasile Lupu de la 1646 pricina a XVI și Pravila lui Matei Basarab de la 1652, glava XXIV și CXXVI.

²⁾ Cea mai veche formulă de jurământ cunoscută e decretată de Divanul moldovenesc la 18 Nov. 1786, vezi Dr. E. Schwarzfeld, Așezămintele Evreilor din Moldova, în An. p. Is., VIII, p. 15-16.

³⁾ Grätz, op. cit. IX, p. 482 bazat pe privilegiile foarte vechi; aceasta se confirmă și prin resp. din Mas. Benj. No. 66 c. (din 1810), unde se arată pedepsirea cu moarte a unui polon (creștin) ce ucisese pe un Evreu din Galiția în Moldova.

⁴⁾ Mas. Benj., resp. No. 44 din 1596, spune că ucigașii au făcut mărturia cuvenită «când au fost scoși la moarte».

⁵⁾ Chaim Cernovitzer, Sedura șel Șabbat, resp. No. 3 din 1790, trad. în Rev. isr., I, p. 410; «Până acum cât țara (Bucovina) a fost sub suzeranitatea Turciei trebuia să se tănuască orice caz deucidere, căci după cum e cunoscut obiceiul pământului lor este, că dacă se găsește un ucis și nu se știe cine e făptuitorul, trebuie ca locuitorii țerei din apropierea ucisului să plătească o sumă enormă ca amendă și deaceia oricine da peste un ucis, el arunca în apă ca Vodă să nu afe despre aceasta».

Tănuirea ucisului se adeverește și prin celelalte resp. citate aci adesea.

Pentru amendarea satului avem două documente romane, unul de la 1553 din Valachia (în Românul 10 Iunie 1879) și altul din 1708 din Moldova (în Rom. lib., 19 Oct. 1886). Suma e așa de enormă încât locuitorii «spăimântați» fug încotro pot spre a scăpa de gloabă.

rea un eroism în deciziune; căci dacă o stabilitate propriu zisă și definitivă în comerț nu poate exista, apoi cu atât mai mult în vremile trecute esențialul comerțului era o mișcare perpetuă. Cine era comerciant trebuia să-și procure singur de toate și să fie deci vecinic la drum.

Organizarea defectă a pazei, pădurile cele multe seculare, în acărora labirint abea puteai găsi o ieșire, și cari acopereau Țara în cruciș și curmeziș, precum și siguranța hoților de a da mereu de negustori încărcăți cu avuții, făceau ca drumurile mari să fie cu totul nesigure; mai ales că situația cea tristă a țeranului, care era într-o adevărată sclăvie și totuși încărcat cu mai toate sarcinile statului și vecinic obiect de spoliare, îl predispunea la *haiducie*. Mii de hoți împopulau Țările române, exercitându-și trista lor meserie pe sama acelor ce erau nevoiți a călători.

Paul de Aleppo povestește cu privire la Moldova, că «registrul de judecăți constată, că în cei aproape 23 de ani ai domniei beiiului (Vasile Lupu) fură pedepsiți cu moartea peste 40,000 tâlhari, și cu toate acestea pentru prima crimă el nu omora, ci numai pedepsea cu bătaie, torture și punere la stâlp și apoi i lăsa liberi; pentru a doua crimă tăia o ureche; pentru a treia crimă cealaltă ureche și *abia pentru a patra crimă* punea la moarte. Noi înși-ne vîzurăm ac un lucru de oroare. Moldovenii osândesc la moarte pe preoții lor. Și cu toată asprimea beiiului, reul tot nu se mai îndreaptă»; ceea ce el face a zice că «D-zeul atotputernic n'a creat pe fata pămîntului un alt popor mai vîțios decât Moldovenii, cari toți sunt ucigași și furi»¹⁾.

Intr'un cântec popular intitulat «Badiul haiducul», se înșiră neamurile, ce cad sub sabia acestui vestit și neîndurat haiduc, care râvneste la mari bogății. El este numit:

Cărciumarul Frâncilor,
Măcelarul Turcilor.
Spatiu Ovreilor
Și gazdul holteilor²⁾

Căți Evrei nu-și pierdură viața prin întreprinderile lor? Ei cădeau, când sub sabia haiducului, când își găseau moartea pe câmpul de luptă, unde se trezeau pe neașteptate, în drumul lor³⁾.

¹⁾ Arch. ist. I, 2, p. 68-69.

²⁾ *G. Dem. Teodorescu*, Poesii populare, Buc. 1875, p. 535.—Frânc Venețian. Spatiu tăetor cu spata.

³⁾ Vezi citatele response din *Sirkes* și *Maș. Benj.* (No. 45).

Era dar *un act de bărbăție* a acestui neam zis de fricoși, de a se hazarda aci cu întreprinderi comerciale.

Care om ănsēs'ar fi putut decide a colinda Țerile române, dacă ar fi știut, că omorătorul nu va suferi nici o pedeapsă și deci își poate liber și cu îndrăzneală exercita trista-i profesiune? Cine ar fi fost imprudentul de a se duce intru întâmpinarea unei morți sigure?

Pedepsirea cu moarte a vinovatului nu ar fi fost ănsē suficientă de a stavili un rēu așa de mare și a liniști pe comercianți; căci, după tradiția întărită prin exemple vii din acest veac și prin reminiscentele poeziei populare, haiducii, ieșiți cei mai mulți din popor, nu atacau pe țerani, ci dimpotrivă ocroteau și ajutau pe cei nevoiași din ei și atineau numai calea ciocoilor și a negusturilor.

Țeranii, căroră era incredințată paza satelor și a drumurilor mari, erau dar mai mult interesați a tainui pe hoți și faptele lor decât a-i da pe mâna ocărmuirii, după cum s'a și intemplat ades in realitate. Remănea dar numai un mijloc, spre a nu face iluzorie prescripția pedepsirii și stărpirii hotilor, acela de a *sili* pe săteni ca să nu facă cu ei cauză comună, ci dimpotrivă să fie interesați la descoperirea lor; in acest scop dar s'a introdus globirea locuitorilor din împrejurimile ucisului, ori de câteori se va fi descoperit crima, fără a se fi putut da de ucigaș.

Dacă s'ar fi făcut deosebire între ucis și ucis, ca moartea Evreului să nu fie resbunată la fel ca a creștinului, scopul principal era pierdut din vedere, crimele nu s'ar fi putut intru nimică stavili, căci Evreii avēnd un port *perfect asemuitor* cu al băștinașilor români, poloni și turci, fiind imposibil a-i deosebi după exterior, urma să se deschiză o poartă mare crimelor, sub scuza totdeauna posibilă, că crezuse, că au avut înainte-le un Evreu; deosebit de aceea, că Evreul era un factor comercial, indispensabil Principatelor.

Era dar o lege ce trebuia să fie una pentru toți.

Pozițiunea legală a Evreilor incepe oarecum a se egala cu a creștinilor abia la inaugurarea epocii fanariote

Curtea sūzerană voind a resplăti pe un favorit al ei, pe R. Naf-tali Cohen din Francfurt, cunoscut ca mare invētat și coborător din o familie ilustră, mort in Constantinopole la 1724¹⁾, impuse Domnilor Români instituirea *Hahambașiei* și numirea unui fiu al acestuia in inalta demnitate de Hahambașa (Mare Rabin) peste am-

¹⁾ Această dată figurează pe piatra de pe mormântul seu, copia la Soc. istorică.

bele Principate¹⁾. Această înaltă funcție se modelă după cea similară din Turcia, acordând înaltului prelat un rol însemnat și privilegiu productive. Hahambașa își avea reședința în Iași și un imputernicit, *vechil*, în București și în toate celelalte orașe din Principate. Peste puțin pare că autoritatea lui Hahambașa din Iași se mărgini numai la Moldova, și Evreii din Muntenia încep a-și alege pe unul deosebit. Pe la mijlocul acestui veac această funcție se desființează; pentru Moldova cunoaștem data precisă, ea este 4 Sept. 1834. În Muntenia această înaltă demnitate mai exista la 1832²⁾. Toți Hahambașa din Moldova erau descendenții direcți ai Rabinului Naftali Cohen și se cunoșteau sub numele de Naftulovici³⁾. Căderea Hahambașiei în Moldova se datorește ignoranței celui din urmă Hahambașa (Șaim), și purtării abuzive și reușite a acestui degenerat descendent dintr-o familie ilustră. Evreii-poloni noi veniți neputând tolera supremația unui om inferior față cu cei mai mulți din ei, unui om care era un flagel și o hatjocură pentru Evreii și religiunea lor; interveniră cu toată energia și puterea lor, spre a surpa această înaltă funcție⁴⁾.

Tot din vremea fanariotilor Evreii încep a constitui în mod oficial o breaslă deosebită «breaslă jidovilor» sau «breaslă ovrească»⁵⁾ cu conducătorii lor proprii în fiecare comunitate, numiți *Starosti*, cari se renoesc din timp în timp, prin alegeri la cari participă numai

¹⁾ Aceasta rezultă din un document de la 1764 al lui Racoviță al Moldovei, prin care se dă drept lui Isac Hahambașa de a avea un *vechil* în București și din o inscripție mormentală de pe cimitirul cel vechiu din București cu data 1763, care ne arată mort aci pe un fiu al lui Hahambașa Bezael Cohen, locuind în Iași; va să zică că o ramură a acestei familii se asezase în București, negreșit spre a îndeplini funcțiunea de locițitor. — Această inscripțiune e prețioasă și prin faptul că numește pe Bezael (*Bitzel*) Rabi-sef în Iași אב"ד (אב בית דין) ור"מ (רי"ש מתיבתא) דק"י א"ס.

²⁾ În așezământul Evreilor-munteni de la 1832 se zice la art. 4: «ear Hahambașa și dascălii lor vor fi ear dintre Ovrei raele», deci această funcție mai exista intactă (vezi citatele Statute, p. 4).

³⁾ Documentele cunoscute despre Hahambașa sunt în număr de 8, datând de la 1753—1834 vezi *Dr. E. Schwarzfeld, Așezăminte etc.*, p. 3—9. — Cea mai veche pomenire documentală despre Hahambașa o aflăm în Cronica lui Enake Kogălniceanu în capitolul despre domnia lui Ion Mavrocordat (1743—1747). în *Cronicele României* ed. M. Kogălniceanu, Buc. 1874, III, p. 210. Eacă acel pasaj: «Și îndată l-au ridicat (e vorba de un Evreu) ducându-l în capul târgului de gios (Iași), lângă Hahambașa și l-au spânzurat la o dugheană, ținându-l trei zile spânzurat». — Acest pasaj ne mărturisește cu siguranță, că Hahambașa funcționa atunci deja de mult în Moldova.

⁴⁾ *M. Câmpianu* (Feldmann), *Capii Comunității, Iași*.

⁵⁾ *M. Kogălniceanu*, op. cit., p. 391, spune, că la începutul acestei epoci (sec. al XVIII) se regulă prin reforma lui Nic. Mavrocordat ca comerțanții din București, companiile de negustori din Craiova, din Siliștra, din Brașov, Armenii și Evreii să fie sub privigherea intendentului listei civile, adecă a Marelui Cămăraș, și la p. 459, că clasa de mijloc se împărți în mai multe bresle (corporații) și fiecare avea un staroste ales de densa și întărit de Marele Cămăraș. Evreii forma breasla a 12.

Evrei-pământeni. În Muntenia găsim figurând în București și un *Mare Staroste* (Roș sau Manhig Medinah), cu privilegiu și drepturi speciale, cari se întindeau peste toate comunitățile întocmai ca ale Hahambașiei¹⁾. Pare-se, că primul ce ocupă acest înalt post, a fost *Mordechai ben Iehuda*, pe care o inscripție mormentală de pe cimitirul cel vechiu din București, ni-l arată mort prin asasinare (הקדש) la 1715 și unde e titulat «Domnul primat, cărmuitorul comunităților Terii»²⁾ האלוף הראש המנהיג מדינה.

Aceștia, alături cu Rabinii, cari se numeau prin autorizarea Hahambașiei, formau autoritatea civilă și religioasă a Evreilor; însă nu o autoritate absolută, cum de ex. a Episcopilor ortodocși și a protopopilor și starostilor dependenți de ei; pe când Episcopii judecau în ultima instanță pe preoții, poșlușnicii (locuitorii primiți pe proprietățile Episcopiei) și stărostiile cari erau sub oblăduirea lor, excepție făcând numai judecata pentru moartea de om ce mergea deadreptul înaintea lui Vodă, Hahambașa judeca toate pricinile cu dreptul de recurs la Cămărașul cel mare și apoi la Vodă; în Muntenia autoritatea lui Hahambașa pare a fi fost și mai mărginită și așezământul de la 1832 care schimbă ceva din statornicele «vechile lor obiceiuri» hotărăște la punctul I, ca «*Toate pricinile ce vor avea între densesi, ce se caută întei de Cămărașul cel mare să se caute și să se săvârșească deacum înainte de cel în lucrare Vornic de poliție îndreptându-le pe la locurile convenite spre desvârșită isbrânire după duhul regulamentului*» și art. 4 spune că Hahambașa și Dascalii și Starostii «să fie supuși a merge după chemările ce li se vor face de către felurite dregătorii, a să afla față spre inlesnirea și grabnică percurmare a tuturilor pricinilor»³⁾, deci un rol de tot secundar.

Orice funcție în comunitate se statornicea prin hrisoave domnești, alegerea titularilor se făcea în condițiile prescrise și se confirma de Vodă sau diverși demnitari înalți de stat, după importanța ei⁴⁾.

Hahambașa era numit deadreptul de domn, probabil tot astfel Marele staroste din Muntenia.

¹⁾ I. Șapira, Com. Ploestii, la adaus.

²⁾ Această inscripție, ca și celelalte, sunt scoase de comisiunea ad hoc a Soc. istorice; din 0 inscripțiuni copiate până acum, aceasta e cea mai veche.—Între aceste mai figurează 3 mari starosti; unul mort la 1745: Mordechai ben Tevi; 1775: Abraham ben Haim; 1812, moartă fca lui David Manhig-Medina; într'un act ebraic de la 1830, datat București, ce se află în copie în posesia Soc. istorice, figurează: Tevi Hersben Israel ca Manhig-Medina, cel din urmă cum pretinde tradiția.

³⁾ Statutele, p. 3 și 4.

⁴⁾ Vezi Hrisoavele Hahambașiei, Statutele; Anaforaua lui Nic. Suțu al Moldovei de la 1801, în Uricariul IV, p. 125—26 și pasajul mai sus citat din Kogalniceanu.

Sudiții erau sub jurisdicțiunea consulilor lor, ei nu puteau fi aleși în vr'o funcție de comunitate și nu puteau să aibă Rabini, hahami sau măcelari deosebiți¹⁾. În Muntenia, în urma unor stăruinți mari, se acoardă la 1849 Evreilor-ruși și austriaci de a-și forma o administrație proprie și a-și alege Starosti deosebiți, după plac, și să aibe drept la parte din gabelă, fără a putea avea trunchiere deosebite²⁾.

Numărul sudiților se înmulțise în acel timp foarte în ambele Principate, nu numai prin imigrații, dar și prin dese treceri la supuși e a pământenilor; căci *supușii* sau *sudiții* se bucurau de multe privilegii și erau feriți de asuprele și de falanga poliției; deaceea o mulțime de Evrei-pământeni trec sub scutul puterilor streine, precum o fac și mulți Români³⁾. Abuzurile Hahambașiei, a Starostilor, și a implinitorilor (părcălabilor) Evrei, cari aduc de multe ori la disperare pe cei progresiști și i fac uneori a alerga chiar la botez, i împing la această schimbare de supușie, ce slăbește Israelitismul-român. Schimbarea supușiei se făcea de multe ori numai într'un moment decisiv⁴⁾, bine înțeles în schimb cu orice sacrificii bănești.

Odată cu introducerea Regulamentului organic (1832), se introduce mai ales în Moldova un șir de măsuri vexatoare contra Evreilor pentru așa zisa stavilire a vagabondajului; se reînnoiesc goanele din sate și caracteristic pentru această influență e următorul pasaj dintr'o «oficia a Ecs. sale Domnului Vite-prezident din 1830, Sept. 6 sub No. 6856, către Divanul giudecătoresc»: «ceeace se atinge de moșiile date în posesie, D. General Adiotant Kisselev mă însărcinează a lua sama, că dacă asupra vre unui din jidovi s'ar ivi vr'o jalbă de strămtorire sau de luări cu nedreptul, o asemenea să se cerceteze *cu cea mai mai mare asprime* și la întâmplare dacă se va dovedi *cea mai mică călcare a contractului*, pe cei vinovați îndată să se depărteze din posesie.

Această influență rusească fu fatală pentru Evreii-români. Gratie ei se născu în Tară atătarea și vrajba contra Evreilor; influenței ei se datorește *nașterea chestiunii israelite* în Moldova, de unde trecu și în

¹⁾ Hrisovul de la 1823 al lui Sturza al Moldovei, în Man. adm., II, p. 43.

²⁾ Statutele, p. 16.

³⁾ Aceasta s'a relevat adesea de mulți scriitori și în Camere.

⁴⁾ Aceasta este un fapt prea bine cunoscut și reese chiar din «circularea logofetiei la consulatele puterilor streine» din 13 Noembrie 1844 (în Adunare completă de așezămintele și deslegările date în ramul decanic în curs de 12 ani, culese de Scarlat Pastia. Iași 1865 II, p. 19).

Valachia. Aci, influența fatală neputându-se desfășura cu acea forță ca în Moldova, unde Evreii erau deja în număr mult mai însemnat, inimele cele mai alese, tinerimea cea mai dotată urmă a întreține relațiuni strănse cu Evreii și, când izbucni revoluția la 1848, guvernul ei provizoriu decretă odată cu libertățile poporului și *emanciparea Evreilor*¹⁾. Cu căderea acestui guvern, care avu loc în acelaș an, după trei luni de funcționare, căzând și legile decretate de el, Evreii rămân în starea dinainte, deși dăduse cu acest prilej eminente dovezii de iubire pentru Țară.

Spre a încheea acest capitol, să relevăm prescripțiile cuprinse în codicele religioase ale lui Mathei Basarab și Vasile Lupu din prima jumătate a veacului al XVII, cari sunt lucrute după tipicul celor grecești. Ambele codici ale lui Matheiu Basarab opresc căsătoria între evrei și creștini, prescripție remasă în vigoare până azi, și sancționată în codicele civile ale ambelor Țeri; mai oprește a se vizita sinagogile lor; a serba cu ei Sămbăta sau orice altă serbătoare; a ține posturile lor; a prăznui sau a mânca rămășițele de la praznicele lor, necum azimele lor de Paști; ba se poronțește în special ca: «Aluaturile sau azimele Ovreailor să fie scuipate»; nici de a mânca împreună cu densii; «eară ce se va spurca măcară ce de mâna Ovreailor (se va atinge de ei), ori vin, ori unt sau alteceva dentru aceastia, nu se cade creștinul să le guste, ce să vie preotul să le sfințească și după aceeaia să se guste».

Călcarea acestor prescripțiuni atrage după sine mătăanii, pocăania sau anatema. Preotul își pierde darul pentru orice trecere peste aceste dispoziții sau își atrage chiar și anatema.

Codicele lui Matei Basarab mai oprește sub anatemă întrebuințarea medicului evreu și îmbăierea împreună cu ei, pe când Codicele lui Vasile Lupu prevede: «Orice va zice vraciul (doctorul), vom creade pentru rană, măcar de nu s'are giura sau de are fi vraciul și jidov sau și de altă leage, atunce vom creade mai mult».

După Codicele lui Mathei-Basarab creștinul care trece la judaism și se întoarce apoi ear la creștinism, trebuie să aibă pocăanie nouă ani și apoi să se primească prescura lui în biserică și apoi să mai fie în pocăanie și abia în al 10-lea an «să se preceștiuască cu sfânta pricestenie»²⁾. După codicile din ambele Principate Evreul ce trece la creștinism este socotit ca nou născut, așa că pentru greșelile ce va fi făcut înainte sau că nu va fi judecat de loc sau va fi judecat

¹⁾ Art. 21 al proclamației. — ²⁾ Pravila de Govora, glava XXXI.

«mai puțin»; va fi considerat ca curățat de toate peccatele și «nici o spureăciune n'au lăsat într'easul, drept aceia ia preotia neaperat» de o voește ¹⁾).

Se intelege, că preotimea de rënd și poporimea analfabetică sau prea puțin citeată chiar in vremile noastre, mai ales in trecut, trec din parte-le indeobște peste aceste prescripțiuni medievale; cele ănse cu un caracter legal, cum cele despre căsătorie, mărturie, etc., își avură desigur puterea și autoritatea lor deplină

IV

R E S T R I Ș T E L E

Cum au fost tratați Evreii in aceste Țeri și ce soartă au avut ?

Eacă întrebări grele de răspuns cu preciziunea și detaliile necesare, fiind o lipsă aproape totală de documente directe cu privire la Evreii-români. In orice caz, din datele ce posedăm până acum, putem deduce cu siguranță, că ei n'au trăit aci in o liniște și fericire adevărată. Multiplele suferințe ale Românilor au fost și suferințele lor. Ei pătimită, ca și densii, când de pe urma novoilor Țerei, resboaelor vecinice și a năvălirilor de tot felul ²⁾; când de pe urma Domniei și a slujbașilor ei și când de pe urma populației băștinase sau a alți locuitori ai Țerii.

Să cităm cu privire la aceasta un pasaj din Pinkesul Sinagoei mari din București, in care se află o schiță a trecutului până la data întemeierii ei, 1847.

«Multe întemplări și incidente au trecut peste ei (Evreii din București), multe nevoi, necazuri și dureri fără numer au pătimit, ziua n'au avut liniște, noaptea n'au avut odihnă, răgaz pentru sufletul lor n'au găsit, cu inima in dinți au trăit, fiind d'apururea moartea înaintea lor, de multe silnicii, hărtueli, nenorociri, resboae și ciume, de multe măsuri aspre și silire la apostoazie din partea acelora, ce au cautat a le răpi viața, până s'a sculat un mântuitor al Israeliților Caragea-Vodă la 1815 ³⁾).

¹⁾ Cităm aci in șir articolele din cari am extras aceste dispozițiuni. Pravila tipărită la Gavora sub Mathei, glava 31, 44. Pravila sf. Apostoli ibid, glava 7, 24, 29 37, 38, 69, 83, 369, Pravila lui Vasile Lupu ed. Sion, p. 64 și 154.

²⁾ Un act de la 1804, in Rev. Isr., I, p. 569-70, ne arată că Evreii cădeau adesea in robia tătară.

³⁾ După versiunea existentă și reproducută in notița finală a Com. din Plocești, Caragea și-a datorit tronul intervenției unui Evreu foarte influent din Constantinople numit *Basarghen-pașa*, care făcându-i acest serviciu. i-a pus ca condiție de a proteja pe Evreii de sub stăpânirea sa, ear el s'a ținut in mod cinstit de cuventul dat.

În genere vorbind, pare că Evreii-munteni au trecut prin mai aspre încercări ca cei moldoveni. Ei au fost într'această parte totdeauna mai puțin numeroși, dar totuși mai mult expuși la hărtuile domnilor și ale populațiunii. Ceeace ne spune Pinkesul, o mărturisă și Mendel Wisner, fost Staroste al Evreilor din București¹⁾, o afirmă deasemenea și istoricul *Drăghici*²⁾, că în București «i tratau (pe Evrei) mai rău decât Țiganii». Erau multe uliți și mahalale în care de răul populației nu se puteau hazarda să treacă decât travestiți, fiind siguri de pătaniile cele mai mari la caz de recunoaștere³⁾. Cu prilejul Sf. Ion Botezătorul se da afund în Dâmbovița pe orice evreu, peste care din întâmplare se putea da în apropierea locului, în care se sevășea ceremonia solemnă, religioasă, în prezența lui Vodă⁴⁾. Pentru motive cu totul neînsemnate se iveau turburări sau revolte contra lor și cădeau multe jertfe. Se cunosc deja cinci cazuri în care populațiunea bucureșteană se ridică fără motiv, cu mânie contra Evreilor. La 1770⁵⁾, cam la 1785⁶⁾, 1801⁷⁾, 1806⁸⁾ și 1820⁹⁾.

Masa fanatică¹⁰⁾ avea în aceste atacuri drept țintă principală *silirea Evreilor la botez*. Această țintă apare cu totul lămurită în revoltele de la 1770 și 1806, despre cari ni s'au păstrat detalii mai multe.

O scenă din cele mai romantice din martiriul israelit se petrecu în revolta de la 1770.

O Evreică cu patru copii cauta să se scape, ca multe alte familii, într'o casă boerească din Podul Calii; ânsă în apropierea locului de mântuire, o ajunseră un roiu de resvrățitori. Când puseră mâna pe ea și copilașii ei, ei hotărâră să aleagă între moarte și botez. Atunci le zise ea: «Eu sunt gata la botez, dar copiii nu-i botez sub nici un chip, mai bine omoriți-i». De cuvânt ei i junghiară odraslele una după alta; copilașul cel mai mic primi moartea lângă sinul ei; apoi nemiloșii cerură nefericitei eroine să-și îplinească promisiunea, primind botezul. «O, proștilor, le respunse ea, mie imi era frică, că mă veți ucide numai pe mine și pe copii i veți duce la botez cu

¹⁾ *Psantir*, Corot haiehudim be-Romanie, 1878, p. 113-14. — ²⁾ op. cit., I, p. 112.

³⁾ *M. Asiel*, în Hajoetz. No. din 21 Ianuarie 1884. — ⁴⁾ *ibid.*, în No. din 28 Ian., 1884.

⁵⁾ *Psantir*, Corot haiehudim, p. 59-61. — ⁶⁾ *M. Schwarzfeld*, Divicion Bally, An. p. Is. IX, p. 4.

⁷⁾ Vezi mai jos. — ⁸⁾ lucr. cit. la nota 2, p. 5. — ⁹⁾ *ibid.* la nota 1, p. 99-100.

¹⁰⁾ În Muntenia religiozitatea și fanatismul erau stăpâne peste toate clasele sociale, nu. ca în Moldova unde numai clasa de sus șinea la lege, cum arată *Paul de Aleppo* (Ar. ist. I 2, p. 69): «în țara românească, pe care D-zeu s'o păzească, e cutotul altfel (ca în Moldova): religiozitatea locuitorilor, moderațiunea lor și buna purtare (moralitatea lor), sunt *estremea*. *Kogâl*, op. cit., p. 457 și 458, accentuează anume faptul, că Muntenii erau mai puțin toleranți ca Moldovenii față cu toți străinii de alt rit sau de altă lege; din astă cauză, zice d-sa, Evreii erau mai puțin numeroși acolo.

săla; deacum puțin imi pasă de voi» și cu ochii spre cer adause strigând: «Ascultă Israel», cară ucigașii i tăiară sinul, o trântiră la pământ și umblară cu caii pe corpul ei, până își dădu sufletul.

Pe când masa, poporul, se năpustea asupra Evreilor, boerimea în relații strănse de prieteșug și de afaceri cu ei, le ținea partea și în toate aceste cazuri ni se arată pe Evrei refugiându-se în curțile boeresti, ce erau în trecut ca niște cetăți, unde erau primiți și ospătați până la liniștirea spiritelor. În schimb, în caz de restriște, boerii aveau un adăpost sigur la Evrei, la care eirecurseră mai ales în timpul volintirilor, la intrarea Turcilor în Țerile române; și-și întrebuintau în diverse ocazii influența lor la pașale, spre a-i scăpa de rele și nefericiri. Fapte care nu odată se repețiră și în Moldova¹⁾.

Moldovenii deși socoteau că: «A ucide sau a prăda pre Turci, pre Tătari și pre Evrei.... nu este pacat sau ucidere»²⁾, deși erau de felul lor «gata la jac»³⁾, totuși se mulțumeau numai a se aține în calea lor la drumul mare, a-i ucide și jăfui, fără a-și face din asta vr'un scrupul de conștiință, dar n'au simțit pornirea de a se ridica împotriva lor în masă, cu gândul de a-i converti la creștinism.

În adevăr, în Moldova nu se cunosc cazuri de revoltă împotriva Evreilor decât unul la 1835 în *Țergul-Ocna* din un motiv religios⁴⁾ și câteva în *Galății*⁵⁾, unde populațiunea era din totdeauna foarte pestriță și mai ales greacă; chiar repetitele acuzări de singe nu au în Moldova acele consecvențe grave ca în Muntenia; ba și aceste le găsim de multe ori provocate și conduse de străini, cu deosebire de Greci și Bulgari, cari au poftă de a vedea pe Evrei schingiuiți și casele lor jefuite de ei și ai lor. O trăsură nobilă și caracteristică pentru vechinul cler român ni s'a conservat în revolta de la 1797 din Galății. Se povestește că preotul Ignat de la biserica sf. Archangheli, adânc petruns de far' delegile ce se sevrăseau asupra Evreilor, se prefăcu că aprobă pe fanaticii resvrătitori Greci și că are arzenda dorință de a trimete el însuși în cealaltă lume pe cât de mulți Evrei, prin mijloace cât de crunte. Resvrătitorii jăfuitori i aduseră îndată 70; ei i ascunse

¹⁾ *Psantir*, Corot haiehudim, p. 121-32; Dr. E. Schwarzfeld, Evreii sub Zavera, în An. p. Is., VII, p. 13-34, unde se citează mai multe cazuri; M. Schwarzfeld, Divicion Bally, p. 10; I. Șapira, în citata Com. Ploesti.

²⁾ *Cantemir*, op. cit., p. 260.-³⁾ Cron. rom., III, p. ...-⁴⁾ *Psantir*, Corot haiehudim, 145-47.

⁵⁾ La 1797, 1842, 1848, în *Psantir*, Corot haiehudim, p. 139-40, 150, 150-51 și la 1846 motivată prin o acuzare de sânge; la 1850 Fevruarie, în Allg. Ztg. d. Jud., acel an, p. 259. — Toate aceste resculări avură consecvențe grave pentru locuitorii Evrei. După 1850 revoltele se întetesc încă în astă localitate.

atunci în biserică și le dăde cele necesare pentru hrană, și voia de a și le găti acolo.

În toate cazurile de resculară a populației, fie indigene sau streine, în Valachia și în Moldova, Evreii nu avură de înregistrat numai omoruri și răni, ci și jafuri făcute în toată voia și libertatea și cu acel nesățiu, care e propriu oricărei bande, purtate de o ură sau mânie întemeiată sau nu; la așa ocazii triste loviturile se îndreptau și contra sinagogilor israelite și a sulurilor legii, cu deosebire în Galați.

O serie întreagă de fapte cu consecvențe triste și dureroase pentru comunități întregi sau cel puțin pentru o parte din populația israelită din anumite localități, fură provocate prin *calomnia luării singelui*, acea hidoasă calomnie, care de la ivirea ei a secerat mii de nevinovați în mai toate statele europene. În Principatele române ea începe a prinde rădăcini pe timpul domniei fanariote. O propagandă religioasă rău înțeleasă, cu tendința de a isbândi convertirea Evreilor la creștinism, importează în Țară o sumă de opere, cari furnică de povești și calomnii oribile contra Evreilor și între cari calomnia luării singelui ocupă un loc de căpâtenie și aceste opere spre a fi mai cetite și mai gustate, se publică pe *rumânie* într'o formă și un stil cu totul de gustul poporului și apropiate de mîntea și priceperea lui; tipărite pe spezele Mitropoliților, ele găsesc o răspândire mare prin intermediul organelor lor. Astfel se încuibază și în Țerile române această odioasă fabulă în contra căreia în zadar luptară apoi chiar cele mai nobile spirite române și Evreii cad, în numeroase rânduri, ca jertfe pe altarul unui fanaticism hrănit și provocat de cler.

Prima acuzare din câte se știu până acum, s'a ivit prin un apostat evreu în *Niamț* la 5 Aprilie 1710, la care ocazie se jăfuiră casele evreești, se omorără 5 evrei și se încarcerară 22 pretinși vinovați¹⁾. Al doilea caz avu loc la *Onițcani* (Basarabia) și provocă o mare senzație, încăt fu înregistrat cu toate detaliile în *Cronica anonimă a Țării Moldovei*²⁾ și în a lui *Neculcea*³⁾. Vodă Mihai Racoviță în dorința de a stoarce de la Evrei bani sub aparență de dreptate, «făcut-a divan și a chemat pe toți Jidovii din Iași și Turcii și pe toți boerii cu mare cu mic»; și cum afirmă *Cronica-*

¹⁾ Un document ebraic din acest an, azi în posesiunea d-lui Dr. *E. Schwarzfeld*, textul original este reprodus de d-sa cu adnotațiuni în «*Revue des études juives*», XXIII, No. 25, 1886, p. 128.

²⁾ *Cronicele României*, III, p. 142-44. — ³⁾ *Ibid.*, II, p. 362-63.

rul anonim, deși cel desemnat ca omorător al copilului perzista a tăgădui presupusa să vină, totuși, cine știe prin ce presiuni, Evreii ânsăși au strigat «cum au făcut să-și ia plata», ear Vodă n'a pus să se omoare pe cei vinovați, ei lăsând să se aducă copilul Evreului, care perzista a-și sustine nevinovația, voi să-l silească să-și omoare propriul copil in acelaș inchipuit mod erunt și orbil, cum a omorât pe acel copil de creștin din ordinul hahamului din Cracovia, și nu osândi la moarte nici apoi pe niciunul din acuzati, ei i arunca in temniță. A trebuit ca Evreii să-și indrepte plingerile la Constantinopole și să intervină Hahambașa deacolo, pentru ca prin influența lui să se dobândească liberarea lor, prin un Aga trimes inadins la Iași.

In *București*, in 8 Aprilie 1801, in urma unei atari acuzări cad 128 morți și răniți, cu toate că boerii se silise a ocroti și scăpa pe cât de mulți ¹⁾).

La 1847 Decembre 26 și 27 in *Galati*, fără a exista măcar o acuzare de un presupus omor ritual, ci un simplu caz de sângerare, constatată indată ca intemplantoare, totuși avu loc o rescoală formală și furioasă contra Evreilor. Bătăi, omoruri, spargerii, jafuri colosale generale și profanarea sinagogilor, fără ca autoritățile să le oprească. Abia intervenirea consulilor pe lângă autorități puse capet marei nefericiri ²⁾).

Totalul cazurilor de singe cunoscute ca intemplate până la 1850, sunt 9 in Moldova ³⁾ și 3 in Muntenia ⁴⁾. Victimele fură numeroase, cazurile toate dovedite de false, dar calomnia in loc de a scădea luă apoi un avânt mai mare.

Să trecem de la acest ordin de fapte ce privesce *populațiunea* la un alt ordin de fapte privind *stăpânirea*, care atunci se concentra in mânele Domnului.

Cel mai vechiu act de violență contra Evreilor din partea unui Voevod român se rapoartă la Vlad-Tepeș al Valachiei (secolul al XV); despre acesta se spune, că a tras in teapă «un mare numer de creștini, evrei și păgâni» ⁵⁾).

¹⁾ Engel, op. cit., II, p. 69. și Frat., VI, p. 175, unde se lămurește și completează cazul.

²⁾ Buk-deutsche Ztg., 1847, p. 10, 16 și 211, All. Ztg. d. Jud., p. 130-31 și 146, e tc. — Celelalte cazuri se află descrise in *L. Șaineanu*, Calumnia luării sângelui; in *An. p. Isr.*, V, p. 66-71, unde se indică și isvoarele, mai toate din *I. Psautir*, Corot haiehudim; la tratarea acestui punct am admis vederile d-lui Șaineanu.

³⁾ Unul din aceste 3 cazuri privește Ploestii, 1815, descris de Șapira, in citată Com. din Ploestii. Una din aceste cazuri, cel de la 1836 in Râpciuni se află pentru prima oară descris in *I. Kaufmann*, Com. Piatra, in *Frat.*, V, p. 221.

⁴⁾ *Kogălnicianu*, op. cit., p. 102, ca de obicei fără indicare de isvoare.

În Cronica imperiului Otoman de R. *Elia Capsali*, se povestesc următoarele despre acest Domn, care nu credem să aibă legătură cu tragerile în țeapă pomenite. La 1476 pe când Turcii se văzură strămtorați prin un război cu o împărăție mare, se rezvrătiră toți în contra lor și între aceștia nefățiș «și Domnul Valachiei mici». În vremurile acele se aflau neguțători Evrei, cari cutreerău Valachia, pe aceștia poronci Domnul să-i strângă la un loc și-i ținu închis trei zile; apoi bolind i chemă la el și muștrându-i le ceru câte 1000 bucăți de arginți drept rescumpărare, la din contra le scoate câte un ochiu, și le va face rușine înaintea întregului Israel. În zadar protestul lor că sunt supuși turcești, în zadar și rugămintele, ei trebuiră să plătească și acei ce nu avură bani de rescumpărare, li se scoase câte un ochiu, sau li se tăiă o ureche sau li se ciunti o mână și li se făcură neajunsuri mari ¹⁾.

Petru Rareș al Moldovei (1527—1546) avea obiceiul de a dispoia pe neguțătorii Turci, Armeni și Evrei de caii, ce voiau să-i disfacă în Polonia. El fu muștrat pentru aceasta de Sigismund August al Lituaniei ²⁾.

La 1579 un consiliu de boeri de țară și «toți neguțătorii moldoveni» convocat de Petru-Șchiopul hotăresc, între altele, cu privire la relațiile comerciale cu Polonia, de a se isgoni pe toți Evreii din Moldova și aceasta după motivarea lui Vodă către neguțătorii din Lemberg, «nu din simplu capriciu ci din cauza desperatiunii neguțătorilor noștri, cari își pierd timpul așteptând la hotar sosirea cumpărătorilor de vite, pe când Evreii trecend alătura și aducend la noi postavurile leșești, după ce le desfac, își cumpără și își scot vite din interiorul Țării, lăsând pe neguțătorii noștri de la hotar cu buzele umflate: noi nu le-am refuza să-și cumpere vite și în interiorul Țării, dacă nu le-ar ajunge cele de la hotar; dară ca să ruineze pe neguțătorii noștri, una ca aceasta n'o putem îngădui» ³⁾.

Această motivare, reprodusă aci în mod complet, ne arată pe deoparte dorința totdeauna vie a negustorilor de a evita lupta concurenței, de altă desconsiderarea interesului poporului, care negreșit că profita mai mult prin cumpărările directe ale exportatorilor, în căminurile lor.

¹⁾ Dr. M. Gaster, Vlad-Tepeș și Evreii, An. p. Is., VIII, p. 160—62, unde reproduce textul după Dbei Eliiau, ed. M. Lattes. — Cum că faptul acesta trebuie referit în adevăr la Vlad-Tepeș, cum presupune d. Dr. Gaster, reese deacolo, că în adevăr se găsește că a domnit în acest an (vezi A. D. Xenopol, Istoria Românilor pentru gimnasii și licee, Iași 1886, p. 63).

²⁾ Archiva ist., I, 1, p. 34. — ³⁾ Archiva ist., I, 1, p. 174.

Acest act, monstruos ca fapt și monstruos ca motivare, ne aduce aminte de nerozia negustorilor nemți din Cracovia, cari, în al 3-lea pătrar al veacului al XVI, adevărat tot cam pe vremea lui Petru Șchiopul, voind a se scăpa de concurența Evreilor, se jăluiră la craiul Poloniei contra activității lor comerciale și-i invinovătiră mai ales pentru că aduc produse din Valachia (Moldova și Muntenia) și scot astfel banii din Țară¹⁾.

Adevărat, deoparte i osândesc Românii de atunci de ce le activează comerțul, dealta negustorii Germano-poloni se plâng de ce indesețulează și ieftenesc poporului polon obiecte de prima trebuință.

Cum știm ănse, această hotărîre de isgonire a remas neexecutată sau se suprimă îndată—prin ce împrejurări și influențe? e o întrebare la care nu putem încă răspunde.

Mihai-Viteazul suindu-se în scaunul Munteniei și găsind secată visteria Statului, și pe poporul împilat de Turci și leniceri ajuns la o nespusă sărăcie, spre a-l câștiga în parte-i, concepe planul de a mântui și Țara și visteria de toți datornicii Turci, Greci și Evrei. El face pe toți să se adune la 13 Noembrie 1593 în București la casa visternicului Dan și la prezentarea politelor le răspunde cu focuri de tunuri și pune să se aprindă casa, spre a-i prăpădi cu desăvârșire; cei ce se cearcă a fugi, cad sub ascuțișul săbielilor armatei și a poporimei adunate la acest mare alaiu. Două mii de oameni pier astfel, între cari și *o sumă de Evrei*.

Poporul încurajat prin pilda lui Vodă continuă din parte-i cu omorurile, pierzând pe orice Turc sau Evreu peste care putea da.

La 1594 oștile victorioase ale lui Mihai, «după ce arseră Rusciucul și-l prădară, se întoarseră în Țara românească, unde se puseră să urmărească și să fugărească pe inimici, tăind pe Turci și pe Evrei și dându-i pierzării».

Tot la 1594 Aron-Vodă al Moldovei mâniat pe Turci, că hotărîseră destituirea lui, inscenează un măcel general contra acestora și a Evreilor-Turci, din cari s'au dat peste 19 persoane.

Acest Aron-Vodă, tiran de fel, predete în mână dușmană, pe un medic evreu influent din Constantinopol, care i ajutase a căpăta scaunul Moldovei, când veni să-i ceară suma de 4000 taleri, promisă pentru această slujbă; lipsa sentimentului de recunoștință și reu-tatea lui rafinată merse până acolo, că «cu toate că numitul Evreu

¹⁾ Czacki, op. cit., p. 88, ap. Grätz, IX, p. 462.

s'a prețuit de bunăvoie ca la 45,000 taleri l-a prezentat totuși ca pe un prizonier Voivodului Transilvaniei¹⁾.

Sub domnia lui Mihai Racovița al Moldovei (1704—1705, 1708—1710, 1716—1727) Evreii avură multe de indurat alături cu ceilalți străini și locuitori baștinași, el i jăfuia de bani, etc.²⁾.

Stefan Cantacuzin al Valachiei (1714—1716), Domn acărui reutate o resimțiră toți, făcu pe Evrei să sufere mult. El, spre a-și da aparența unui domn prea cuvios, dărâamă sinagoga de lemn a Evreilor din București, cu toate că stetea într'un colț retras al orașului și le opri orice întrunire pentru sevêrsirea rugăciunelor lor (alle gottesdienstliche Versammlungen)³⁾. Acest domn «era omul cel mai nestatornic și atât de aplecat la răpire și nedreptate, încât n'a rămas preut sau mirean, boeriu sau comerțant mare sau mic, fără a fi jăfăuit sau strămbățit» de el⁴⁾.

Ne mai rămâne a releva din câte se știu pățite de Evrei *prin horde străine*, cari au reușit a se introduce în Principate, spre nenorocirea tuturor locuitorilor ei, dar mai ales a Evreilor.

La 1653, venind în Moldova horda de Cazaci a lui Chmelnicki, care a lăsat o pagină înfiorătoare în istoria Evreilor-ruși și poloni (1648—1649), spre a alunga din domnie pe Gheorghe Stefan și a reazeza în scaun pe Vasile-Lupu, ieșind victorioasă, începe a se împărăția prin Țară și a jăfui și omorâ pe oricine adăpostise numai pe vr'un potrivnic al Domnului, «atunci, ne spune *Paul de Aleppo* însoțitorul patriarhului Antiochiei, atunci o mare spaimă și teroare căzu pe Evrei și Turci, pe cari Cazacii ei jăfuiră și-i tratară cu o cruzime atât de mare, încât ar fi perit cu dese sevêrsire, să nu-i fi susținut Domnul nostru Patriarhul (Macarie). Nici nu era de mirare o asemenea purtare de la niște dușmani atât de inverșunați. Insuși Moldovenii fură tractați poate și mai rău. Pe Evrei Cazacii i băgau în turnuri și-i torturau acolo nopți întregi, pentru ca să facă să le spună averile lor. Inimile noastre se umpleau de amărăciune la plânsul atâtor familii și copii»⁵⁾.

¹⁾ Dr. E. Schwarzfeld, Măcelul Evreilor sub Mihai-Viteazu al Munteniei și Aron-Vodă al Moldovei, 1593—1594, în An. p. Is. IX, p. 70—83, unde se citează izvoarele contimporane, tipărite în *Tesaur de mon. ist.* p. 13, 218, 287; *Doc. Hurmuzache*, III, p. 465, 224—25, 228. — În această lucrare se combate în mod victorios *acuzarea trădărei*, dată de *Walter* ca motiv al uciderii Evreilor de Mihai Viteazu. Aceasta era un prejudet al timpului contra Evreilor, indeobște o credință oarbă și neintemeiată ca și luarea singelui, etc.—Nu putem însă admite părerea autorului acestui studiu, că întreaga comunitate din București a căzut victimă acestui măcel. — *) *Cronica Neculcea* la cazul Onițcani. — *) *Engel*, op. cit., I, p. 377—78. — *) *Fotino*, op. cit., II, p. 145. — *) *Archiva ist.* I, 2, p. 77. Data reiese prin faptul că în acel an a avut loc scoaterea din scaun al lui Gheorghe Stefan.

La 1789, Rușii impresurând Ismailul și isbândind să intre în cetate au făcut un măcel general, necrutând nici pe copii și prădând tot și toate. Numărul Turcilor, Armenilor și Evreilor periți atunci se urcă la 60,000 ¹⁾.

La 1812 veni la București cu armata rusă o oaste de neamul tătăresc, ce le zicea Calumci. Ca adevărați sălbatici «mănca orice vedea și le ieșea înainte..... încă și carne de om au fost măn-când pentru că la venirea lor au fost dat poroncă Camenski să-și păzească oamenii copiii și fetele de cătră ei; dar ei dovedind uli-tele pe unde locuiesc Ovrei mergea pe poduri repede cu cai, și dacă vedea vr'un copil sau fetișoară de Ovrei, se slobozia ca uliul ple-cându-se de pe cal, adevă de călare i răpea și-l băga în traista calului ce o avea la oblânc și fugia ieșind afară la ordie, noaptea el frigea întreg și el mănca cu tovarășii ce-i avea. Deci gelindu-se Ovreei că le mănacă copiii și dând bani mulți lui Camenski i-au ridicat din București și i-au trimis la ordia de la Cogea-Valtac și numai astfel scăpară Evreei de această nenorocire ²⁾.

Un șir mai jalnic și mai lung de suferințe grele îndurară Evreei în ambele Principate de la 1821, tot timpul duratei zaverii grecești. Mai n'a rămas un loc nepângărit de această adunătură fanariotică și toată furia o revărsau asupra Evreilor, ca odinioară Cruciații. Uci-deau bărbați, femei, copii în chip crunt și nemilos. Numai de frică le înghetea singele. Așa în Iași, pe când se serba o nuntă în curtea Sinagogei mari, se svonise apropierea eteriștilor. De spaimă moare pērechea ce se cunună și o parte din azistenti. Sute de Evrei își găsiră moartea sub ascuțișul săbiei eteriștilor, sute muriră de spaimă și mai toți, ce nu apucaseră să fugă, ajunseră la o mare sērăcie de pe urma prădăciunelor sistematizate și a stagnațiunei ge-nerale ce provocară în comerț. Turcii scăpară pe Români și pe Evrei de acest flagel teribil și-i resbunară cu prisos contra între-gei aceste horde de resvrătitori sălbatici ³⁾.

C U V Î N T F I N A L

Dacă ne vom gândi un moment la norii cei negri și în veci în-cărcăți, ce planau asupra capetelor nefericitilor Evrei în mai toate statele ajunse azi la o înaltă cultură; dacă vom trece în revistă acel

¹⁾ *Dionisie Eclesiarcu*, Cronograful țerei românești, în Tes. de mon. II, p. 182.—²⁾ *ibid.* p. 222.

³⁾ *Dr. E. Schwarzfeld*, Evreei sub Zavera, în An. p. Is., p. 13—34, unde se află toate deta-liile cu indicarea izvoarelor.

șir inforător de mesuri și fapte săvârșite asupra lor mai până în era modernă, când de potentăți fanatici sau tirani, și când de mase excitare și vom reflecta apoi la soarta Evreilor în Principatele române, vom trebui să recunoaștem, că starea lor era aci incomparabil mai bună; că judecând din punctul de vedere comparativ — singurul drept și cerut de critică în mod imperios — ajungem la neclintita concluziune, că Românii s'au arătat *toleranți* față cu Evreii.

Factorii, cari au contribuit la această toleranță, sunt multipli :

1) *Ireligiozitatea poporului de jos și ignoranța seculară a clerului român*, mărturisită și de scriitori pămănteni și străini și confirmată chiar prin documente¹⁾. Românul Moldovan mai cu seamă, nu se pasiona pentru chestii religioase, i păsa puțin de modul cum se inchina omul și preoții fiind alături cu el, negreșit că nu s'au putut petrece excese de acele, ce s'au petrecut în mai multe țări catolice, de o religiozitate adâncă, de un fanatism excesiv; unde preoții de rând credeau a face o faptă plăcută lui Dumnezeu, prin excitarea maselor la revoltă contra necredincioșilor Evrei.

2) *Influența mediului inconjurător*. Turcii, Polonii și chiar Ungurii, sub acărora suzeranitate Principatele se aflau succesiv, s'au purtat cu blândețe și bunățate față cu Evreii; ba aceștia se bucurau la ei, în acele timpuri, chiar de privilegiile întinse și de o mare trecere la curte și magnăți.

3) *Influența însemnată ce o exercitau Evreii-turci în Constantinopole* mai ales în veacul al XV și al XVI și favoarea de care s'au bucurat mulți la Sultani, Viziri și Pașale până în timpul de față, ceea ce a fost o vecinică stavilă în calea oricărui arbitrar pornit de la Domnie sau boerime; deoparte, cum am văzut, că la caz de restriște sau dorinți ambițioase aveau să recurgă la ajutorul Evreilor favoriți din Constantinopole, dealta, pentru că Evreii din Principate găseau la coreligionarii lor un sprijin puternic și direct. La orice lovitură mai mare, la orice năpaste ce cade pe capul lor ei aleargă în Capitala Turciei și dobândesc o reparațiune satisfăcătoare²⁾. Câteodată lovirea prea aspră a unui Evreu îl coastă pe domn chiar tronul său. Un asemenea caz el avem în Vodă Ion Mavrocordat al Moldovei (1744—1747)³⁾.

¹⁾ *Paul de Aleppo*, Ar. ist., I, 2, p. 69 și 88; *Matei de Pogoniana*, în *Tesaur de mon.*, I p. 34 și 370. *D. Cantemir*, op. cit., p. 259, 261, 283; *Melchisedek*, op. cit., II; un document al lui Grigorie Ghica al Moldovei, de la 1764, în *Uricariul I*, 147—57.

²⁾ Astfel în cazul de acuzare de sînge din Onițani, Niamț etc., în cazul lui Vlad-Tepeș, ce-l arată Capsali (vezi la cap. III și IV, etc. — ³⁾ *Cronicele României*, III, 209—210.

4) *Lipsa oricărui motiv de ură și nemulțumire contra Evreilor*, cari nu se indeletniceau, cum vezurăm, decât cu ocupații acăror necesitate era simțită și duceau un trai liniștit; nu turburau pe nimeni și erau de mare folos Țerei și boerimei prin aptitudinile lor comerciale. Nimeni nu putea avea nimic împotriva lor. Astfel sub Vasile Lupu, când furia poporului se revărsa asupra Grecilor impilatori, Evreii se putură plimba în plină libertate, nesuperați, și neatacați de nimeni¹⁾, căci nu le purta nimeni ură și nu era cine să întărească populația contra lor.

Un fapt mai caracteristic ni-l prezintă *literatura populară română*. Pe când ea mișue de cântece și snoave, în cari se condamnă și se blestemă pe Grec și alte neamuri străine, nu găsim un singur cântec, snoavă sau poveste, în care să se descrie în culori negre pe Evrei.

Românii au fost toleranți față cu Evreii, dar au binemeritat această toleranță, prin serviciile aduse Țerii și prin simpatiile ce și-au câștigat în popor. (Aplause prelungite).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prim-Secretar, **M. Schwarzfeld**.

¹⁾ *Paul de Aleppo*, în *Arhiva ist.* I, p. 83: «Turcii și Evreii umblau în public fără nici o frică sau bănuială, dară Grecii nu cutezau a se mișca din casele lor din cauza marii dușmăanii a Moldovenilor».

ALOCUȚIUNEA DOMNULUI PSANTIR

După cetirea Raportului se dă cuvântul d-lui I. Psantir. D-sa își exprimă fericirea de a vedea înființată această Societate și îndreptându-și atenția și asupra *cimitirilor*.

Explorarea acestora l-a preocupat totdeauna cu deosebire și apelasese chiar la junime prin «Maskeret Zion», tipărită la 1876, de a se înființa o *societate archeologică* pentru acest scop. «Trecură 10 ani de la 1876 și nimeni nu s'a gândit a îndeplini această cerere. Acum, în anul trecut tinerii, succesorii mei, și-au luat osteneala după inițiativa d-lui M. Schwarzfeld și au îndeplinit dorințele mele și au întemeiat cu mare succes Societatea Iuliu Barasch și eu mă găsesec între dênșii fericit și zic D-zeu să-i ajute să reușească la acel scop». D. Psantir relevă două inscripții mormentale aflate în călătoria lui de la 1868 și 1869, din care cea din Bacău cu cuprinderea următoare: «Supt această piatră zac remășițele d-lui Uchoz ben Josef mort la 29 Jiar și înmormentat la 15 Sivan anul 464».

La această inscripție d-sa observă: «Gândiți-vă D-lor la aceste cuvinte, ca cadavrul unui om să șeadă timp de vară 15 zile neingropat», negreșit ascunde vr'un incident dramatic, vr'o întemplantare jalnică poate pentru întreaga comunitate. Am cercetat cu stăruință spre a afla vr'o tradiție în legătură cu ea, dar în zădar. (Cuvintele d-lui Psantir se primesc în aplause).

D. *Președinte*, dă cuvântul d-lui Casier, I. D. Bally.

RAPORTUL DOMNULUI CASIER

Onorată adunare,

Prea stimabili mei colegi din comitet, bazându-se pe art. 9 din Statut mi-au impus îndatorirea d'a vă întreține câteva momente cu darea de seamă a stării financiare a Societății noastre. Inșă este prea jună, s'a fundat abia la 22 Iunie 1886 și prea puțin aş avea de zis. Câteva condee înșirate una după alta și starea financiară

pe timpul de la fundarea Societății și până la 31 Decembre anul trecut 1886, ar fi perfect rezumată.

Dar o asemenea dare de seamă ar fi prea puțin atrăgătoare și deaceea, stim. doamne și domni, cari vă aflați de față la această a noastră primă întrunire, vă rog să-mi acordați pentru câteva momente aceeși atențiune binevoitoare, ce ati arătat în ascultarea Raportului plin de farmec și de interes istoric al stimabilului meu amic d. M. Schwarzfeld, prim fondator al Societății noastre și neobositul ei Prim-Secretar.

Fără a mai stărui asupra celor zise de D-lui relativ la importanța și trebuința unei asociațiuni științifice cum este a noastră, fie-mi permis a intra d'a dreptul în materia cu care mi-am propus a vă întreține.

Partea care a atras mai mult atențiunea Societății și care prezintă pentru dânsa o mai mare importanță este fără îndoială *explorarea cimitirelor*. Aceasta însă necesitează cheltueli însemnate și comisiunea ad-hoc a Societății Iuliu Barasch a trebuit deocamdată să se mărginească la monumentele sepulcrali, ce se aflau la vedere, fără a mai căuta să pătrună mai adânc în pământ, unde după toate probabilitățile și indiciile are convingerea nestrămutată, că se află dovezi prețioase ale trecutului lui Israel în această frumoasă și binecuvântată Tară.

Cu concursul material al d-lor membri ai Societăților și Comunităților israelite din Tară, Societatea Iuliu Barasch se va sili a le scoate la iveală și a le scăpa astfel de uitare.

Cu toate acestea, Societatea Iuliu Barasch poate privi cu satisfacțiune cele isbândite de dânsa pe acest tărâm, dacă ia în considerațiune scurtul timp ce i-a fost dat a lucra într'această direcțiune și resursele de care a dispus.

Societatea a început a-și manifesta viața ei abia pe la 15 Iulie anul trecut, comisiunea explorării cimitirilor compusă fiind de bărbați cari au unii profesiunea de institutor, alții de student, nu putea întrebuința decât puținile zile de vacanță spre a-și face explorările. Nu trebuie uitat că la noi Israelii asociațiunile științifice nu se află în pozițiunea fericită a societăților similare ale altor popoare. Aiurea membri unor asemenea explorațiuni științifice au la dispoziția diurne frumoase, mijloace comode de transport, instrumente perfecționate, putend cheltui și cheltuind chiar sute de mii de lei.

Comisiunii noastre i-au lipsit toate acestea.

Cu o sumă de lei 52 bani 25 și într'un număr d'abia de 10 excursiuni, ea a fost totuși în stare să exploreze cimitirul cel vechiu din București, să descifreze și să copieze mai toate inscripțiile de pe pietrele nescufundate până la anul 1848.

Cu toată sobrietatea ei ânsă, Societatea are necesitate de bani și încă de mulți bani pentru a termina opera începută la cimitirul vechiu din capitală și a o continua prin toate unghiurile Țerei.

Societatea va mai fi silită în curând a face cheltueli nu mai puțin însemnate cu *editarea documentelor*, căci deși e foarte recunoscătoare și sigură de concursul binevoitor al ziarelor și revistelor, totuși publicarea de documente și acte în asemenea locuri, oricare ar fi bunăvoința și dorința proprietarilor lor, nu se poate face cu scrupulozitatea ce pretinde știința.

Tocmai pentru că a cunoscut toate trebuințele ei și modestia resurselor de cari dispunea, Societatea Iuliu Barasch a căutat a face în alte părți toate economiile putincioase.

Astfel deși a avut să-și înființeze tot materialul necesar unei noue societăți, să întretină o corespondență neîntreruptă cu membri ei activi de prin toate unghiurile Patriei, ea n'a cheltuit decât minima sumă de lei 41 bani 15 pentru speze de cancelăria și mărci și lei 77 bani 35 pentru speze extraordinare, ca acte, imprimate etc. așa încât mai are în rezervă suma de lei 192,25 dintr'un total de lei noi 344, strâns prin următorii d-ni membri activi de la membri ce obținură Societății, prin stăruințele lor :

Prin d. I. Psantir	de la 1 membru	3 Lei
» » A. Turcu	» » 1 »	3 »
» » Ph. Lasar (Craiova).	» » 3 »	16 »
» » Aba Abrahm (Roman)	» » 3 »	9 »
» » Isr. Șapira (Ploești)	» » 3 »	9 »
» » I. Weissberg	» » 5 »	15 »
» » L. Cassvan.	» » 6 »	18 »
» » M. Schwarzfild	» » 57 »	270 »
De la Congregatia israelito-spaniolă din București		
donatiune		20 »

Total . . . **363 lei**

Socotit după cotizație avem la 76 membri achitați :

52 cari plătesc câte 3 lei

1 » » » 4 »

8 » » » 5 »

6 » » » 6 »

6 » » » 10 »

1 » » » 12 »

1 » » » 15 »

1 » » » 20 »

Din escedentul ei, comitetul a hotărât a destina suma de lei *una sută cincizeci* ca primă donațiune pentru fondul ce a hotărât a intemeia, sub numele de «*Fondul Barasch*», spre a incuragea tipărirea de opere de un interes istorico-cultural cu privire la Ebreii din Țerile române și prin premii acordate in baza unui concurs a resplăti pe tinerii israeliți de prin școli primare și secundare, cari se vor fi distins la studiul Istoriei Românilor.

Comitetul Societății speră a realiza acest fond prin subscriptiuni populare și prin serbarea ce va organiza cu ocaziunea aniversării a 25-a a încetării din viață a ilustrului și primului profesor de științe naturale, in onoarea căruia s'a dat Societății numele de Iuliu Barasch.

Onorată Adunare,

Mozaismul mai liberal decât alte religii și legislatiuni n'a exclus niciodată pe *femeea* de la nici o întreprindere folositoare omenirei. Ea a fost considerată totdeauna in Israel precum zice Biblia *o soață neseparabilă bărbatului*.

Statutele Societății Iuliu Barasch nu puteau comite neurbanitatea d'a exclude sexul frumos. Locul femeiei este pretutindeni unde se tratează d'a face bine, și ce bine mai mare poate fi ca a căuta să smulgă din abisul uitării memoria faptelor bune și laudabili ale predecesorilor noștri și a le prezenta ca niște modele demne de imitat generațiunilor prezente și viitoare?

Femeele aparțin de drept Societății noastre și ele ne vor aduce obolul lor, precum ne-au adus in astă seară farmecul prezentei lor și vor contribui a-i da un avânt mai presus de toată așteptarea.

Comitetul Societății Iuliu Barasch le va păstra o eternă recunoștință precum va fi totdeauna gata a recunoaște meritul oricărei lucrări spirituale sau materiale de oriunde i va veni; destul ca ea

să aparțină cercului de activitate ce și-a însemnat de la fundarea ei și pe care el va urmări nestrămutat până la ajungerea țelului ei, care este ridicarea unui sanctuariusu istoric al judaismului și Iudeilor în Țările române.

Când peste câteva sute de ani, urmașii noștri aducându-și aminte de porunca biblică: זכור ימות עולם וגו', adu-ți aminte de timpurile vechi, vor resfoi actele publicate prin silințele Societății noastre, vor contempla copiele fidele ale inscripțiilor și monumentelor atunci roase poate de tot de dintii timpului, vor binecuvânta memoria susținatorilor și propagatorilor acestei instituțiuni și astfel în locul unor statue peritoare se va ridica un monument literar mai superior oricăror alte monumente și care nu va peri niciodată și contemplând opera noastră vor exclama despre dânsa precum se zice în biblie despre opera marelui architect al Universului: «Vayar Elohim et col așer asa veine tov meod», Și vezu D-zeu tot ce a făcut și eată era foarte bine. (Aplause prelungite).

Casier, **I. D. Bally.**

D. *M. Schwarzfeld* propune numirea unei comisiuni de control, spre verificarea bilanțului prezentat de d. Casier, care să binevoască a-și aduce referatul în a doua sară. Se acceptă și se aleg d-nii *Solomon Taubes* și *Ioseph Gänsel*, membri titulari.

După aceasta ședința se închide fiind orele 11.

Seara II, 1 Februarie 1887

Președinția d-lui Dr. M. Taubes, orele 8^{1/2}, prezent fiind Comitetul, membri societății din Capitală și un numeros auditor.

Se dă cetire unei adrese a d-lui Dr. *Ad. Stern*, prin care se scuză, că nu poate ține în astă seară conferența anunțată.

D. *L. Șaineanu* se sue pe tribună și vorbește timp de o oră despre «Martiriu și devotament». Adunarea primește conferența cu o vie salutare de aplause.

După d-sa, d. Dr. *M. Taubes* citește un studiu al d-sale «Despre poezia ebraică», care e asemeni primit în aplause.

D. *Prim-secretar* anunță adunării, că apelul ce d. Casier Bally a adresat Damelor de a se înscri ca membre în Societate, a avut

efectul dorit ; asemeni a inceput Comitetul a primi responsuri asupra apelului ei către Societățile israelite din țară ; Soc. *Zion* din București și Soc. de domnișoare *Benoth-Zion* din Craiova au binevoit a ne anunța, că ne-au votat subvenții fixe anuale.

Aceste comunicări se primesc in aplause.

Ședința se suspendă pentru 10 minute ; la redeschidere d. *M. Schwarzfeld* dă cetire unui proiect elaborat de d-sa, pentru înființarea unei «Comisiuni permanente de propagandă». Proiectul e admis cu o singură modificare cerută de d. Dr. *M. Beck*, ca petrecerile anuale ce se vor da in folosul proiectatului «fond Barasch» să nu se dea in ziua morții acestui bărbat.

Apoi se procede la alegerea Comisiunii in număr de 9, din cari au acceptat votul Adunării D. *Leon Teich*, ales ca președinte, d. *Elias Nemțianu*¹⁾ ca secretar și d-nii *Samuel Șrager*, *Friedrich Bernfeld*, *Iosef Gänzel* și *Berthold Weinberg*, ca membri.

D. *I. Gänzel* dă cetire Raportului despre starea casei, verificată de d-sa și d. *S. Taubes*. Arată că toate s'au găsit in deplină regulă și dau d-lui Casier descărcarea cuvenită.

Se procede apoi la adunarea plicurilor de vot ; d. Secretar I depune plicurile inchise sosite din provincie D-nii cari nu și-au înaintat voturile sunt : Michel Asiel, Const. Crișian, Iosef Kaufmann, Samuel Pineles, N. C. Popper, Moritz Porn, Dr. Adolf Stern, M. Steureanu și H. Tiktin.

Votanți 31, majoritatea absolută 17 voturi.

D. Dr. *Beck* cere a se admite la vot și pe membri titulari.

D-nii membri titulari *Iuliu Pop* și *Max Gaster* sustin această cerere.

D. Președinte observă că Statutul nu dă drept a se face modificarea vr'unui articol, dacă n'a fost propus cel puțin cu o lună înaintea adunării generale ; că se ia act de propunere și se va supune votului Adunării generale celei mai apropiate.

Se procede la despuiarea scrutinului, după ce se numesc ca Seretari de scrutin pe d-nii membri activi *I. Weissberg* și *A. Turcu*.

Rezultatul scrutinului este :

Președinte : Dr. *M. Taubes* cu 22 voturi (Dr. Beck 3, L. Șaineanu 3, Dr. A. Stern 2, M. Schwarzfeld 1).

Vice-președinte : L. Șaineanu 23 voturi (Dr. Taubes 5, Dr. Stern 1, Bidjarano 1, 1 vot nul).

¹⁾ D. Nemțianu demisionând apoi din Secretariat a fost înlocuit cu d. I. Gänzel.

Prim-Secretar : *M. Schwarzfeld* 29 voturi (Şaineanu 1, 1 gol).
 Secretar al II : *L. Cassvan* 22 voturi, (diverşi a 1 sau 2 voturi,
 2 nule).

Bibliotecar : *H. Bidjarano* 26 voturi (3 a 1 vot. 2 nule).

Casier : *I. D. Bally* cu 26 voturi (Bidjarano 2, 3 anulate).

Consilier : *I. Psantir* 22 voturi (8 cu diverse nume).

După proclamarea membrilor Comitetului şedinţa se inchide fiind
 orele 11¹/₂.

II. ESTRASE

DIN PROCESELE-VERBALE ALE ŞEDINŢELOR COMITETULUI DIRIGENT¹⁾

Şedinţa I din 29 Iunie 1886.

Preşedinţia d-lui Dr. M. Taubes preşedinte.

D. Dr. *M. Beck* oferă coloanele ziarului «Revista israelită», de
 sub redacţia d-sale, pentru orice comunicare a Societăţii. Se ac-
 ceptă cu mulţumire. *Cluj / Central University Library Cluj*

Se decide a se adresa un apel la toate *ziarele israelite din ţară*,
 spre a inscri Societatea cu unul sau două exemplare gratuite.

Se votează *Instrucţiunile* pentru membri activi, după formularul
 prezentat de d. M. Schwarzfeld.

D. *I. Psantir* atrage atenţia, că ar fi necesar să avem membri
 activi şi onorifici şi în *Basarabia* şi *Bucovina*, ca unele ce au fost
 provincii române. — Se decide a se stărui să se afle persoanele ce
 ne-ar putea fi de folos în aceste provincii.

D. *L. Cassvan* propune a se numi o comisiune ad-hoc pentru ex-
 plorarea *cimitirelor* din Capitală. Se acceptă. Se numesc în comi-
 siune d-nii *L. Cassvan*, *I. Psantir* şi *I. Weissberg*, şi se decide a
 se pune la dispoziţia d-lor suma ce va necesita această întreprin-
 dere ştiinţifică. Conform propunerii d-lui M. Schwarzfeld, pietrele
 se vor copia prin calchiare sau presiune, cu hârtia proprie pentru
 acest scop.

¹⁾ Comitetul dirigent s'a ales de membri fondatori în şedinţa de constituire, 22 Iuni 1886.
 şi s'a compus astfel : *M. Taubes*, preşedinte, *L. Şaineanu*, vice-preşedinte. *M. Schwarzfeld*,
 prim-secretar, *L. Cassvan*, al II secretar, *I. D. Bally*, Bibliotecar şi Casier provizoriu, *H*,
Bidjarano, consilier.

La aceeaşi întrunire s'a votat *Statutul* prezentat de d. *M. Schwarzfeld* şi s'a numit cea
 mai mare parte din membri activi, propuşi de d-sa şi câţiva de d-nii *L. Cassvan* şi *I*.
Weissberg.

Tot după propunerea d-lui M. Schwarzfild se decide a se face cunoscut înființarea societății la soția repositului Dr. Barasch și întregei sale familii; a se tipări un *apel* către public prin ziare pentru donare de documente, cărți și ziare ce ne pot interesa și în special să se stărue că societatea ține a intra în posesiunea *arhivelor societăților disolvate*, ca unele ce conțin date pentru istoria comunităților respective.

Ședința a II-a din 6 Iulie 1886.

Președinția d-lui vice-președinte L. Șaineanu.

D. *Hillel Kahane* din Botoșani propune în răspunsul său de aderațiune ca Societatea să editeze manuscriptul inedit al operei ebraice a Dr. Barasch intitulată: «Ozar-cochma»; se oferă la revizuirea și îngrijirea tipării manuscriptului. — Societatea nedisponând încă de mijloace nu se poate discuta această propunere.

Se decide ca *răspunsurile* confirmând primire de scrisori, acte, etc. să se facă direct de Secretar în numele Comitetului.

Se admite întocmai *Planul pentru descriere de comunități* prezentat de d. M. Schwarzfild, o călăuză necesară pentru membri Societății.

D. *M. Schwarzfild* propune a se înființa *carte de membru* de formatul cartelelor de poștă, hârtie albă, care să se libereze fără plată, imediat după achitarea cotizației, la membri activi și titulari, cum și la cei onorifici și extraordinari.

D. *Bally*, casier, comunică, că a scos pe hectograf 160 de chitanțe.

Se numesc cu unanimitate de voturi ca *membri onorifici* pe d-nii *Isidore Loeb* în Paris și *Marco Antonio Canini* în Veneția.

Ședința a III-a din 20 Iulie 1886

Președinția d-lui preș. Dr. M. Taubes.

D. *Bally* comunică că a mai hectografiat 40 chitanți, în total 200. D-nii membri luându-și personal sarcina *incășărilor*, se decide a se trece în raport No. aderentilor și a sumei ce fiecare a reușit a încasa.

Se mai decide ca cotizația anuală, ce se va stringe în acest an, să se treacă cu termenul până la 31 Decembrie 1886 și nu până la împlinirea anului societar.

Comisiunea ad-hoc pentru explorarea cimitirelor din București,

comunică, că a vizitat cimitirul cel vechiu și a făcut constatări foarte importante, dar că, spre a-și putea face datoria în mod complet i va trebui mijloace bănești mai însemnate. Se discută și asupra modului mai practic în care s'ar putea proceda la explorarea, ca să fie făcută în mod deplin și sistematic. Se mărește comisiunea cu d-nii *Dr. M. Taubes* și *I. D. Bally* și-i se lasă libertatea a-și atrage ajutoare din bătrâni sau tineri, pe oricine va crede că-i va putea fi de folos.

Ședința a IV din 27 Iulie 1886

Președinția d-lui pres. *Dr. M. Taubes*.

D. Isidore Loeb răspunde Societății mulțumind pentru titlul de membru onorific, ce i s'a acordat.

D. Dr. E. Schwarzfeld în răspunsul său de aderare, cere motivat a se suprima din Statute paranteza introdusă în art. I, sunând astfel: «în memoria bărbatului, care a inaugurat istoria Evreilor din țară»; această paranteză neconstituind un ce esențial al Statutului, neînsumând vr'o dispoziție, se admite suprimarea și omiterea ei din edițiile viitoare.

Se ia cunoștință, că *Archiva comunității din București*, conținând dosare vechi, și care se credea de mult nimicită sau perdută, se află păstrată în localul școlii Israelito-române din Capitală.

D. Dr. M. Taubes cere a se introduce în Instrucțiuni cererea ca membri să se intereseze a afla și a comunica Societății pe toți Evreii din Țară, cari în diverse timpuri s'au convertit la creștinism. Se acceptă.

Ședința a V din 10 August 1886

Președinția d-lui vice-pres *L. Șaineanu*.

Comisiunea ad-hoc pentru explorarea cimitirilor comunică începutul activității ei. *D. M. Schwarzfeld* expune pe larg planul după care comisiunea are a proceda spre a-și isprăvi lucrarea mai repede și mai cu succes.

Se decide ca comisiunea să aibe a-și redija Raportul în înțelegere cu Comitetul.

Comitetul luând cunoștință, că la d. lct. col. *Papazoglu* se află o piatră mormentală cu inscripție evreească, delegă pe d-nii *Cassvan* și *Psantir*, spre a scoate copia pietrei și a lua detaliile necesare.

Sedința a VII din 14 Decembre 1886

Președinția d-lui pres. Dr M. Taubes.

Se decide ca comunicările, extrasele și documentele transmise Societății să fie examinate de d-nii *L. Șaineanu* și *M. Schwarzfeld*; cele ebraice de d-nii *H. Bidjarano* și *L. Cassvan*, cari vor decide despre publicare. Executarea publicării aparține *secretarilor*.

Se decide a se publica documentele Societății și in ziarul «Infrățirea», originalele ebraice in «Hajoetz».

D. *Aureliu Turcu*, memb. activ, propune a se acorda un premiu d-lui *I. Psantir*, in vederea meritelor sale pe tărîmul istoriei Israelitilor-romani.— D-nii membri ai Comitetului recunosc in unanimitate meritele insemnate ale d-lui *Psantir* și decid după propunerea d-lui *M. Schwarzfeld* de a-i se face elogii in Raportul ce se va prezenta la Adunarea generală și a se arăta, că Comitetul neputendu-și manifesta altfel recunoștința pentru serviciile aduse de d. *Psantir*, a hotărât a-i tipări *biografia* ca supliment la raport.

Se decid următoarele cu unanimitate și se hotărăște a se comunica membrilor activi prin o circulară:

1) De a nu se trece in Raport decât acei membri, ce-și vor fi achitat cotizația anuală.

2) Că membri activi își pot publica lucrările lor istorice oriunde vor, însă să binevoască a le comunica intei ca manuscrit comitetului.

3) De a se pune in vederea membrilor, că sunt obligați conform statutului de a face comunicări semestriale.

4) Adunarea generală să aibă loc la 31 Ianuarie și 1 Februarie și ca Raportul primului secretar să formeze o schiță istorică, bazată pe tot materialul cunoscut până azi.

D. *L. Cassvan* comunică, că in înțelegere cu d. casier a cumpărat un teanc de acte aparținend mai ales foastei *Soc. Sinai*. — Se aprobă.

D. *M. Schwarzfeld* propune a se adresa un apel către comitetele comunităților și ale societăților israelite din Tară, spre a ne acorda subvenții benevale, anuale, căci numai astfel putem avea șanse de a merge cu tărie inainte la implinirea scopului nostru, întreprinzend succesiv explorarea tuturor cimitirelor, etc.

Se acceptă unanim propunerea și se decide a se tipări formularul prezentat de d-sa.

D-nii *Cassvan* și *Psantir* comunică, că au vizitat pe d. *Papazoglu*. *Piatra* n'are nici o importanță, de oarece nu poartă nici o dată și d. let.-col. *Papazoglu* nu indică măcar in mod sigur locul provenienței ei.

Sedința a VIII-a din 4 Ianuarie 1887.

Președinția d-lui vice-președ. L. Șaineanu.

D. Dr. *E. Schwarzfeld* intr'o scrisoare adresată Societății propune 1) a se serba la 3 Aprilie 1888 a 25-a aniversare a morții Dr. *Barasch*; 2) a se aranja subscripții populare pentru a se putea întemeia un fond *Barasch*, cu menirea de a incuraja tipărirea de opere sau a servi ca premii pentru elevi; 3) să se întreprinză editarea operilor lui *Barasch* cu privire la Evrei, făcându-se in acest scop liste de subscripții.

Primele 2 propuneri se primesc in principiu unanim. Se decide a se regula ca *Fondul Barasch* să se inaugureze in ziua aniversării a 25-a a morții sale; subscripțiile pentru acest fond să înceapă după Adunarea generală, când se va preciza in mod definitiv menirea lui și modul in care să se serbeze ziua de 3 Aprilie 1888, spre a fi și o serbare demnă și priincioasă fondului.

La punctul al 3-lea d. Șaineanu propune tipărirea unui *Album-Barasch*, in care să figureze cele mai frumoase și mai interesante bucăți din suma operelor sale, cum și elogiurile aduse la diverse ocazii acestui merituos bărbat.

Se amână deciziunea pentru altă ocazie; punctul al treilea rămânând a se mai discuta.

D. Șaineanu se însărcinează a-și prelucra și complecta biografia d-sale asupra d-lui *Psantir*, odată publicată, spre a se putea tipări ca adaus la Raport.

Se fixeaza programa Adunării generale (in modul cum s'a urmat).

Se decide a se însărcina pe cineva cu copiarea întregii arhivi a comunității din *București* contra unor plăți modeste.

Sedința a IX din 11 Ianuarie 1887.

Președinția d-lui preș. Dr. M. Taubes.

Se votează cu unanimitate de voturi ca membri onorifici pe d-nii *H. Grätz* in *Breslau*, *Abr. Harkavy* in *Petersburg*, *M. Kayserling* in *Budapesta*, *M. Steinschneider* și *M. Berliner* in *Berlin*, *Ad.*

Neubauer in Oxford, *Joseph Halevy* in Paris, Dr. *Ad. Jellinek* și *G. Wolff* in Viena.

Sedința a X din 25 Ianuarie 1887.

Președinția d-lui preș. Dr. M. Taubes.

D. M. *Schwarzfeld* dă citire *Raportului* d-sale până la capitolul al II-lea.

Comitetul aprobă unanim partea cetită, ca bună de a se prezenta la Adun. gen.

Se decide ca după cetirea *Raportului* d-lui prim-secretar, să se dea cuvântul d-lui *Psantir*, spre a spune câteva cuvinte despre Societate.

D. A. *Lazarovici*, dorind a servi societatea s'a angajat a-i face copiele necesare din archiva comunității, etc. cu pretul de 10 lei la 30 coli.

Sedința a XI din 30 Ianuarie 1887.

Președinția d-lui preș. Dr. M. Taubes.

D. M. *Schwarzfeld* cetește restul *Raportului*. Se aprobă asemenea unanim.— Se decide ca să se omită la cetire pasaje mai secundare sau de detaliu, spre a nu se obosi pe auditori depășind peste 2 ore.

D. Dr. M. *Taubes* expune cele ce voește a rosti la Adunarea generală ca alocuțiune; se citește *Raportul* financiar al d-lui I. D. *Bally* și se aprobă deasemeni in mod unanim.

IACOB PSANTIR

INTAIUL CRONICAR AL EVREILOR DIN ROMANIA

SCHIȚA BIOGRAFICA

Iuliu Baraș, neuitatul bărbat, care a contribuit atâta pentru răspândirea culturii în patria sa adoptivă, a fost cel dintâi, care a făcut cunoscut Europei pe coreligionarii sei români. Într'o serie de inte-

resante studii, publicate în limba franceză¹⁾ în curs de câțiva ani, el tractează starea, în care se aflau în timpul său Evreii din Prin-

¹⁾ *Sur la position actuelle des Juifs dans les Principautés danubiennes* în *Archives Israélites* Anii 1854—1856.

cipate. Situațiunea materială și intelectuală a comunităților israelite din acea epocă fu principala preocupățiune a ilustrului naturalist. Trecutul Evreilor din România—chestiune de o importanță capitală—rămase însă necunoscut, așa că mulți bărbați distinși și iubitori de adevăr nu s'au sfiit a-i declara de străini și de origină cu totul recentă.

A fost rezervat unui om simplu dar pătruns de entusiasm pentru adevărul istoric de a întreprinde și duce la bun capăt această grea sarcină.

A dovedi într'un chip netăgăduit existența seculară a părinților noștri în țările dunărene, a confirma prin documente scrise și ne-scrise vechimea Evreilor pe pământul vechei Dacie—iată ceea ce și-a propus și săvârșit cu o rară abnegațiune, cu un zel exemplar neobositul bărbat, care formează subiectul acestei schițe. Deși lipsit de binefăcătoarele rezultate ale educațiunii moderne, *Iacob Psantir* e inzestrat cu adevărata intuițiune a istoricului și cu acea nețăr-murită iubire a științei, cari înlocuiesc până la un punct lipsurile inevitabile ale autodidaxiei. Numai rarului seu devotament pentru binele fraților sei se datorește colationarea unei mulțimi de acte, documente și tradițiuni, cari, în mare parte, vor fi fost pierdute pentru generațiunile viitoare (cu deosebire tradițiunile istorice și inscripțiunile mormentale) și cari, astfel păstrate, vor înlesni cer-cetările viitorului istoric.

* * *

Iacob Psantir se născu la 1820, Iunie 6 (intăia zi de Șebuoț) în orașul Botoșani dintr'o veche familie pămănteană. Părintele seu *Zeilig*, poreclit *Franțuzul*, pentru că cunoștea mai multe limbi străine, servise mult timp ca dragoman la consulul francez din Iași. Între anii 1828—31 mai multe calamități loviră Principatele: o ciumă grozavă urmată de holera cea mare din 1831, o foamete cumplită și greutatea invasiunii străine bătuiră Moldova în răs-timpul acestei triste perioade. Familia lui Psantir nu fu cruțată de teribilul flagel, care secerase o mulțime nenumărată de victime. Părintele seu muri de holera și el rămase orfan la vârsta de 11 ani. Familia sa, silită de împrejurări, părăsi orașul natal și se strămută la Iași. Aci tânărul Psantir intră într'o *Talmud-Tora* sau școală ele-mentară, unde toată învățătura conzista pe atunci într'o searbădă tra-

ducere a Pentateucului. De învățământul limbei române nici vorbă nu putea fi într'un timp, când renașterea Românismului însuși nu trecuse încă peste epoca de zămislire. Totuși mai târziu el se dăte cu multă ardoare la studiul acestei limbi. Și când considerăm metoda imposibilă a dascălilor din acea epocă de tranzițiune—cunoscută din clasică descriere a lui Const. Negruzzi ²⁾—și greutatea de tot felul, ce întâmpina cel ce se dădea unui atare studiu, trebuie să admirăm într'adevăr tăria voinței și a caracterului său. Numai autodidaxiei datorește Psantir o bună cunoștință a limbei ebraice—ceea ce l'a pus în stare de a utiliza cele mai bune izvoare istorice scrise în această limbă—precum și aceea a limbei române³⁾, care i-a servit drept călăuză în anevoioasele sale cercetări.

Ajuns în vîrsta de 13 ani, el trebui să-și aleagă o carieră, cu care să întâmpine nevoile vieții. Se apucă de învăța muzica sau mai bine zis îmbrățișă meseria de lăutar, care era foarte lucrativă în acea vreme — scripca și lăuta fiind pe atunci tovarășele nedespărțite ale oricărei bucurii a vieții—și o duse chiar departe în această privință. În capul unei trupe de țigani—aproape singurii adepți ai acestei arte — Psantir cutreiera Muntenia, adeseori chiar și Turcia. În aceste excursiuni transdanubiane, cari durau câteodată ani întregi, el avu ocaziunea de a-și însuși limba turcească, ce o vorbește și astăzi. Talentul său muzical i deschidea toate ușile și dînsul avu onoarea de a desfăta cu lăuta sa, ce o mîneaua cu multă dibăcie, pe boierii cei mai de frunte. Ba încă ca unul, ce a făcut atâtea călătorii, el se întreținea adesea cu dînsii și avea prilej de a asculta intimele lor convorbiri.

În acest interval al vieții sale se rapoartă un eveniment, care a fost de mare însemnătate pentru ulterioarele sale indeletniciri și care a produs într'însul o completă metamorfoză.

Ce împrejurare i revelă vocațiunea sa și ce îmboldire neașteptată transformă pe veselul cîntăreț într'un cronicar serios? Insuși autorul va satisface curiozitatea noastră. Eată într'adevăr ce citim într'o scurtă autobiografie, ce precede una din scrierile sale ⁴⁾:

«Una din acele convorbiri, la cari azistam și luam parte totdeo-

²⁾ Negruzzi, *Scrieri*, vol. I, p. 3—15 («Cum am învățat românește»).

³⁾ Observăm în treacăt, că cronicarul nostru, familiarizat cu vechea scriere cirilică și citind numai caracterele latine fără a le putea scrie, obișnuiește a transcrie cu litere ebraice cuvintele românești.

⁴⁾ *Maskereth Tion* (Amintirea Sionului), p. VII urm.

dată, fu ultimul indemn, care mă îmboldi la compunerea cărților mele. . . .

«Par'că văz încă acea scenă cu viile ei culori și, cât timp ursitoarele vor toarce firul vieții mele, voi păstra în amintirea mea seara de 1 Ianuarie a anului 1855, când eu, împreună cu alți 4 colegi ai mei, furăm invitați la mănăstirea Babeni (aproape de Râmnicu-Sărat, nu departe de linia de despărțire între Muntenia și Moldova) de egumenul grec părintele Anania spre a cânta înaintea unei societăți compuse de vr'o 40 de oaspeți, boieri din cei mai de frunte.

«Vinul escelent dete un curs liber veseliei generale, în urma căreia se desfășură o interesantă discuțiune între boierii moldoveni și munteni.

«Pro și contra sburau ca gândul și ambele partide stăruiau în statornicele lor aserțiuni.

«Fată cu Europa, esclamă o partidă, e o rușine de a privi o clasă de oameni (pe Țigani) ca robi și a-i trata ca niște vite» — la care partidă moldoveană adăoga: «Atunci nu trebuie emancipat numai Țiganii, ci și Evreii, sau să li se dea cel puțin drepturi comunale».

«Această ciudată propunere produse un efect electric asupra partidei muntene, care răspunse: «Ce nerozie! Nici măcar a zecea parte dintre Evreii din România nu sunt născuți din părinți pământenți — cei mai mulți au imigrat din Galiția și Rusia și n'au nici o idee de limba și de istoria țării!»

«Discuțiunea devenind violentă, egumenul interveni: «Fraților — zise el — nu'mi plac certele și contrazicerile. Suntem cu toții 70 de inși. Un singur Evreu se află în mijlocul nostru. Să auzim părerea lui — mi se pare că e din Turcia» (Obicinueam adesea a vorbi turcește cu dânsul).

«Această propunere a sf. sale înlătură ori ce pretext și fui imediat invitat pentru acest scop.

«Ești Evreu? Unde te-ai născut? De când te afli în România?» sunau întrebările, ce mi se adresau.

«Sunt Moldovan de ritul mozaic și trăiesc în Moldova, patria mea, deja de 200 de ani; căci străbunii mei se născuseră în Suceava, fosta capitală a Moldovei. Monumentele lor (funerare) adevărate încă aceasta într'un mod netăgăduit. Eu însă m'am născut în Botoșani».

«Cuvintelor mele decizive urmă o pauză generală, în timpul căreia căutai a reocupa locul meu de la orchestră. . . .»

* * *

Din acel moment o schimbare desăvârșită se petrecu într'insul, Era mereu preocupat de idea de a inveda zisele sale. Psantir se hotără pentru acest scop a publica biografia propriei sale familii. La 1865 el începu această lucrare, dar o întâmplare neprevăzută dete o altă direcțiune năzuințelor sale.

Când principele Cuza fu silit să abdice la 1866, de pretutindenea începură a răsuna epitetele de «străini—vagabonzi», cari se aplicară atunci Evreilor și cari s'au perpetuat din nefericire până în zilele noastre. Indignat de o asemenea insultă nemeritată, Psantir se decise a șterge pata rușinoasă întipărită pe fruntea fraților săi în disprețul adevărului și al dreptății. Părăsind idea primitivă de a scrie biografia familiei sale, el luă asupra-și sarcina de a scrie «biografia poporului seu», în care să dovedească într'un mod palpabil, materialicește, protivnicilor săi, cum că acest popor există de secole în această țară.

Deatunci începe activitatea lui Psantir.

Timp de 5 ani de zile colacionă densus diferite documente privitoare la trecutul Evreilor din România. La 1869 întreprinse o călătorie, cutreierând Muntenia și Moldova în toate direcțiunile, vizitând localitățile cari îl puteau interesa și strângând de pretutindenea materiale pentru studiul favorit, care devenise o necesitate a vieții sale.

Inchipuiți-vă pe un om cu totul lipsit de mijloace și cu o grea familie, care jertfește totul pentru o nobilă năzuință și veți căpăta o idee de critica situațiune a cronicarului nostru, care fără un ban în pungă dar cu inimă entuziastă se devotează interesului obștesc, neașteptând altă răsplată de cât revendicarea unor titluri pe nedrept contestate fraților săi. Putea-vom descrie piedicele și greutatea, ce drumetul întâmpină în spinoasa sa cale? Amăgirile, descurajările. adanca amărăciune față cu regretabila nepăsare a coreligionarilor săi. toate acestea nu-l abătură un moment de la ținta ce urmărea.

Psantir străbătu întreaga Moldova, culegând cu o pioasă îngrijire tradițiuni din bătrâni privitoare la evenimente importante din istoria modernă, de pildă asupra pozițiunii Evreilor în vremea Zaveriei de

la 1821, despre care posedem numai puține relațiuni scrise. În mijlocul iernei vizită densul diferitele cimitire israelite, desgropă cu propriile sale mâini pietrele mormentale pe jumătate afundate în pământ, străduindu-se a copia și citi inscripțiunile lor.

Explorarea acelor vecinice locașuri, în cari zace de secole cenușa părinților noștri, revărsă o mare lumină asupra existenței trecute a Evreilor pe solul acestor țări.

Rezultatele obținute prin descifrarea inscripțiunilor mormentele le am expus într'un articol special, în care accentuând importanța unor asemenea cercetări, ziceam :

«Ar fi deja timp, ca Evreeii să înceapă a se îngriji de aceste pioase rămășițe, pe cari în multe locuri fanatismul călugărilor sau despotismul Turcilor le a nimicit, dacă n'au ajuns singure prada timpului.

«Cele încă în ființă ar trebui supuse unei noue și scrupuloase cercetări spre a se putea completa astfel mărturiile autentice culese din cimitire de neobositul muncitor, care a consacrat o viață de om pentru a păstra viitorimii pe acești marturi muți ai vechimii Evreilor în Dacia»¹⁾.

Psantir depuse rezultatele îndelungatei și desinteresatei sale munci în două modeste opere, scrise în dialectul evreo-german spre a fi accesibile publicului israelit pentru care erau destinate. Prima apără sub titlul de *Cronica Țării românești* (Iași, 1871), în care autorul caută a dovedi, că Evrei s'au aflat în Dacia cu șase secole înaintea lui Hristos, expune o scurtă descriere geografică—cu multe puncte de privire la Evrei — a ținuturilor cari alcătuiau odinioară teritoriul Daciei și conduce istoria domnitorilor Munteniei și Moldovei până la Ștefan cel Mare (1525). A doua carte poartă titlul de *Istoria României cu privire la Evrei* (Lemberg, 1873), în care reluând firul istoric cu Ștefan cel Mare el continuă până la 1848, relevând în special faptele privitoare la Evrei.

Aceste două opere, deși lipsite de critică, sunt totuși de mare însemnătate pentru cel ce se consacră unor asemenea cercetări. Meritul lor cel mare stă însă mai ales în inscripțiunile mormentale și în tradițiunile din bătrâni.

Importanța lor a fost recunoscută de bărbați ca Dr. *M. Lazarus* din Berlin, Rabinul Dr. *M. Kayserling* din Peșta și S. *Alatri* din

¹⁾ Vezi articolul *Inscripțiunile mormentale israelite și în special cele din România* publicat în *Fraternitatea*, An. VI, p. 55--56.

Roma, cari onorară pe autor cu scrisori de felicitare. Venerabilii Rabini *A. Cassvan* din Râmnicu-Sărat, *Eisig Taubes* din Bêrlad, *S. F. Taubes* din Iași, *I. A. Șor* din București; ebraiștii *I. Korn* și *Hillel Kahane*; onorabilii predicatori *Antoine Lévy* și *Dr. M. Beck*, precum și răposatul *Iehoșua Halevi*, recomandară cu multe elogie întrebuintarea lor.

Ele au fost deja consultate de învățatul *I. A. Hurvitz* în opusculul său ebraic «România și America» (Berlin, 1874) și utilizate de *d. Isidore Loeb*, în importanta sa operă relativă la situațiunea contemporană a Evreilor: *La situation des Israélites en Roumanie* (Paris, 1879), care formează un fel de complinire la pomenitele opere ale lui *Psantir*.

Psantir are meritul de a fi popularizat printre Evreii necărturari o cunoaștere mai de aproape a trecutului acestei țări și a situațiunii sale geografice.

Dorind ca faptele expuse în ale sale două cărți să poată fi cunoscute în esență de un public mai mare, autorul publică în limba germană sub titlul de *Amintirea Sionului* (București, 1877) — numită astfel în onoarea Societății filantropice cu același nume — un extract dintr'însele, rezumând argumentele relative la vechimea populațiunii israelite în provinciile dacice și conținând multe notițe inedite. În fruntea cărții s'afală o scurtă autobiografie, din care am extras mai sus câteva pasaje.

Aceste scrieri nu absorbiră cu totul activitatea lui *Psantir*.

Pe lângă o lucrare rămasă manuscris, «Toleranța religioasă în Moldova», azi în posesiunea d-lui *dr. Gaster*, neobositul bătrân a publicat de curând în limba română o scriere populară «*Fermecătorul sau arătarea înșelătoriei, ce au săvârșit fermecătorii și ghicitorii de la început până în zilele noastre*» (Craiova, 1886), menită a stărpi eresurile și superstițiunile incuibate în mijlocul poporului și care va oferi ici coala folkloristului român interesante puncte de comparațiune. Ea este, cum se exprimă prietenul meu *dr. M. Gaster* în prefața cărții, «un șir de argumentări luate din concepțiunea poporului, pe lângă cari autorul mai adaogă și experiența sa proprie», căci un «studiu științific ar rămânea fără efect asupra maselor».

D. Psantir e unul din întemeietorii societății a filantropicului așezământ al «Asilului pentru bătrâni», înființat în anul 1875 și care de la 1881 adăpostește în sinul său 12 femei și 14 bărbați în vârstă înaintată. Inceputul acestei frumoase instituțiuni fu modest, dar re-

zultatele dobândite în urmă fură însemnate și cu atât mai multă laudă se cuvine aceluia care a stăruit mai întâi pentru realizarea ei.

Vederea bătrânului e astăzi slăbită, dar entuziasmul său pentru studiul trecutului n'a scăzut întru nimic și toți acei cari participă la tânăra Societate istorică «Iuliu Barasch» pot admira zelul său neobosit. Această Societate realizează totdeodată una din dorințele lui Psantir și a noastră și e o operă meritoriă din parte-i de a îmbogăți în «Analele» ei amintirea întâiului istoriograf al Evreilor din România.

Lazăr Șăineanu.

STATUTUL

ART. I.

Se înființează în București o societate sub numele de: «Societatea istorică *Iuliu Barasch*», ce-și propune a aduna materialul privitor la istoria Evreilor din România și la psihologia populară israelito-română

Sub aceasta se înțelege:

- 1) Adunarea de acte sau copii de acte oficiale.
- 2) Extrase din opere istorice, descrieri de călătorii, *response*, jurnale etc.
- 3) Copii de inscripțiuni mormentale și orice alte inscripțiuni.
- 4) Adunarea tradițiunilor din bătrâni.
- 5) Adunarea și indicarea materialului biografic al bărbaților, ce s'au distințit prin actele lor pentru țară, cauza israelită, ca luptători în comunități, etc.
- 6) Culegerea literaturii populare israelito-române (povești, legende, fable, anecdote, proverbe, zicale, ghicitori, cântece, jocuri de copii, obiceiuri, descântece, leacuri populare).

STATUTS

ART. I.

Il est fondé à Bucarest une société sous le nom de: «Société historique *Jules Barasch*». Elle a pour objet de réunir les matériaux relatifs à l'histoire des Israélites de Roumanie et à la psychologie populaire israelito-roumaine.

Elle se propose:

- 1) Collection d'actes ou copies d'actes officiels;
- 2) Extraits d'ouvrages historiques, descriptions de voyage, consultations rabbiniques, des journaux, etc.
- 3) Copies d'inscriptions sépulcrales et autres:
- 4) Recueil des traditions israelites en Roumanie;
- 5) Collection et indication des matériaux biographiques des Israélites qui se sont distingués par leur dévouemens au pays, par leur zèle pour la cause israelite en général et particulièrement par leur coopération au bien des communautés etc.
- 6) Recueil de la littérature populaire israelito-roumaine (contes, légendes, fables, anecdotes, proverbes, dictons, énigmes, chansons, jeux d'enfants, coutumes, médecine populaire);

7) Culegerea literaturii populare române cu privire la Evrei.

8) Extrase din opere române de orice gen, de un interes istorico-cultural.

9) Tendenza de a obține orice document, carte, broșură, ziar, ce tratează în mod exclusiv de Evrei și de ale judaismului român.

10) Extragări din documente, opere și ziare române sau din România, a tot ce privește pe Evrei din orice stat.

ART. II.

Societatea se compune din membrii :

- 1) Activi,
- 2) Titulari (incurajatori ai Societății),
- 3) Extraordinari (de veci), și
- 4) Onorifici.

Toți aceștia pot fi stabiliți în orice localitate din țară sau străinătate.

ART. III.

Membrii activi se vor numi de Comitetul dirigent al societății prin $\frac{2}{3}$ de voturi, dintr'acei, cari sunt cunoscuți că se ocupă cu asemenea cercetări sau colecțiuni și din acei cari se vor considera ca competenți și cu aptitudini.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7) Recueil de la littérature populaire roumaine relative aux Israélites ;

8) Extraits d'ouvrages roumains de tout genre qui présentent un intérêt sous le point de vue de l'histoire et de la civilisation ;

9) Acquisition de tout document, livre, brochure, journal, traitant exclusivement des Israélites et de l'Israélitisme roumain ;

10) Extraits des documents, ouvrages et journaux roumains ou de Roumanie concernant les Israélites de n'importe quel Etat.

ART. II.

La Société se compose de membres :

- 1) Actifs,
- 2) Titulaires (Promoteurs),
- 3) Extraordinaires (perpétuels) et
- 4) Honoraires.

Tous ces membres peuvent être établis dans n'importe quelle localité dans le pays ou à l'étranger.

ART. III.

Les membres actifs sont nommés par le comité dirigeant à la majorité des suffrages parmi les personnes connues par leur préoccupation de ce qui fait l'objet de la Société.

În fiecare județ din țară, în care se află o comunitate mai mare, va trebui să fie cel puțin un membru activ.

Alegerea se comunică candidatului, și primindu-se răspunsul afirmativ va fi înscris între membrii societății.

Fiecare membru va plăti într-o rată, o cotizație anuală al cărei **minim** va fi de 3 lei.

Înaintarea sumei de 50 lei scutește pe membru de orice plată ulterioară.

El este obligat :

a) A face comitetului dirigent cel puțin comunicări semestriale de rezultatul cercetărilor sale.

b) A aduce la cunoștința Comitetului ocazia ce s'ar prezenta pentru obținerea vr'unui act, opere sau broșuri în condițiile art. I al. 9, și a mijloci dobândirea ei.

ART. IV.

Membrii titulari (sau încurajatorii societății) sunt toți acei ce se vor obliga la o plată fixă anuală, al cărei **minim** va fi asemenea de 3 lei

ART. V.

Membrii extra-ordinari (sau membri de veci) va numi Comitetul pe toți acei, cari se vor fi distins prin donațiuni însemnate de bani, cel puțin 500 lei, sau documente și opere ce interesează societatea, în valoare egală.

Chaque district du pays, où il y a une communauté importante, devra avoir au moins un membre actif.

Le choix est communiqué au candidat et sur sa réponse affirmative il est inscrit parmi les membres de la Société.

Chaque membre paie une cotisation annuelle dont le **minimum** est de 3 fr.

Le paiement immédiat d'une somme de 50 fr. dispense le membre de toute cotisation ultérieure.

Il doit :

a) Au moins une fois par six mois communiquer au comité dirigeant le résultat de ses recherches;

b) Aviser le comité des occasions qui pourraient se présenter pour se procurer des actes, ouvrages ou brochures, dont il est parlé à l'art. I, al. 9.

ART. IV.

Les membres titulaires (promoteurs) sont ceux qui paient une cotisation annuelle, dont le **minimum** est de 3 francs.

ART. V.

Comme membres extraordinaires (perpétuels) le comité nommera tous ceux qui se seront distingués par des donations importantes en argent au moins 500 fr., ou en documents et ouvrages qui intéressent la Société.

ART. VI.

Membrii onorifici se vor numi numai din acei ce se vor fi distins prin publicațiuni istorice sau colecțiuni de documente sau de literatură populară israelită de o valoare recunoscută.

Orice membru onorific poate figura și ca membru activ.

ART. VII.

Societatea va fi condusă de un Comitet compus din 7 membri, locuind în Capitală, și anume din: 1) Un președinte, 2) Un vice-președinte, 3) Doi Secretari-archivari, 4) Un bibliotecar, 5) Un casier și 6) Un consilier.

Comitetul se va renoi în fiecare an, socotit de la Ianuarie, prin sufragiul membrilor activi.

Fiecare membru din provincie sau străinătate va fi înștiințat înainte cu o lună de ziua fixată pentru renoirea Comitetului și-și va înainta votul într'un plic închis, care se va pune în urnă în ziua alegerii.

Toți membri sunt realegibili. Nimeni nu poate funcționa ca președinte mai mult ca 3 ani consecutiv.

ART. VIII.

Comitetul va sta în corespondență cu membrii societății, va mijloci publicarea comunicărilor mai importante și va da, prin secretarul seu prim,

ART. VI.

Comme membres honoraires pourront être nommés ceux qui se seront distingués par des publications historiques ou des collections de documents ou de la littérature populaire israéliite.

ART. VII.

La Société est dirigée par un comité composé de 7 membres habitant la Capitale, c'est à dire: 1) Un président. 2) Un vice-président. 3) Deux secrétaires archivistes 4) Un bibliothécaire. 5) Un caissier. 6) Un conseiller.

Le comité se renouvelle chaque année, au mois de Janvier, par les suffrages des membres actifs.

Chaque membre de la province et de l'étranger sera avisé un mois avant le jour fixé pour le renouvellement du comité. Tous les membres sont rééligibles.

Personne ne peut fonctionner comme président plus de trois ans consécutivement.

ART. VIII.

Le comité se tient en correspondance avec les membres de la Société, prépare la publication des communications plus importantes et présente par

un raport la finele fiecărui an despre toate comunicările făcute. Acest raport va fi publicat sau ca broșură separată sau atașat la vr'o publicație israelită din țară.

Primul secretar mai are sarcina de a numerota toate actele și copiile de acte adresate societății și a le trece în extract într'un registru ad-hoc.

Bibliotecarul va purta un registru de toate cărțile și actele, ce vor fi proprietatea societății și le va aplica sigiliul ei.

ART. IX.

În fiecare an se va face o adunare generală a tuturor membrilor. Această adunare va fi sau nu publică, după hotărârea Comitetului.

La adunarea generală se va prezenta :

- 1) Raportul anual despre mersul moral și material al societății.
- 2) Se va ține 1—2 conferențe în caz dacă adunarea va fi publică. Subiectul va putea fi numai din domeniul istoriei sau a științei iudaice.
- 3) Se vor putea lua decizii în interesul societății.
- 4) Se va hotărâ prin o majoritate de $\frac{2}{3}$ modificările din Statut, ce se vor fi propus Comitetului cel puțin cu o lună înainte.
- 5) Se va efectua alegerea Comitetului.

Acest Statut s'a votat în ședința din $\frac{22}{4}$ Iunie 1886 cu unanimitatea de voturi a membrilor fondatori.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

son premier secrétaire un rapport à la fin de chaque année sur toutes les communications faites. Ce rapport sera imprimé soit en brochure séparée soit dans une publication israélite du pays.

ART. IX.

Chaque année aura lieu une assemblée générale, publique ou non publique de tous les membres.

On y présentera :

- 1) Un rapport annuel sur l'état moral et matériel de la Société ;
- 2) On fera 1 ou 2 conférences sur des questions traitant exclusivement de l'histoire et de la science Juives ;
- 3) Il pourra être pris des décisions dans l'intérêt de la Société, ou fait des changements dans le statut, à la majorité de deux tiers de membres votants ;
- 4) On procédera à l'élection du comité.

Ce statut a été voté dans la séance de $\frac{22}{4}$ Juin 1886 à l'unanimité de votes des membres fondateurs.

LEGEA

Comisiunii permanente de propagandă

ART. I

Societatea istorică Iuliu Barasch înființează o *comisiune permanentă de propagandă*, spre a înlăsa sarcina Comitetului și a da Societății un mai mare avânt.

Această Comisiune se va compune numai din *membri titulari*.

ART. II

Misiunea acestei comisiuni este :

- a) De a cauta să mărească venitul societății prin obținere de membri noi titulari din toate clasele sociale, atât Domni cât și Dame;
- b) De a mijloci obținere de subvenții de la societăți;
- c) De a aranja serate dansante sau reprezentații teatrale, cum și alte petreceri, după a ei chibzuință, când și cum va voi;
- d) De a aranja în mod obligator o serată dansantă în fiecare vară cu scop de a se mări *Fondul Barasch* (pentru subvenționare de opere istorice și premiarea elevilor Evrei ce se vor distinge la Istoria Românilor);
- e) De a aranja și realiza inaugurarea acestui fond pentru ziua de 3 Aprilie 1887, aniversarea a 25-a a morții acestui eminent și regretat bărbat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ART. III

Comisiunea se compune din 9 membri din cari 1 Președinte, 1 Vice-președinte și 1 Secretar.

Ei vor fi aleși cu titlurile lor la fiecare Adunare generală de majoritatea membrilor prezenți, activi și titulari. Lipsurile, ce se pot ivi în timpul anului prin demisionări sau alte cauze, se vor implini prin decizia Comitetului în înțelegere cu Comisiunea. Casierul Comitetului sau adjunctul numit de Comitet va fi de drept Casierul Comisiunii.

ART. IV

Orice deciziune luată de Comisiune va fi comunicată Comitetului.

Comitetul va fi avertizat de ședințele Comisiunii și își va trimite la ședință unul sau doi reprezentanți cu drept la vot.

ART. V

Membri Comitetului și adjunctii lui vor fi datori să dea Comisiuni tot concursul posibil la orice serbare ce ea va decide a da.

Comisiunea se va adresa în primul rând pentru concurs la toți membri activi atât din capitală cât și din județe.

INSTRUCȚIUNI

pentru membri activi ai Societății

I

Fiecare membru este rugat să binevoască de a da *prima și cea mai stăruitoare atenție tradițiilor din bătrâni*, precum amintiri despre modul cum au dus-o Evreii în Țările române, accidente (ca calomnia luării sângelui, din timpul zaverii (eteriei) de la 1821, din ale revoluției de la 1848, etc.); să caute a afla exact numărul renegaților din diverse vremi, cauza pentru care s'au botezat; pozițiunea ce au ocupat-o ca evrei și apoi ca creștini; atitudinea lor față cu Evreii după ce s'au botezat.

Să caute a da de *Pinkesim* (condici de amintire), a le copia și descrie amănunțit; a copia *inscripțiile de pe morminte*, cari prezintă un interes prin vechimea sau curiozitatea lor, cum arătarea unei morți în împrejurări excepționale, pietrele de pe mormintele unor personalități însemnate, etc. a copia *inscripțiile de pe sinagogi, spitale, școli, case* ce sunt proprietatea comunității, etc.; a urmări cu deosebită stăruință literatura și publicistica israelită (ebraică și în graiul popular) și a cerceta cu deosebire operele pronumite *Response* sau consultații rabinice (Șaaleet u'tsuboth).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De a stărui pe lângă persoanele ce posed *Pinkesim*, documente, acte, colecții de ziare sau numere izolate de *ziare israelite din țară* (și chiar din străinătate în care ar fi vorbă și de Evrei din țară) sau *archiva* vreunei societăți desființate ca să le ofere arhivei noastre, unde vor găsi cea mai bună păstrare și vor fi trecute ca donațiuni sub numele persoanelor ce le-au oferit și prin mijlocirea cărui membru.

III

Este de dorit ca fiecare membru să caute a face cercetări în *arhivele comunităților, societăților și ale judecătorilor sau tribunalelor locale*; de a rezuma toate actele de o importanță oarecare și a copia în mod complet acele ce prezintă un interes mai vădit (consultând pentru siguranță pe Comitet).

IV

În privința culegerii literaturii populare observăm, că d. M. Schwarzfeld posedă deja o colecție de peste 7000 de proverbe israelito-române din graiul zis german; deci acei ce ar voi să se consacre unor atari colecții să se ocupe cu celelalte ramuri ale literaturii populare, dând o specială atenție la *povești, legende și cântece*.

Membrii *israeliți sefardim* sunt rugați a da o egală atenție și proverbelor din graiul lor popular.

V

Orice Pinkes, document, act sau pasagiu din vre-o carte să se copieze *fără nici o schimbare, in limba originalului* (fie limba română, ebraică, graiul popular zis jargon, germană etc.), asemenea să se păzească ortografia; să se copieze exact chiar cu erorile ce ar conține originalul (fie de stil, de tipar sau de ortografie), puind ănsă in caz de eroare un semn de întrebare in parantez, așa (?).

Să se facă o descriere amănunțită a *manuscrisului, documentului sau actului copiat* și anume să se arate formatul in cm. (lungimea și lărgimea); felul hârtiei și a pergamentului; marca de pe ea; felul caracterelor (literilor); dacă e scris de o mână sau mai multe; cerneala; sigiliul, despre sigil a se nota de e de ceară sau de cerneală, culoarea ei, de e liber și atârnat de o bandă sau e intipărit pe hârtie, starea in care se află; cum a intrat actul copiat in posesia persoanei la care s'a făcut copia și de se poate istoricul său complet. La cărți să se indice *titlul deplin*, formatul (in 4°, 8°, 12°, 16°, 32°), No. paginelor și apoi pagina sau paginile din cari s'a făcut extractul. — La copiele din ziare să se indice: No., data ziarului, No. paginei și coloanele unde stă pasajul copiat.

Isprăvindu-se cu copierea unei pagini, fie de tipar sau de manuscris (și mai ales e absolut necesar a se observa aceasta la manuscrise) să se puie două liniuțe astfel //, ear in dreptul rëndului in care se va afla acest semn, să se noteze pe albitura lăsată pe hârtie, No. paginei respective. — Un Pinkes de ex. care va fi nenumerotat, se va numerota de membrul cel copiază și in dreptul semnului va indica paginatura pusă de d-sa. — La Pinkesim-ii sau operele la cari paginatura curentă indică folio, ear nu pagina, se va insemna de ex. 1^a, 1^b, 2^a, 2^b, etc.

Dacă vr'o pagină de manuscris conține *iluminațiuni sau ilustrațiuni* de orice fel de natură, să se observe aceste in josul paginei ca notă, arătând ce reprezintă; totodată este de dorit a se scoate o copie separată și exactă a acelor iluminațiuni sau desenuri; tot astfel și a *iscăliturilor* persoanelor marcante și a *sigiliilor* ce ar figura pe act. In textul copiei sigiliul trebuie indicat cu *L. S.*, insemnându-se și legenda lui (inscripția ce conține).

Se va mai descri și *legătura* manuscriselor, Pinkisim-ilor, etc.

VII

Fiecare este liber a adauga la comunicările sau copiele ce va face, observațiunile ce le crede necesare, observând ca aceste să aibă numai *uncaracter curat științific* și nu unul generic sau cu aluziuni la persoane sau la politică. *Să se facă o caracterizare a operei sau o rezumare a aceea ce precede sau urmează, oridecâteori aceasta va fi necesar pentru aprecierea sau înțelegerea operei din care s'a extras pasajul*; observațiile sau explicațiile să se facă numai jos ca note și nu in text in parantez. Orice săritură să se indice prin câteva puncte; să se noteze totdeauna titlul capitolului respectiv; anul ediției princeps (cea întâi) sau data când autorul a compus opera.

Comitetul va primi cu cea mai mare mulțumire lucrări complete, cum

descrierea istorică a unei comunități, studii asupra diverselor momente din Istoria Evreilor din România sau asupra literaturii populare israelito-române (din graiul zis german ori din cel spaniol).

VIII

Să se copieze și transmită Comitetului orice pasaj *privitor la Români* din orice operă sau ziar scris în limba *hebraică* sau în *graiul popular israelit*; asemenea orice pasaj privitor la *Evrei din alte State cuprinse în opere române*.

IX

Să se facă o completă indicație bibliografică a oricărei lucrări ce ar purta semnătura vreunui evreu locuitor sau născut în țară, sau care s'ar ști lucrată de un atare; asemenea studiile și articolele de orice natură din reviste sau ziare politice; să se noteze Evreii-români ce au colaborat la ziare din țară sau străinătate și timpul cât au funcționat la vre o publicație periodică. — Indicația bibliografică trebuie să conțină numele autorului, titlul complet cu ortografia cu care e scris, formatul și indicația paginelor arabice și latine și o rezumare concisă a conținutului lucrării.

X

Fiecare membru e rugat să transmită o listă completă de cărțile sau volumele de ziare (notând anume volumele) ce le posedă sau le poate avea la dispoziție pentru cercetare. Comitetul i va indica apoi care cărți preferă să fie întâiu cercetate și cari au fost cercetate sau se cercetează de alți membri. Publicațiunile oficiale (cum Buletinele vechi. Monitoarele) au de sine-și preferență și trebuie cu deosebire alese spre cercetare. Cărțile speciale de istorie sau colecții de documente *române* fiind deja toate cercetate prin d-nii membri activi Dr. E. Schwarzfeld și L. Șaineanu, etc. rugăm ca d-nii membri să-și îndrepte atenția asupra colecțiilor străine de documente, de opere istorice și de călători. Asemenea rugăm pe membri a ne indica acele opere pe cari le-au cetit în mod complet și cari prin titlul lor s'ar părea necesare de cercetat, arătând anume *de conțin sau nu ceva ce ne-ar putea interesa*.

XI

Membri sunt rugați în mod stăruitor de a nu trimite extracte decât din opere ce le-au cetit în mod deplin și cu destulă atenție. *Preferim a nu avea nici o comunicare, decât a primi copii de pasage găsite prin simplă resfoire sau o cetire din fugă*. Extractele ce sunt a se face din cărți sau ziare nu sunt numai acele ce se ocupă *direct* de Evrei, ci și orice pasaj indirect ce stă în legătură oarecare cu noi. Spre ex., când ar fi vorbă numai de comercianți, meseriași, sau de străini sau când ar prezenta un interes comparativ.

XII

Orice copie sau comunicare să se facă numai pe foi volante în 8° (adecă pe foi de hârtie de scris), spre a fi toate de un format. Fiecare materie deosebită să fie pe o altă foaie volantă; fiecare fapt de altă natură, extrase fiind chiar din una și aceeași operă asemenea pe o altă foaie, spre a putea fi aranjate în mod sistematic. *Scrisorile* către Comitet să nu fie la un loc cu comunicările istorice, căci aceste aparțin la alte dosare. Fiecare foaie să aibă o margine albă de trei degete.

Correspondența cu Comitetul se poate urma în orice limbă; limba română având, bine înțeles, preferența.

NB. Membri cari vor voi să facă excursiuni la cimitire să înștiințeze despre aceasta pe Comitet și le va da instrucții speciale; asemenea acei ce vor voi a scoate copii de pe documente, spre a le avea modul cum ar putea-o face sau a le trimite hârtia necesară pentru atari operațiuni.

P L A N

pentru descrierea istorică a unei comunități

PARTEA I

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. De când sunt veniți Evreii în acest loc. *Dovezi*: documente, inscripțiuni mormentale, citate din reponse (*șaalet*) sau din orice alte opere; tradiții de diverse naturi.

II. De ce s'au stabilit în acest loc? în vederea importanței sale, sau chemați spre a-l funda sau spre a anima comerțul? etc. Cine i-a chemat proprietarul locului sau alți?

III. Din ce parte au venit? Din orașe și sate vecine române sau străine sau și din alte părți? Cam în ce număr s'au stabilit aci întâiu? Cam câți au fost în diverse timpuri, câți sunt azi? Date statistice după registrele stării civile.

IV. *Ocupațiile lor de odinioară și acum*. În ce proporție au fost reprezentați în fiecare ocupațiune? Cari au fost și sunt cei mai însemnați comercianți, industriași, cari cei mai distinși meseriași? de unde și-au învățat aceștia meșterul? Dacă sunt sau au fost meserii ce numai ei le practică?

V. *Starea lor morală și materială de odinioară și acum*; cei mai distinși învățați și luptători ai comunității; modul în care s'au distins. Ce instituții filantropice, de credit, de industrie există aci, prin cine, când și cum s'au fundat? Ce durată au avut? A se da tot felul de detalii posibile.

VI. *Intâmplările prin cari au trecut Evreii în această localitate*:

a) Traiul lor în genere în deosebite timpuri; legile și măsurile legislative ce-i priveau, în urma cărora s'au bucurat de favori sau au îndurată suferințe; relațiunile cu boerii, locuitorii, țeranii și autoritățile române. Fapte frumoase de ale acestora față cu Evreii și ale Evreilor față cu aceștia. Participarea Evreilor la funcțiuni publice, la onoruri (titluri de boerie,

etc.), la mișcări patriotice sau naționale cum la revoluții (participare directă sau indirectă); participarea lor în armată (proporția).

b) *Incidente*: turburări; acuzări de luarea sângelui la creștini; faptele eteriștilor (zavergiilor) de la 1821 (toate acestea cu totul detaliat, cu indicare de nume proprii, de date și isoare, oricât de multe ar fi); în fine incidente de orice natură de un caracter general sau și personal, dar cu consecvențe însemnate.

c) Suferințe pricinuite prin persoane anume sau bande de hoți de prin împrejurimi.

d) Diverse accidente, focuri mari ce s'au întâmplat în vremi diferite, ce au pățimit și păgubit și în ce s'au distins Evreii la așa ocazii? asemenea despre focuri și inundații mari, ciume, holere, etc., cum au suferit și cum s'au purtat, și în ce mod s'au apărut ei de aceste flagele?

PARTEA II

VII. **Modul de organizare a comunității** din vechime și până acum, schimbările prin cari a trecut; cari au fost cahalii ce s'au distins mai mult și prin ce? În ce relații a stat cahalul cu guvernul și administrația?

VIII. Cari au fost și sunt veniturile comunității? Modul în care s'a repartizat și se repartizează gabela pentru oamenii altarului (kle-kodes), pentru instituțiile comunității: școli, spitale, băi, s'eraci, văduve, pensionari. Dacă au fost timpuri când gabela n'a existat, cât și din cari cauze?

IX. **Funcționarii comunității**: a) Rabinii, ordinea cronologică în care s'au succedat; ce se știe ceva deosebit de fiecare aparte; caracterul, purtarea și traiul lor; întâmplările reale; legendele și anecdotele ce circulă asupra lor. Relațiunile ce au avut cu alți Rabini, etc. Operile ce au scris sau publicat.

b) Daianim, hahamim, hazanim, nemunim, numărul, purtarea și întâmplările caracteristice cu privire la ei. *Rebes* (Güte Jüden), ce au stat de obște sau în treacăt în localitate; caracterul, faptele lor și legendele și anecdotele ce-i privesc. Despre relațiile lor cu alți Rebes, Rabini etc. De au avut sau au vr'o autoritate asupra Rabinilor și a Comunităților; asupra caror anume? De a fost aci un *Baal-șem*? Dacă a fost un reprezentant al lui *Hahambașa* (Landruf); cum și de cine era plătit? cu cât? ce rol a avut? cât a stat fiecare?

X. **Instituțiunile** a) *Sinagogile*, vechimea fiecăreia; de e de lemn sau de zid; împrejurările în care s'a clădit; de e în posesia vr'unui hrisov, act de învoeală sau Pinkes; mărimea ei; cheltuelile ce a pricinuit clădirea ei, de a fost reparată sau reclădită; aranjamentul interior și costul lui. Tradițiile ce s'au păstrat despre Sinagoga; locul unde se află, numele ce el poartă și motivul aceluiași nume?

b) *Thalmud Thora*, *chedarim*, școli moderne ale comunității sau particulare, câte există sau au existat? de când și până când? Budgetul acelor școli; modul de întreținere (prin comunitate, societăți, colecte cu cutii sau prin cotizațiile elevilor); ce fel de învețători au fost și sunt aci? au fost sau sunt ei din România? Populația acestor școli în diverși ani. Sunt sau

au fost copii cari frecventă și școli publice române? câți? in ce proporții s'au trimis copii in școli din străinătate?

c) *Baia*, data clădirii, a reclădirii, costul, aranjamentul, sistemul băiei, modul cum se administrează și de cine? Venitul ce produce comunității.

d) *Cimitirul*, locul unde este situat, vechimea lui; de când s'a închis sau de mai este in uz. Pietrele cele mai importante prin vechimea sau particularitățile ce prezintă, inscripțiile lor și modul cum sunt monumentele (de piatră sau de marmoră, frumoase sau simple). De cine se administra și administrează? Cum e organizată *Chevrochedoșa*? de când se știe existența acestei societăți aci? Are vr'un statut scris sau tipărit, ori vr'un *Pinkes* (acesta trebuie copiat și descris in mod amănunțit).

e) *Societăți* de orice natură, ce au existat sau mai sunt in ființă. Istoriul lor. Prin ce s'au făcut cunoscute? Ce clase de oameni participa la ele? De au avut sau au vr'un *Pinkes* sau arhivă; de au statute sau alte tipărituri (e de dorit ca această să transmită in original Comitetului).

XI *Generalități* ca incheiere: Gradul de intelligență, educația, fizionomia (tipul); aspectul; portul de odinioară și acum. *Dacă au fost Evrei-spanoli in acest loc?* când, câți? — cum au dus-o aci? de ce au părăsit acest loc?

Proverbele evreești despre oamenii din acest oraș și acele din acest oraș prin cari se caracteriză alte localități.

NB. Este de datoria oricui își ia sarcina de a descrie o comunitate ca să noteze la fiecare loc isvorul de unde își ia informația; de e o operă, să o citeze in mod exact, de e o persoană care i-a comunicat ceva să-i noteze numele și de se poate imprejurările prin care omul cunoaște cele povestite, adică de a fost martur ocular sau nu și cine i-a povestit acea întâmplare. Dacă descrierea se bazează pe acte inedite, trebuie a se nota posesorul actului. (A se vedea și *Instrucțiunile*).

DOCUMENTE INEDITE

COMUNICATE IN COPIE DE MEMBRI ACTIVI AI SOCIETĂȚII

Aba Abraham (Roman), *Pinkesul Soc. Sacre din Roman din anul 1795, (Statutele)*; — Inscripții mormentale de pe cimitirul din Roman, din 1740 (2), 1730; — Hrisov de la 1825, Nov. 29, privitor la cimitir; — Act de la 1846 Iulie 28 prin care comisia stringătoarea banilor tîrgului Roman hotărăște despre modul de plată a bezmenului; — Act de la 1849, Mai 28, prin care se adeverește Evreilor din Roman că au plătit bezmenul pe 20 ani pentru cimitir; — Act de la 1852, Dec. 25, prin care sfatul orășănesc din Roman permite Evreilor a-și ingrădi cimitirul; — Adresă a prefecturei din Roman din 1862, Iuni 11, prin care cere Evreilor a face rugăciuni pentru sufletul rep. Barbu Catargiu; — Proces-verbal al comunității din Roman din 1866 Oct. 21 privitor la cumpărarea unor imobile; — Budgetul com. din Roman de la 1866 ratificat de Consiliul comunal; — Sentința trib. Roman in afacerea unor imobile, dată in șed. din 29 Martie 1873; copia apelului d-lor Aba și Ițic sin Iancu.

A. D. Birnberg (Bacău), Șapte acte emanate de la autorități oficiale pri-

vitoare la comunitatea din Bacău din 1856, 1859, 1863, 1864, 1866, 1867, 1873.

Gh. Ghințer (Botoșani), Hrisov de la 1828 Ghenare 16 al lui Ion Sandu Sturza al Moldovei, prin care permite lui Alexandru Raiet de a înființa târgul Bucecea pe proprietatea lui și a-l impopula numai cu străini.

Berm Hildebrandt (Härläü), Hrisov de la 1783 Sept. 2. prin care se aprobă numirea lui Marcu sin Simon ca vechil-baham al lui la Botoșani.

Iosef Kaufmann (Piatra), O patentă de la 1832 a lui Avramică Jambaș Hahambașa; Un act de la 1833 Iuliu prin care Vornicia din Botoșani cere nației evreiești raele de a lua socoteală de la ceaușii Lupu și Maier;—Un act de la 1833 Aug. prin care Vornicia Botoșani cere Evreilor raele de a alege un om pentru stringerea unor rămășițe datorite haznalei.

Philip Lasar (Craiova), Un act de închiriere de la 1806 Apr. 29 in Craiova, in cari figurează unul Leibü Ovreuü.

Rab. Aisic Schorr, (București), O scrisoare din 1804 Sept. 24 a Rab. Arie Horowitz din Iași, cerënd ajutarea fostului Rabin din Hotin Samuel. ce trăește la Sefat (Palestina) și care și-a cheltuit averea și s'a îndatorat chiar prin rescumpărarea Evreilor robiți (la Tătari); — Pinkesul Sinagogeü mari, partea introductivă scrisă la 1848.

Benj. Schwarzföld (Iași), Pinkes din 1729 al meșteșugarilor de căciuli și potcapi Poale Țedek din Iași (copiat in parte).

Dr. E. Schwarzföld (Paris), Hrisov de la 1851, Dec. 10 prin care Grigorie Ghica al Moldovei recunoaște meritele lui Solomon Pascal și-i acoardă scutiri: — Act de la 1851, Feb. 28, a prefecturei Vaslui recunoscënd serviciile ce a adus acesta orașului timp de 11 ani cât a funcționat ca primar și șef de pompieri, etc.; atestatul boerilor in acelaș senz de la 1851 Sept. 24: acte legalizate de autoritățile locale, cari adevereșc conținutul.

M. Schwarzföld (Buc.), O meghila (sul de amintire) ebraică de la 1591 povestind o nenorocire de care au scăpat Evreii din Roman (autenticitatea nu e încă stabilită); — Inscripția de pe mormântul Rab. Naftali Cohen, mort in Constantinopole la 1724 (căpătată de la un strănepot al acestuia Landmann in Iași); Copie după ordinul ministrului de interne de la 4 Oct. 1866 către primăria urbei Craiova, că nu are a se mai amesteca in afacerile gabelei israelite; și adresa primăriei către comunitatea israelită de la 1871, Marte 3, cu privire la această circulară.

Israel Șapira (Ploești), Un act de la 1830 al tribunalului rabinic din București, arëtând o judecată a comunităților askenazimilor și sefardimilor din Ploești, cu privire la cimitir;— Date statistice de la 1866—1879 direct după registrele stării civile din Ploești.

Adolf Wahrmann (Botoșani), Un act de la 1838 Ghenarie a comunității Botoșani in care se arată hoterirea membrilor ei de a percepe taxe de pe toate mărfurile ce ar aduce acolo Evreii;— Un act al sfatului de la departamentul trebilor din lăuntru din 1848 Marte 8, prin care cere sfatul de a aproba acea alcătuire a comunității spre a o putea executa.

DESCRIERI DE COMUNITATI SI TRADITIUNI COMUNICATE SOCIETATII

- A. D. Biruberg** (Bacău), Comunitatea din Bacău, descriere istorică.
L. M., Crisspin (Turnul-Severin), Notițe tradiționale despre comunitatea din Cernica (jud. Mehedinți).
Israel Șapira (Ploești) Comunitatea din Ploești, cu un adaus, descriere istorică.
M. Schwarzfeld (Buc.), Comunitatea din Darabani, descriere istorică; — Tradițiuni asupra revoluțiunei de la 1848 din București.

LISTA OPERILOR SI A ZIARELOR, ETC. CERCETATE

(Aci notăm acele opere cari au fost cercetate de membri societății, atât înainte cât și de la înființarea ei. Numele puse in parantez indică persoanele cari s'au ostenit cu extragerea pasajelor cu privire la Evrei și le-au transmis in copie societății sau le-au fost publicat in ziarele speciale israelite).

- Adunare de ofșuri și deslegări** in ramul giudecătoresc... de la Mihail Grigorie Sturza până la anul 1844, publicată de *Dimitrie Hasnaș* (tom. I), Iași 1844. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Adunare completă de așezăminte și deslegările date in ramul decanic in curs de 12 ani, culese și publicate de *Scarlat Pastia*, Iași 1886. (Wilh. Schwarzfeld, Iași).
Archiva istorică a României, publicată de *B. P. Hasdeu*, Buc. 1865—67, 3 vol. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Archiva Românească sub red. lui *Mihail Kogălniceanu*, ed. II, Iași 1860—1862. 2 vol. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Aricescu, C. D., Istoria revoluțiunii române de la 1821, Craiova 1874.— Acte justificative, ibid. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
 —Capii revoluțiunii Române de la 1848, Buc. 1866. (M. Schwarzfeld, Buc.).
 —Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848, Buc. 1873—74, 3 broșuri. (M. Schwarzfeld, Buc.).
Benjamin, Rabbi Aron, Masat Benjamin (operă de response) ed. principeș Cracovia 1632 (copiele după ediția de la Sidilkow 1843 de Aba Abraham, Roman).
Beldiman, Alecu, Eterie etc. la anul 1821, Iași 1861, (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Brezoianu, Ioan, Vechile instituțiuni ale României (1327—1866), Buc. 1882. (A. Lazarovici, Buc.).
Buletinul ședințelor adunării ad-hoc a Moldovei, Iași 1858. (Aureliu. Turcu, Buc.).
Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei, tradusă din limba germană, ed. *Constantin Negruzzi*, a II-a, Iași 1851. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Carra, M., Istoria Moldaviei și a României cu disertare asupra stărei acestor două provincii pe la anul 1781. Trad. de *N. T. Orășanu*, Buc. 1857 (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
Caro, Iosef, Șaalet u'tschuboth, Salonic, 1598 (S. I. Rosanis, Rusciuc).
Carte românească de învățătură de la Pravilele împărătești și de la alte giudeațe cu zisa și toată cheltueala lui Vasile Voev., ed. principeș Iași 1646 (L. Șaineanu, Buc.).

- Cernovitzer, Haim**, Sedura șel Şabbath, operă de response, 1790. (Rab. Abn. Cassvan, Rimnicul-Sărat).
- Codica lui Caragea**, ediția adnotată a lui *C. N. Brăiloiu*, Buc. 1854. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Codică țivilă** seau politicească a prințipatului Moldavii, (Iași) 1833. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Condica criminală** cu procedura ei (intocmită in zilele lui Barbu Dimitrie Știrbei), tipărită de *Ștefan Burché*, Buc. 1851. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Cronicele României** sau Letopiseștele Moldaviei și Valachiei, ed. II, de M. Kogălniceanu, 1874, 3 vol. (L. Șaineanu, Buc.).
- Cronicarii țării românești**, publicați de *A. Treb. Laurian* și *Nicol. Bălcescu*, Buc. 1846—1847, 2 vol. (vol. I Cronica lui Constantin Căpitanul, vol. II a lui Radu Grecianu, Radu Popescu și cea atribuită lui Mustea). (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Del Chiaro**, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, Venezia 1818. (Dr. M. Gaster, Londra).
- Delmedigo, Iosef Solomo**, Sefer Elim. ed. princeps Amsterdam 1629. (Aba Abraham, Roman).
- Derblich, W.**, Land und Leute der Moldau und Walachei, Prag 1859. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Documente privitoare la Istoria Românilor** culese de *Hurmuzache*, vol. III și IV. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Documente istorice** publicate de *P. Teulescu*, seria I, Buc. 1860. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Doni Exilați** (Necolae și Alexandru Ciurcu) de un amic intim al familiei, Buc. 1855. (M. Schwarzfeld, București).
- Drăghici, Manolaki**, Istorieea Moldovei pe timp de 500 ani până in zilele noastre, Iași 1857, 2 vol. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Engel, I. Chr.**, Geschichte der Moldo-Walachei, Halle 1804, 2 vol. (Dr. M. Gaster, Londra).
- Fotino, Dionisie**, Istoria Daciei, trad. *G. Sion*, Buc. 1859, 3 vol. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Genille, I.**, Geografie istorică, Buc. 1835 (A. Lazarovici, Buc.).
- Indireptarea Legei cu Dumnezeu...** Pravila a sfinților Apostoli (tipărită intei sub Matei Basarab) 1652 (L. Șaineanu, Buc.).
- Ionescu, Ion**, Agricultura din jud. Putna Buc 1859. (Sol. Ianovici, Buc.).
- Istoria țerei Românești** (Cronica Radul Popescul), Buc. 1859. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Istoria Moldo-României** cu un fragment istoric (2 manuscripte admise și in colecția Cronicelor Kogălniceanu), Buc. 1858. (Dr. E. Schwarzfeld-Paris).
- Kogalnitchean, Michel**, Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie, Berlin 1854. (Dr. E. Schwarzfeld, Paris).
- Landau, R. Iesekel**, Nodah Beiehuda (operă de response), Praga. (Rab. A. Schorr, Buc.).

- Lepturaritul românesc** scos de A. Pumnul, de la vol. I--IV (Iosef Kaufmann, Piatra).
- Magazinul istoric** pentru Dacia sub red. lui *A. Treb. Laurian* și *Nicol. Bălcescu*, Buc. 1845--1848, 5 vol. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Manualul administrativ al Principatului Moldovei**, Iași 1855, 2 vol. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Melchisedek, Episcop**, *Chronica Hușilor și a Episcopiei*, Buc. 1869. (M. Schwarzfild, Buc.).
- Melchisedek, Episcop**, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, 2 vol. (M. Schwarzfild, Buc.).
- Monitorul Oficial al Moldovei**, anul 1859. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Paul de Aleppo**, *The Travels of Macarius*, London 1829, vol. I. (in Arhiva istorică), vol. II. (Dr. M. Gaster, Londra).
- Poporul Sveran**, red. de D. Bolintineanu, Zane, Bălcescu, etc., Buc. 1848. (Wilh. Schwarzfild, Iași).
- Pruncul Român** ed. C. A. Rossetti et Winterhalder. Buc. 1848. (Dr. E. Schwarzfild, Paris și Wilh. Schwarzfild, Iași)
- Pravila**, aceasta iaste dreptătoriu de lege, tocmeala sfinților Apostoli (tipărită intei sub Matei Basarab) 1640. (L. Șaineanu, Buc.).
- Rădulescu, I. Hellade**, *Mémoires sur la régénération des Roumains ou la Révolution de 1848*. (Wilh. Schwarzfild, Iași).
- Regulamentul organic** intrupat cu legiurile din anii 1831, 1832 și adaugat la sfârșitul cu legiurile de la anul 1834 până acum. Ed. II, Buc. 1847. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Réglement organique** de la principauté de Moldavie, New-York. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Russo, N.**, Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des principautés Danubiennes de M. Elias Régnault, Bruxelles 1855. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Sofer, Moses**, *Sefer hatham Sofer* (operă de response), Presburg (Rab. Cassvan, Rimnic-Sărat).
- Sulzer, Fr. I.**, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien 1781, 3 vol. (L. Șaineanu, Buc.).
- Stafeta**, Iași 1879, anul II. (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Suțu, Nicolae**, *Notiții statistice asupra Moldaviei*, trad. cu adăogiri de *Teodor Kodrescu*, Iași 1852.
- Tesaur de monumente istorice** pentru România, scos de *A. Papiu Ilarian*, Buc. 1862--1864, 3 vol. (conține reprodus in mod complet mai multe opere străine vechi). (Dr. E. Schwarzfild, Paris).
- Tocilescu, Gr. G.**, *Doamna Stanca soția lui Mihaiu-Viteazul*, 1560--1604. Buc. 1877. (M. Schwarzfild, Buc.).
- Țemach Țedek**, (operă de response), după ediția din Lemberg 1861. (Rab. Cassvan, Rimnicul-Sărat).
- Uricariul**, cuprinzător de hrisoave, anafonale și alte acte de *Theodor Kodrescu*, Iași 1852--1870. 6 volume. (Dr. E. Schwarzfild Paris, Dr. M. Gaster, Londra și L. Șaineanu, Buc.).
- Vestitorul românesc**, București, anii X, 1846 (lipsă la colecția cercetată No.

- 4, 33, 35, 63, 75, 76, 100), XI, 1847 (lipsă No. 8, 55—75, 76—87, 88—98, 99, 101) (A. Lazarovici, Buc.).
- Vernav, C.**, Rudimentum phisiographiae Moldaviae, Buda 1836. (Dr. M. Gaster, Londra).
- Wilkinson, W.**, Tableau historique, géographique de la Moldavie, traduit de l'Anglais, Paris 1821. (Dr. E. Schwarzfeld).
- Wolff, Andreas**, Beitrage zu einer statistischen-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau, Hermanstadt 1805. (L. Şaineanu, Buc.).
- Zimbrul**, ziar, Iaşi, I, 1850; II, 1851. (Wilh. Schwarzfeld, Iaşi).

DONAȚIUNI PENTRU BIBLIOTECA ȘI ARCHIVA

(Numele tipărite cu litere compacte sunt ale donatorilor; cele cu cursive ale autorilor.

Aci se află trecute numai donațiunile primite în anul 1886.

Aba Abraham (Roman), Condițiile cu care se vinde venitul de pe carnea cușere și tăerea paserilor din 1873; Condițiile pentru antrepriza feredelui 1873, April 21 (actele originale). — **M. Asiel**, ziarul «Hajoetz» (de la August 1886, nereg.). — **I. D. Bally**, Buletinul Alianței sem. IV, 1883 și II, 1885—I, 1886 (în franceză și germană). — **Dr. M. Beck**, Revista israelită, red. Dr. M. Beck (de la No. 1 complet). — **A. D. Birnberg** (Bacău), Contractul comunității din Bacău cu d. M. Schwarz profesor (actul original). — **Ioel Blumert** (Roman), Un act original de proprietate de la 1789 (donat prin d. Aba Abraham); Erez Balewunon, ziar în graiul popular, Iași 1877, No. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10. — **A. Sache Braveanu**, Infrățirea, ziar (de la No. 1 complet). — **L. M. Crisspin**, Luzero de la Pasensia, redactor L. M. Crisspin, Turnu-Severin 1885—86 (de la No. 1 complet). — **Gh. Ghințer** (Botoșani), Zaakat Șever (1876), 2 ex. — **S. I. Grossmann**, *Dr. I. Kopp*, Chestiunea israelită, trad. de S. I. Grossmann, Iași 1886. — **Iulius Grünberg** (Roman), Desmintirea depuneri primarului (în afacerea cimitirului); Presentul, ziar, an. II, No. 3, 8, 12, 14, 16, 17. — **Moise Guttmann**, *Dr. M. Beck*, Cuvânt de jale în pomenirea lui Crémieux, Buc. 1880; *ibid.*, Omagiile Israelitilor, Buc. 1881; *Haim Cohen*, Dibre nihumim, Buc. 1883; *Antoine Levy*, Discurs la inaugurarea templului Choral din București, Buc. 1867; *Pinkes al Soc. Gemilath-Chassadim* din 1856, (manuscript); *Rokenstein*, Diwre Iehuda, Wien, 1864; *Dr. M. Wertheimer*, Lumina și adevărul, Buc. 1879; *Statute*, de la Alianța (în graiul popular), buletinele ei, pe sem. II, 1878 și 1880 (în l. germană); Soc. Hausirer; Caroline Löbel, raport pe 1879; Esculap, raport pe 1883, 2 ex.; Sinai, Buc. 1878; Ritualele ei; Templul choral, Buc. 1887; Un pachet de acte și chitanți cu privire sau din arhivele soc. Romanizarea, Sinai, etc. — **B. Labiu** (Botoșani), *B. Labin*, Memoriu la cestia evree, Bot. 1885. — **Dr. C. Lippe** (Iași), *Dr. C. Lippe*, Gesetzsammlung des Judenspiegels, Iassy 1885; *ibid.*, Der Talmudjude, Presburg 1887. — **Jacob Psantir**, *Dr. Bluntschli*, Statul român și situația juridică a Evreilor în România, Buc. 1879; *I. L. Halevy*, Ibn Saphir, Lyck 1886; *Horovitz*, Romania ve America, Berlin 1874; *I. Psantir*, Corot haiehudim be-Rumanie,

Lemberg 1873; *ibid.*, Dibre haiamim leartot Rumanie, Iași 1871; *ibid.*, Mas-keroth Zion, trad. de Weitzenburg, Buc. 1877; *ibid.*, Fermeătorul, Craiova 1886; Masa Dimon (despre întemplările cimitirului din Roman); Nebiim achronim; Hajehudim be-Rumanie Viena, 1869; *Statute* a soc. Elisabetheul și raporturile ei pe 1877—1886, — **Lipa Rodescu**, *Illustrirte Zeitung* (ziar în graiul popular), compl. în 5 num., Buc. 1886, 2 colecții; Haghior (ibid.) câteva numere; — **S. I. Rosanis** (Rusciuc), Un act ebraic original din București de la 1819. — **I. Schwarz**, graveur, sigiliul societății; — **Dr. E. Schwarzfeld**, *Dr. E. Schwarzfeld*, Deux épisodes de l'histoire des juifs roumains (extras din *Revue des études juives*), 1886. — **H. I. Steinberg**, librar-antievar, Cestiunea Evreilor în România, Buc. 1878. — **Dr. Ad. Stern**, *B. Peixotto*, The Menorah, ziar, 4 broșuri din 1886. — **I. Șapira** (Ploesti), Drepturile omului (ziar, colecție completă); *Der Talmud oder Sittenlehre des Judenthums*, Berlin; *Die Zukunft*, ziar red. de W. Rabinowitz, Londra 1884—1885, 2 vol. (lipsă de la v. I, 4, 26, 32, 38, 48; de la v. II, 5, 10, 13, 14, 26, 33, 36, 37, 43, 44); diverse No. izolate din ziare române; — **Dr. M. Taubes**, *M. Hertzfeld*, *Die Emancipation der Juden in Rumänien*, Wien 1880; Mișcarea populațiunii din România pe 1883, Buc. 1885.

FONDUL BARASCH

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A P E L

Unul din cei mai eminenti învățați Români ai generației trecute este fără îndoială

Doctorul Iuliu Barasch

Cine nu cunoaște și cine nu dă prinosul seu de admirațiune acestui distins naturalist, maestru-popularizator, ale cărui opere țin pe cetitori într'un farmec neconținut?

Neuitatul Barasch a fost principalul educator științific al generației ajunse azi la maturitate, atât ca profesor de liceu, școală de medicină, școală de silvicultură și școala militară, cât și prin cărțile sale didactice destinate pentru toate clasele. și prin lucrările sale științifice, totdeauna în curent cu cercetările cele mai noue, bogate în observații și reflexii originale și scrise într'un stil colorit și în chipul cel mai popular.

Dotat cu o vervă oratorică ce-i câștiga admirațiunea auditorului, el reuși a deștepta gustul publicului pentru ocupațiuni științifice și pentru prelecțiuni populare, prin seria de conferențe ce inaugurasă în capitală.

Dar nu numai atât.

Barasch ca călduros iubitor al omenirii, dete exemplul unui rar devotament în vederea unui scop filantropic. Ani întregi a stăruit și luptat până isbuti în fine să realizeze înființarea primului *Spital de copii* din țară, în București, și remase până la moarte conducătorul acestei instituții cu deosebire folositoare.

El a iubit România și pe Români cu toată ardoarea unei inimi nobile și s'a străduit mereu a le aduce dovezi de sincerile sale sentimente, prin servicii reale și însemnate.

Ca Evreu, el a crezut totdeauna ca o sfântă datorie de a lucra pentru frații sei și a cautat a contribui la înălțarea lor morală și politică;

Spre a corespunde dorinței tuturor Românilor sinceri în chestia israelită,

el depuse cele mai mari silințe de a stabili strânse relațiuni între Evrei și Români și a șterge orice urmă de caracter distinctiv evreesc; totodată a apărut cu un entuziasm dictat de o convingere intimă, judaismul și morală judaică, lovind în acelaș timp cu tărie în ruginitile prejudețe seculare, cari se opun emancipării lor.

El a studiat mai deaproape nevoile și neajunsurile țerei și a publicat cu privire la *Evreii Români un studiu istorico-cultural de mare importanță, prin care a dat dovadă cât de mult îl interesa reconstruirea trecutului Evreilor din Principatele Române.*

În fine din toată activitatea sa reiese **omul superior**, luminat prin cunoștinți profunde; **patriotul nobil**, **Israelitul devotat fraților sei.**

Nu merită oare a se cultiva amintirea unui atare bărbat?

Nu se cuvine oare ca la ocazia *aniversării a 25-a a morții sale, care va avea loc la 3 Aprilie 1888* să-i reinprospătăm și eternizăm memoria în marea masă a poporului, prin un monument demn de el?

Fără îndoială că da.

Dar nu prin un monument de marmură sau bronz, de a cărui vedere se poate bucura numai o localitate, ci prin un monument democratic modern, prin o *instituție cu un caracter permanent și folositor*, care să cultive mai departe una din ideele și năzuințele acestui eminent și nobil bărbat.

Deaceea, *societatea istorică*, care are în frontispiciul ei numele seu ilustru, a crezut necesar a realiza înființarea unui fond neatacabil sub numele de **«Fondul Barasch»** ale cărei dobânzi să fie întrebuințate:

I. Pentru a *subvenționa operele istorico-culturale cu privire la Evreii din țările române* și anume acele cari se vor constata că o merită cu deosebire. Atari opere bazate pe cercetări serioase și scrise conform cu spiritul critic modern, sunt de un folos netăgăduit pentru țară și știința istorică și merită deci sprijinul binevoitor al publicului Israelit și Român din țară.

II. De a *premia, în urma unui concurs anual, un număr de elevi evrei din toată țara*, cari se vor distinge la studiul Istoriei Române, spre a-i stimula astfel la o și mai serioasă ocupațiune cu Istoria Patriei lor, menită a concura mai mult ca orice la asimilarea lor cu Români și a le insufla iubire și stimă către dănsii.

Apelăm dar la toți acei ce apreciază dubla importanță a acestui fond: 1) scopul practic imediat ce urinărește realizarea lui și al 2) venerarea și cultivarea memoriei unui bărbat, ce a ilustrat România și judaismul Român.

Toți acei ce au cunoscut, prețuit și iubit pe acest nobil invetător al poporului;

Toți acei ce-i onorează memoria și vor a serba în mod demn a 25-a aniversare a morții sale;

Toți acei ce cred cu cale a concura pentru un scop așa de frumos și folositor;

Contribuească după *puterea și voia lor* la subscripțiile populare ce am deschis în acest scop.

Orice ofrandă destinată pentru acest fond o vom primi cu o egală mulțumire și recunoștință.

Comitetul din parte-i deschide subscripția cu suma de 150 lei.

Comitetul:

p. Comisiunea permanentă de propagandă:

Leon Theich, Președinte.

I. Gänzel, Secretar.

M. Taubes, dr. phil., Președinte,

L. Șaineanu, Vice-președinte,

M. Schwarzfeld, Secretar I,

L. Cassvan, Secretar II,

H. Bidjarano, Bibliotecar,

I. D. Bally, Casier,

I. Psantir, Consilier,

LISTA MEMBRILOR

Persoanele fără indicare de sumă plătesc minimul taxei anuale (3 lei).
Cifrele indicate reprezintă *lei noi*. Numele membrilor, indreptul cărora figurează o *steluță* sunt înscriși în Societate pe exercițiul anului 1887.

A. Membri onorifici

A. *Berliner*, Berlin
A. *Harkavy*, Petersburg
Isidore Loeb, Paris
M. *Kayserling*, Budapesta
M. *Steinschneider*, Berlin

B. Membri extraordinari

(sau de veci)

C. Membri activi

Abraham, Aba, Roman
Asiel, Michel, Rusciuc
Bally, Isac D., București
Beck, M., Dr. phil., predicator, București
Bidjarano, Haim, directorul școlii israelito-spaniole, București
Birnberg, A. D., Bacău
*Braunstein, M., Iași
Cassvan, Abner, Rabbin, Rimnic-Sărat
Cassvan, Lazar, București
Crișian, Constantin, București
*Fussmann, I., Rimnicul-Vâlcei **6**
Gaster, M., Dr. phil., Mare-Rabin, Londra, **5**
Ghințer, Gh., Botoșani, **10**
Grünberg, Julius, Roman
Hildebrandt, Berm., Hărlău, **6**
Iuster, Max, Bêrlad, **6**
Kahane, Hillel, Botoșani

Kaufmann, Iosef, Piatra
Lasar, Philip, Craiova
Netzler, Adolf, Focșani, **6**
Pineles, Samuel, Galați, **5**
Pepper, N. C., București
Porn, Moritz, Ploești, **10**
Psantir, Iacob, București
Rosanis, S. I., Rusciuc
*Samsony, B., Piatra
Schorr, Aisic, Rabbin, București
Schwarzfeld, Benjamin, Iași
Schwarzfeld, E., Dr. in drept și științe politice, Paris
Schwarzfeld, M., București
Schwarzfeld, Wilh., Iași
Solomoneanu, S. H., Brăila
Souffrin, B., directorul școlii israelito-române, Craiova.
Stern, Adolf, Dr. in drept, avocat București
Steureanu, M., profesor de liceu, Craiova
Șaineanu, Lazăr, licențiat în litere și filosofie, București
Șapira, Israel, Ploești
Taubes, Aisic, Rabbin, Bêrlad
Taubes, M., Dr. phil., București, **20**
Tiktin, H., Iași, **15**
Turcu, Aureliu, București
Tuvy, Leon H., Craiova, **4**
Wahrmann, Adolf, Botoșani
Weissberg, Iosef, București

D. Membri titulari

(sau incurajatorii Societății)

*Sophie-Oscar-Marcel-Iuliu Barasch, Viena și Paris, 100

*Melanie Redlich, născută Iuliu Barasch, Viena, 30

- *Alpern, Nathan, București
Alpern, Jacques David, Ploești
*Armonia, Societ. de Domnișoare, Pitestți, 50
Bach, Leopold, București
*Barasch, A. I., București, 6
Barasch, Jacques, București,
*Benoth Zion, Societate de Domnișoare, Craiova, 25
Benvenisti, Iacob, Craiova, 10
*Bercovici, H. A., București
Bernfeld, Friedrich, București, 6
*Birmann, Heinrich, București, 6
Braveanu, Arion Sache, București
Brociner, I. B., Galați, 5
*Candel, Ascher, București, 6
*Candel, Iacob, București, 6
*Cappon, Avram Aron, Ploești
*Cohen, Lazar, Pitestți, 10
Critzman, Emil I., București
Davidovici, Lupu, Roman
Dimand, Isidore, București
*Focschaner, D-șoara Sophie, București
Focșăneanu, Iosef, farmacist, București
Gänsel, I., București, 5
Garfunkel, Henry, Paris
Gaster, Max, București
*Goldenberg, D. M., 6
*Gross, Solomon, 6.
Ianovicz, Leb, București
*Iosefovici, Israel, Pitestți, 10
*Israel, Neumann, Ploești
*Israeliteanul, I., Iași
Katz, Leb, Brăila
*Kugel, D-na Clementina, Ploești, 10
Last, Adolf, Folticeni, 5
*Lebowitz, Ioseph, Iași
*Lederhändler, Sigm., Iași
- *Manier, Simon, București
*Mattes, Ioseph, Iași
*Mattes, Moses, Iași
*Mendelovici, Mendel, Ploești, 5
*Mendelovitz, Salomon, Iași
*Mihalovici, Michel W. București, 6
Moschcovitz, Bernh., București
*Moscovici, I. Lebu, Ploești
Nemțianu, Elias, București, 6
*Or-chadoș, Societate fraternă, Botoșani, 120
Pollak, A. S., București
Pop, Iuliu, xilograf, București
*Popper, Adolf, București, 6
Rheinstein, Anșel, București, 5
*Rosanu, Leon, Bêrlad
Rosenthal, Osias I., Ploești
*Rosenzweig, Simon, Ploești
*Rudinescu, M., București 6
Schlesinger, Iacob, București, 5
*Schönfeld, D-șoara Charlotte, Pitestți, 5
Schwarz, Isac, Ploești
*Schwarz, Sigmund, Iași
Schrager, Samuel, București, 10
*Silbermann, Samuel, Bêrlad, 6
*Solomon, Heinrich, București, 6
*Solopkowitz, Heschil, Iași
*Spinghil, Iulius, București, 5
Steinberg, H. Iacques, București,
Steinberg, Lazar, București
Steinberg, Moritz, București
*Șapira, Heinrich T., București
Șapira, Max I., Ploești
Taubes, Solomon, București, 12
*Tuchten, Șaim, București, 6
Theich, Leon, București, 10
*Weinberg, Berthold, București, 6
Weiss, Albert, București, 6
Weissblüth, Max, Galați, 10
Zucker, D. I., București.

SOCIETATEA ISTORICA IULIU BARASCH
BILANȚ PE ANUL 1886

VENITURI

CHELTUIELI

	L.	B.	L.	B.		L.	B.	L.	B.
Prin D. I. Psantir incasat dela 1 membru	3				<i>Speze de cancelarie: hartia, plicuri . . .</i>	1475			
» » A. Turcu » » » 1 »	3				» » mărci	2640	4115		
» » Filip Lasar » » » 3 membri	16				» <i>extraordinare: pentru acte socie-</i>				
» » Isr. Șapira » » » 3 »	9				» » tare cumpărate	2	—		
» » Aba Abraham » » » 3 »	9				» » 1 dulap	1050			
» » I. Weissberg » » » 5 »	15				» » impr. și copii hectografice	6485	7735		
» » L. Cassvan » » » 6 »	18	73			<i>Explorarea cimitirului vechiu din Bu-</i>				
» » M. Schwarzfeld » » » 54 »	270	270			» » <i>curești, 10 excursiuni și</i>				
					» » instrumentele necesare .	5225	5225		
Comitetul Congregațiunii israelito-spa-								17075	
niole din București, <i>donatiune</i> . . .	20	20			<i>Numerar in casă</i>			19225	
Total		363			Total			363	—

BUCUREȘTI, 31 JANUARIE 1887.

Verificat de noi
Salomon Taubes, Iosef Gänzel.

Casier, I. D. Bally.

TABLA DE MATERII

	Pag.
I. Adunarea generală a societății :	
Seara I, 31 Ianuarie 1887	
<i>Alocuțiunea domnului Președinte</i> (Dr. M. Taubes)	3
<i>Raportul domnului Prim-Secretar</i> (M. Schwarzfeld): Introducerea; I. Vechimea Evreilor in Moldova și Valachia; II. Limbă, port, obiceiuri, cultură, rol și indeletniciri; III. Regimul legilor și al obiceiurilor; IV. Restriștele; Cuvânt final	6
<i>Alocuțiunea domnului Iacob Psantir</i>	70
<i>Raportul domnului Casier</i> (I. D. Bally)	70
Seara a II, 1 Februarie 1887	74
II. Estrase din Procesele-verbale ale ședințelor Comitetului dirigent	76
Iacob Psantir , schiță biografică de L. Șaineanu	82
Statutul (Statuts)	90
Legea Comisiunii permanente de propagandă	95
Instrucțiuni pentru membri activi ai societății	96
Plan pentru descrierea istorică a unei comunități	99
Documente inedite comunicate in copie de membri activi ai societății	101
Descrieri de comunități și tradițiuni comunicate societății	103
Lista operelor și a ziarelor, etc. cercetate	103
Donațiuni pentru bibliotecă și arhivă	106
Fondul Barasch: Apel	107
Lista membrilor	109
Bilanț pe anul 1886	111

